

Opdracht 7 tekst 11.1

Vertaal onderstaande tekst

1. De augure Atto Navio.

2. Tarquinius cum Sabinis bellum forte gerens et equitatum
3. fortiolem facere volens in castris de hac re senatores
4. consulebat, cum subito clarus augur, cui nomen Atto Navio
5. erat, ei appropinquat. Illum appropinquantem et ante se
6. consistentem maiore admiratione rex rogat: 'Atte, dic mihi.
7. Quam rem cupiens ad me venisti?'
8. Vir regi respondens his verbis dixit: 'Ego augur deos colens tibi
9. suadeo eorum voluntatem rogare de illa re, quam mutare vis.
10. Si non, dei te exemplum aliis regibus facientes, gravissima
11. poena sine ullo dubio punient. Sed tibi dico: dei hoc non
12. volunt.'
13. Rex, magna voce ridens, his iratis verbis augurem appellans
14. respondit: 'Vir, quid dicis? Tu putans te voluntatem deorum
15. novisse dicis: Dei mutationem exercitus nolunt. Tibi credo, si
16. facere possibile erit, quod nunc cogito.'
17. Augur in caelum oculos tendens baculo suo orbem descripsit.
18. Breve post tempus dum aves per orbem volantes vidit,
19. subridens dixit: 'Rex, potes.'
20. Rex furtim ridens dixit: 'Me rogabam hoc: possibilene erit
21. novacula cotem interscindere?' Ecce, prehende hanc
22. novaculam et interscinde istam cotem. Nam ut dixisti,
23. secundum eos aves quibus dei voluntatem ostendunt, possibile
24. est.
25. Attus novaculamprehendit et manum super cotem ducens sine
26. ulla vi eam interscidit. Postea nihil dicens abiit. Rex scientiam
27. augurum non iam dubitavit.

abire	weggaan	novi perf.	ik weet; <i>perf. met praes. betekenis</i>
admiratio, -tionis	bewondering		
appellare	aanspreken	orbis	cirkel
augur, auguris	vogelwichelaar	possibilis, -le	mogelijk
avis, avis f	vogel	prehendere 3	grijpen
baculum	stok	rex, regis	koning
caelum	hemel	ridere 2, risi	lachen
colere 3	verzorgen, vereren	Sabinus	Sabijns
consulere 3	raadplegen	scientia	kennis
cos f, cotis	slijpsteen	secundum + acc.	volgens
describere 3	beschrijven, trekken	senator, -toris	senator
dubitare	betwijfelen	suadere 2	advies geven
equitatus 4	ruiterij	subridere 2	glimlachen
ecce	kijk	super + acc.	over .. heen
exercitus 4	leger	tendere 3, tetendi	richten
furtim	heimelijk	ullus	enig
interscindere, -scidi	doorsnijden	ut	zoals
mutare	veranderen	volare	vliegen
mutatio, -tionis	verandering	vis, vim acc., vi abl.	kracht, geweld
nihil n	niets		
novacula	scheermes	voluntas, -tatis	wil
		vox, vocis	stem

Opdracht 8

Leer nu de oude vertaling en de woorden.

De Etrusken.

Misschien is het voor een leek verbazingwekkend dat Etrusken inderdaad in de 6^e eeuw voor Chr. de dienst uitmaakten in Rome. Je kunt misschien zelfs met recht zeggen dat ze aan de basis stonden van de latere macht van de Romeinen. De Etrusken zorgen trouwens voor de nodige hoofdbreken bij de geleerden. Men weet eigenlijk niet waar ze vandaan komen. Zijn ze misschien rond 800 uit het oosten gekomen? Zo melden klassieke bronnen. Anderen denken dat ze autochtoon zijn en dat ze zich

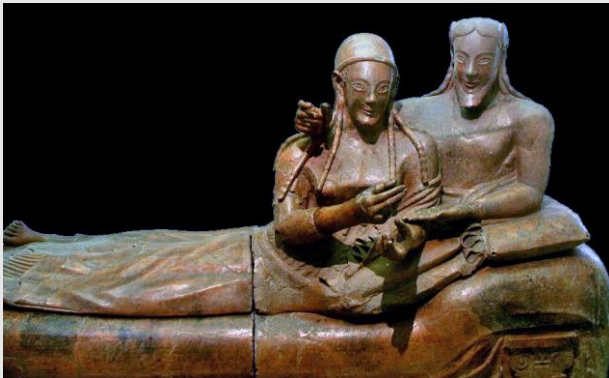
opeens ontwikkeld hebben.

Etruria in de 6^e eeuw v.Chr.

De nieuwste ontwikkelingen in de dna-wetenschap lijken aan te tonen, dat ze uit Asia, het huidige Turkije komen. Daarop lijkt ook wel hun afwijkende gedrag: vrouwen mogen bij feesten zijn; er is sprake van een matriarchaat en hun nog niet ontcijferde taal lijkt dat ook te ondersteunen. Ook in het verhaal van Tarquinius zie je sporen van het matriarchaat.

Zijn vrouw Tanaquil brengt hem ertoe Tarquinia te verlaten en naar Rome te gaan.

Etrurische sarkofaag, 6^e eeuw

Verder kan ook de grote invloed van de Grieken op de Etrusken daarop wijzen. Zo hebben de Etrusken van de Grieken het alfabet overgenomen, hebben ze zich laten beïnvloeden op het gebied van de beeldhouwkunst, tempelbouw, schilderkunst, zelfs op politiek gebied, voorspellerskunst. Zo hadden ook zij, evenals de Ionische Grieken in Asia een bond van 12 steden.

Echter dat alles kan ook verklaard worden door het feit dat de Etrusken vanaf 800 voor Christus hun macht over land en zee naar het zuiden hebben uitgebreid en zo vanzelf in contact met de Grieken kwamen. Gezien het feit dat de Grieken in ontwikkeling veel verder waren, ligt het voor de hand dat de Grieken voor de Etrusken een voorbeeld waren, zodat ze veel van de Grieken hebben overgenomen.

Hoewel de komst van Tarquinius in Rome een legende is, moet je toch wel uitgaan van een kern van waarheid. Wat is dan waar geweest? Het ligt voor de hand dat de Etrusken Rome in hun macht hebben gekregen. Ze hebben immers hun macht over land naar het zuiden uitgebreid en Rome was de eerste plaats aan de andere kant van de Tiber buiten hun eigen gebied. Verder is de naam Rome waarschijnlijk van Etrurische herkomst en luidde Ruma. Er zijn meerdere sporen van de Etrusken in Rome, zoals de rode senatoren- bishopsring,

zienerskunst, lictores met fasces en wat te zeggen van het feit, dat zij het forum hebben drooggelegd.

Niet alleen Rome maar heel Italië tot in Etrurisch gebied vooral aan de

kusten had last van malaria. de Etrusken wisten waaraan dat lag: de mug. Ze wisten ook hoe ze dat konden bestrijden: door gebieden droog te leggen. Zo hadden ze door kanalisatie hun eigen kusten gedraineerd en malariavrij gemaakt en dat hebben ze ook met het Forum van Rome gedaan. Ze hadden door rioleringen (cloacae), die er nog steeds zijn en nog steeds functioneren, het forum grotendeels drooggelegd en zo Rome malariavrij gemaakt. Die riolering liep onder de Palatijn door de Tiber in. De monding van de Cloaca Maxima is nog steeds aan de Tiber te zien.

de cloaca maxima

De Romeinen hebben ook veel op het gebied van begraven overgenomen.

Zo maakten zij in navolging van de Etrusken **imagines** van hun gestorven. Die portretten bewaarden ze en iedere keer, wanneer er weer iemand gestorven was, werden al die imagines in processie meegenomen op de uitvaart, zodat de hele familie aanwezig was.

Bij iedere staatshandeling raadpleegden de Romeinen de goden. Ze geloofde dat de goden hun wil aan de mensen kenbaar maakten via vogels, of ingewanden. Voor de precieze leer stuurden ze hun zonen naar school in Etrurië. Gezien het

feit dat de ziensgave bij de Etrusken in hoog aanzien stond, is het dus wel vreemd dat Tarquinius Attus niet meteen serieus nam. Hij was toch voor de helft Etrusk en in Etruria opgegroeid. Bovendien geloofden ook de Grieken erin dat de goden hun wil aan de mens kenbaar maakten.

een augur

Extra zinnen

Opdracht 9.

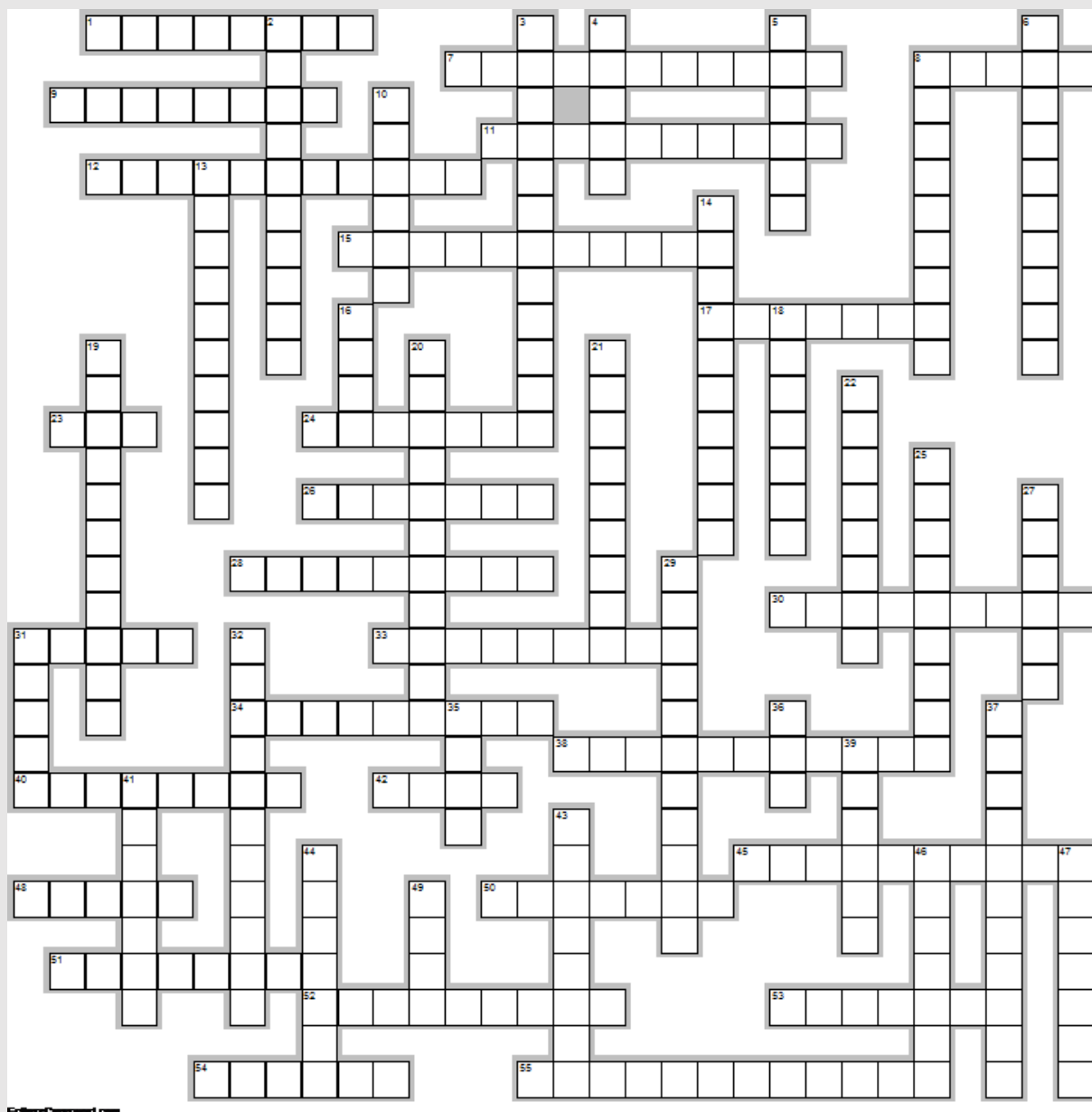
Vertaal onderstaande zinnen.

1. Plures aves in caelo volantes quam vos vidimus.
2. Viro deos oranti appropinquavi.
3. Qua re eum senatores consulentem suadere vis?
4. Exercitui deos non colenti dei graviolem poenam dederunt.
5. Exercitum, cuius multos milites hostis illa pugna graviolem necavit, dei puniverunt.
6. Volentes omnia possunt.
7. Pugnantes nos istos hostes vincent.
8. Fatum illorum militum fortiter pugnantium tamen miseriorum fuerat.
9. Deos omnibus hominibus bestiisque imperantes colere debemus.
10. Mutationem rerum Romani oderunt.

Puzzel les 11

Opdracht 10

Maak de puzzel.

Horizontaal

1. door de senator	7. nader
8. door de zaken	34. voor de verandering
9. door de ruiterij	38. tonenden subj
11. jij had gestrekt	40. zij veranderden
12. met hen die aanraden	42. door de cirkel
15. wij zullen twijfelen	45. jullie zullen aanraden
17. van het voorbeeld	48. van de zaken
23. voor de zaak	50. van de vogelwichelaar
24. jullie zullen vereren	51. grijp
26. ik vereerde	52. van het scheermes
28. antwoordt	53. jij spreekt aan
30. van de senatoren	54. twijfel
31. van slijpstenen	55. hen die antwoorden obj.
33. zij zullen tonen	

Verticaal

2. ik had getoond	25. van de ruiterij
3. wij spraken aan	27. voor de stok
4. slijpstenen subj.	29. jullie hadden veranderd
5. ik zal menen	31. ik zal vereren
6. aan hen die menen	32. door een waarschuwing
8. hij heeft geantwoord	35. voor de cirkel
10. van de cirkels	36. zaken subj.
13. zij zullen beschrijven	37. jij hebt gedacht
14. jullie tonen	39. ik zal strekken
16. ik vlieg	41. de vogelwichelaar obj.
18. voorbeelden obj.	43. denkt
19. jullie grijpen	44. voor een vererende
20. ji hebt gegrepen	46. door de stokken
21. te hebben gemeend	47. glimlach
22. zij vroegen	49. meen

Ovidius

De Romeinen hebben grote schrijvers voortgebracht: grote geschiedschrijvers, zoals Livius (rond 59 v.Chr. - 17 n.Chr.), die de geschiedenis van het begin van Rome tot de keizertijd beschreven heeft (*Ab Urbe Condita* – Vanaf de Stichting van Rome) en Tacitus (ca. 56-117) die de geschiedenis van Rome vanaf het begin van de keizertijd tot zijn tijd heeft beschreven (de *Annales* – Jaarboeken en de *Historiae*), maar ook grote dichters. Voor de Romeinen was de grootste dichter Vergilius, die een beroemd heldendicht 'De Aeneïs' geschreven heeft. Hierin bezingt hij, hoe de Trojaan Aeneas in opdracht van de goden uit het door de Grieken in brand gestoken Troje vlucht en op zoek is naar een plaats in het Avondland om een stad te stichten voor de goden van Troje. Je begrijpt natuurlijk wel dat de inhoud van de Aeneïs in grote mate heeft bijgedragen aan de waardering, die de Romeinen voor het werk hadden: zij bleken van de Trojanen af te stammen, zelfs van goddelijke afkomst te zijn (Aeneas was de zoon van Venus) en ze hadden een goddelijke zending: de pax Romana aan de wereld brengen. Afgezien van de inhoud is de Aeneïs toch ook wel poëtisch gezien een meesterwerk. Echter lange tijd is het werk van een tijdgenoot van Vergilius onder gewaardeerd geweest. Deze tijdgenoot was Ovidius (Sulmo, 20 maart 43 v.Chr. - Tomis, 17 na Chr.) . In tegenstelling tot Vergilius liet hij zich niet zo voor het karretje van Augustus spannen. Vergilius had namelijk zijn werk in dienst gesteld van diens politiek: bevordering en herstel van de oude Romeinse waarden. Ovidius koos bewust voor persoonlijke poëzie en het 'kleine' thema. Ovidius is een dichter die koos voor de romantiek. Zo heeft hij werken geschreven, die met de liefde te maken hebben, o.a. de *Ars Amatoria* (De Kunst van de Liefde). Zijn beroemdste werk echter is 'De Metamorphoses' een groot dichtwerk, waarin Ovidius de wereldgeschiedenis behandelt aan de hand van de mythologie. Zoals de titel van het werk al zegt, wordt het werk gekenmerkt door metamorfosen, gedaantewisselingen die in iedere mythe voorkomen. De Metamorfosen zijn door alle eeuwen heen met name door kunstenaars zeer gewaardeerd en het werk is door hen gebruikt als bron van inspiratie voor hun werk. Het zijn inderdaad prachtige verhalen, die prachtig ver dicht zijn.

Quidius naso poeta

Opdracht 11

Lees de inleiding op onderstaande tekst en vertaal tekst 11.2.

De mensen hebben zich slecht gedragen en wel zo, dat Iuppiter besloten heeft de mensen te vernietigen met een zondvloed. Slechts Deucalion en Pyrrha worden gespaard en mogen het ras der mensen herstellen.

Tekst 11.2

1. Deucalion et Pyrrha genus hominum reficiunt.
2. Iuppiter terram omnem mari texerat. Homines mortui erant omnes
3. praeter duos: Deucalion et Pyrrha soli erant, qui supererant, nam
4. innocentes erant. Itaque dei eos servaverant et non meruerant.
5. In vertice Parnassi montis, in quo stabant, de morte civium plorabant.
6. Sed Iuppiter iussit – nam eos amabat – Aeolum aquam et nubes revocare.
7. Abiit mare, rediit terra. Gaudent Deucalion et Pyrrha. Deucalion uxori
8. dixit: “Gaudeo, uxor, quod ego et tu supersumus, sed doleo, quod soli
9. sumus. Cupio deos id genus hominum reficere, sed quid facere debeo?
10. Sapienti consilio hunc virum iuva!”
11. Pyrrha respondit: “Templum et oraculum prope sunt.
12. Deos consule.”
13. Ita faciunt. In illum templum vadunt et hoc oraculum
14. a numine acceperunt: “Magnae matris ossa iacite post tergum!”
15. Stupentes Deucalion et Pyrrha sermonem difficilem numinis non
16. intellegebant. Pyrrha matris ossa effodere non audet; ossa post tergum
17. iacere timebat. Sed Deucalion post moram brevem uxori dixit:
18. “Sermonem deorum intellexi: quis est mater magna?”
19. Deucalion explicat: “terra parit animalia omnia, homines, bestias,
20. arbores, fruges. Ergo terra magna mater est. Ossa terrae sunt lapides,
21. quos ergo post terga iacere debemus. ‘Ex lapidibus homines facite,’ dei
22. iubent! Lapidem tolle; magnae matris haec ossa iace, uxor mea!”
23. Tollunt lapides duros, tollunt saxa gravia; iecerunt, iecerunt, iecerunt.
24. Quid se vertentes viderunt? Lapidem mollem fiunt; creverunt formam
25. capientes hominum. Saxa homines fiunt. Lapidem Deucalionis viri
26. fiunt, lapides Pyrrhae mulieres. Incipiunt se movere; linguis et oribus
27. sermones dicere incipiunt. Sic genus humanum refecerunt homines pii
28. duo. Nunc homines deorum legibus parent. Hostiis et precibus hominum
29. dei gaudent.

abire	weggaan	mons, montis m	berg
accipere 5, -cepi	krijgen	mora	opinhoud, uitstel
Aeolus	Aeolus, god van de	mors, mortis	de dood
wind		mulier, mulieris	vrouw
arbor, arboris f	boom	nubes, nubis f	wolk
animal, animalia n	beest	numen, numina	goddelijke macht
audere 2	durven	omnes (mv)	alle
bestia	beest	omnis (ev)	ieder, elk, geheel
civis m	burger	oraculum	orakel
consulere 3	raadplegen	orbis, orbis m	cirkel, kring
crescere 3, crevi	groeien	os, oris n	gezicht
cupere 5	verlangen	os, ossis n	bot
debere	moeten	parere 5	voortbrengen
difficilis	moeilijk	Parnassus	de Parnassus, <i>berg</i>
dolere 2	verdrietig zijn	<i>in Griekenland van Apollo</i>	
durus	hard	pius	vroom
effodere 5	opgraven	plorare	huilen
ergo	dus	praeter + acc	behalve
explicare	uit de doeken doen	prex, precis	gebed
fiunt	(zij) worden	prope adv.	bijna, nabij
forma	vorm	reficere 5, refeci	herstellen
frux, frugis	vrucht	revocare	terugroepen
gaudere 2	blij zijn	sapiens	wijs
genus, -eris	ras	sermo, -onis m	uitspraak
hostia	offerdier	servare	redden
humanus	menselijk	sic	zo
iacere 5, ieci	werpen	solus	allen
incipere 5, incepti	beginnen	stupere 2	verbaasd staan
innocens, -ntis	onschuldig	superesse	overzijn
intellegere 3, intellexi	begrijpen	tegere 3	bedekken
ita	zo	templum	tempel
lapis, lapidis m	steen	tergum	rug
lex, legis f	wet	tollere 3	optillen
lingua	taal, tong	vadere 3	gaan
mare, maria (abl. mari) zee		vertere 3, verti	keren
mergere 3, mersi	onderdompelen	vertex, verticis m	top
mollis	zacht		

Leerwoorden les 11

admiratio, -tionis	bewondering	mulier, mulieris	vrouw
animal n., animalia	dier	mutare	veranderen
appellare	aanspreken	mutatio, -tionis	verandering
arbor, arboris <i>f</i>	boom	novi perf.	ik weet; <i>perf. met praes. betekenis</i>
audax, audacis	vermetel		
audere 2	durven	nubes, nubis <i>f</i>	wolk
augur, auguris	vogelwichelaar	numen, numina	goddelijke macht
baculum	stok	oraculum	orakel
bestia	beest	orbis, orbis <i>m</i>	cirkel
caelum	hemel	os, oris <i>n</i>	gezicht
colere 3	verzorgen, vereren	os, ossis <i>n</i>	bot
consulere 3	raadplegen	pius	vroom
crescere 3, crevi	groeien	plorare	huilen
describere 3	beschrijven, trekken	possibilis, -le	mogelijk
dolere 2	verdrietig zijn	prehendere 3, -prehendi	grijpen
dubitare	betwijfelen	rex, regis	koning
effodere 5	opgraven	ridere 2, risi	lachen
equitatus 4	ruiterij	Sabinus	Sabijn(s)
ergo	dus	scientia	kennis
exercitus 4	leger	secundum + <i>acc.</i>	volgens
explicare	uit de doeken doen	senator, -toris	senator
fiunt	zij worden	suadere 2, suasi	advies geven
furtim	heimelijk	subridere 2, -risi	glimlachen
hostia	offerdier	super + <i>acc.</i>	over .. heen
incipere 5, incepti	beginnen	tendere 3, tetendi	richten
ita	zo	templum	tempel
lapis, lapidis <i>m</i>	steen	ullus	enig
lex, legis <i>f</i>	wet	vertere 3, verti	keren
lingua	taal, tong	vis, vim, vi <i>f</i>	kracht geweld
mollis	zacht	volare	vliegen
mons, montis <i>m</i>	berg	vox, vocis	stem
mors, mortis	de dood		

In cauda venenum

Errare humanum est.

Ad astra per aspera.

Grammatica les 11

Het tegenwoordig deelwoord

Het participium praesentis activi (ppa) is het Latijnse tegenwoordige deelwoord. Omdat het gemaakt is van een werkwoord heeft het deels de kenmerken van een werkwoord, maar het is ook een bijvoeglijk naamwoord, dat dus met een naamwoord congrueert.

Je maakt het door achter de stam (-e-) -ns te plaatsen. De letter -ns zijn de uitgang van de nominativus van zowel het m, als, f en ook n. De stam van het participium eindigt op -nt-. Het participium is dan ook een bijvoeglijk naamwoord van de derde declinatie.

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam (+e) +ns (m,f,n)	-nd
1 ^e lauda-re	lauda-ns	prijzend
2 ^e mone-re	mone-ns	waarschuwend
3 ^e reg-e-re	reg-e-ns	besturend
4 ^e audi-re	audi-e-ns	horend
5 ^e cap-e-re	capi-e-ns	nemend

Nota bene.

- Er is **1 nom.sg.** voor m, f en n.
- Mannelijk en vrouwelijk worden op dezelfde manier verbogen. Het onzijdig voldoet natuurlijk wel aan regel van het onzijdig: **nom. = acc.** en **nompl. = -ia**
- Bijzonderheid van de verbuiging: **abl.s. bijna altijd -e** en niet -i!
- Het deelwoord is **gelijktijdig**, d.w.z. de handeling van het deelwoord en die van het gezegde gebeuren tegelijk: lopend lacht hij = hij loopt en lacht tegelijk.
- het deelwoord is altijd **bedrijvend**: het onderwerp doet zelf iets. Kijk het vorige voorbeeld.

Vertaling van het participium.

Je kunt het heel vaak met een tegenwoordig deelwoord vertalen, maar vaker worden de volgende mogelijkheden gebruikt:

1. de lopende man = de man die loopt. Je kunt het deelwoord dus vertalen met een betrekkelijke bijzin (die/dat); dat kun je indien het deelwoord als een echt bijvoeglijke bepaling gebruikt is.
2. De man loopt lachend = terwijl/toen, omdat/doordat, hoewel, indien hij lacht. Het deelwoord kun je met een bijwoordelijke bijzin vertalen (met de voegwoorden **terwijl, toen, hoewel, omdat, doordat, indien**); het zelfstandige naamwoord waarmee het congrueert wordt onderwerp.
3. de luisterende = hij/de man, die luistert = de luisteraar. Het deelwoord kan zelfstandig gebruikt worden en als zelfstandig naamwoord vertaald worden.

Les 12

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum
3. 1^e t/m 5^e decl.
4. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
5. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw
6. p.p.a.
7. gradus comparationis

Geleerd worden:

1. aci
2. futurum exactum
3. adverbium

De ACI.

Het wordt nu tijd om eens met echt Latijn te beginnen. Met echt Latijn? Ja. Latijn wordt voor al gekenmerkt door bepaalde constructies, vaste woordcombinaties. Eén van deze constructies is de aci, ofwel de **accusativus cum infinitivo**. De aci bestaat uit een naamwoord in de accusativus en een infinitivus. Is dat speciaal? niet echt. Ook in het Nederlands kennen we de aci wel, maar in heel beperkte mate. Kijk maar eens naar de volgende zin: 'Ik zie **hem komen**. De aci is **hem komen**. In het Nederlands gebruiken we meestal in plaats van een aci een bijzin ingeleid met het voegwoord 'dat': ik zie, **dat hij komt**. Kijk eens naar de volgende zinnen: ik hoor hem zingen. ik zie het schip naderen.

Misschien denk je: is dat nu alles? Nee. Het probleem is dat de Romeinen die aci heel vaak gebruiken en ook daar waar wij dat niet kunnen en wij zo'n 'dat-zin' gebruiken. Zo zegt een Romein bijvoorbeeld niet: het is goed, dat jij komt, maar **het is goed jou te komen**.

Wanneer krijg je nu in het Latijn een aci? De aci komt voor bij een bepaald soort werkwoorden:

1. werkwoorden van **meningsuiting** (declarandi): zeggen, menen, dat ..
2. werkwoorden van **zintuigelijke waarneming** (sentiendi): horen, zien, voelen, dat ..
3. onpersoonlijke werkwoorden (**impersonalia**): het is goed, het past, dat..
4. werkwoorden van **willen** (voluntatis): willen, liever willen. da ..
5. werkwoorden van **gevoelens** (affectuum): blij, verdrietig zijn, dat...

Hoe moet je de aci nu vertalen? Simpel. Je voert de volgende **drie stappen** uit:

1. je begint met het voegwoord 'dat',
2. het naamwoord in de acc. wordt onderwerp,
3. de infinitivus wordt persoonsvorm.

Opdracht 1.

Vertaal de volgende zinnen eens.

1. Te miserum esse doleo.
2. Tarquinius regem Romae esse audio.
3. Bonum est exercitum fortiter pugnare.
4. Tarquinius optimum regem fuisse puto.

5. Romanos virgines rapuisse dicunt.

Dit is nog makkelijk. Wat is dan het probleem van de aci? Op de eerste plaats moet je er altijd op bedacht zijn (en dat ben je in het begin zeker niet), dat er altijd een aci kan komen, maar er zitten ook wat addertjes onder het gras. Wat zijn die adders?

- a) let op: de **infinitvus praesentis** is altijd gelijktijdig met het werkwoord waarvan het afhangt en de **infinitivus perfecti** is altijd voortijdig;
- a. Te amicum esse dico Ik zeg dat jij een vriend bent.
 - b. Te amicum esse dixi. Ik zei dat jij een vriend was.
 - c. Te amicum fuisse dico. Ik zeg, dat jij een vriend was/bent geweest.
 - d. Te amicum fuisse dixi. Ik zei, dat jij een vriend was geweest.
- b) **se en suus** (de pronomina reflexiva) hebben in de aci vaak niet de betekenis 'zich', maar 'hij/zij/het en zijn, haar, hun eigen' en slaan terug op het onderwerp van de hoofdzin.

Opdracht 2.

Vertaal de volgende zinnen.

ad a)

1. Te miserum esse dolui.
2. Te miserum fuisse doleo.
3. Te miserum fuisse dolui.
4. Tarquinius regem esse audivi.
5. Tarquinius regem fuisse audio.
6. Tarquinius regem fuisse audivi.
7. Bonum est exercitum fortiter pugnasse.
8. Bonum fuit exercitum fortiter pugnare.
9. Bonum fuit exercitum fortiter pugnasse.

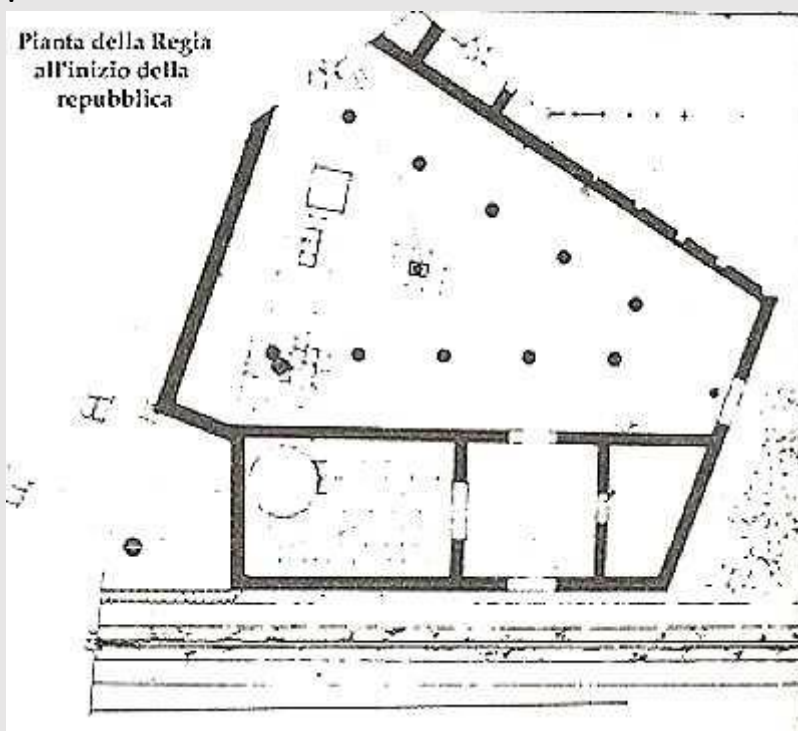
Ad b)

10. Tarquinius se regem esse dicit.
11. Tarquinius Tanaquil uxorem suam fuisse dicit.
12. Milites se fortiter pugnasse putabant.
13. Romani se milites Tarquinii regis sui esse putaverunt.
14. Marcus dixit Romulum, non Remum eius fratrem suum regem esse.

Het regnum en bevolkingsindeling.

Duidelijk is op grond van de legenden, dat het koningschap in Rome in de loop van de tijd veranderd is door de komst van de Etrusken. In eerste instantie werden de koningen aangesteld door het volk, maar bij de dood van Priscus is er sprake van benoeming.

Misschien is het daarom nu wel het juiste moment om in te gaan op het koningschap van de Romeinen. De eerste vraag die je zou kunnen stellen is, of er eigenlijk wel koningen zijn geweest. Die legendes kun je toch niet zo maar geloven? Dat is zo, maar meestal zit er wel een kern van waarheid in legendes. Bovendien waren de Romeinen van indogermaanse oorsprong en die indogermanen hadden traditioneel koningen, die ze uit hun midden aanstelden, dus niet op grond van erfenis. Voor dat koningschap trouwens spreekt ook het feit, dat zich op het forum de **regia** (koningshuis/paleis) bevond. Hier zetelde de **pontifex maximus** (opperpriester)

Eén van de taken van de koning was oorspronkelijk ook het opperpriesterschap. Verder later, wanneer Rome op de een of andere manier zonder geldige consuls of imperiumdragers zat, stelden de senatoren, zoals in heel oude tijden, iemand uit hun midden tot **interrex** aan. Zo'n interrex moest na 5 dagen aftreden en dan werd er weer een ander gekozen. Zijn taak was natuurlijk ervoor te zorgen dat er nieuwe imperiumdragers kwamen. Hieruit blijkt overigens, dat het koningschap oorspronkelijk niet erfelijk was. Het feit

dat de koning de hoogste religieuze taken had, maakt het ook logisch dat zijn inauguratie voorafgegaan werd door religieuze ritus. De koning moet ook rechtstaken gehad hebben, omdat het recht sterk met de religie verbonden was. Het ligt voor de hand dat de koning geen mindere bevoegdheden heeft gehad dan zijn latere republikeinse opvolgers, de consuls. Dus hij had onbeperkt bestuurs/ambtsgezag als bestuurder, legerleider. hij was een souverain heerser. Zijn onbeperkte macht werd ook duidelijk gemaakt door de pomp, die hem begeleidde, de **lictiores** (staatsslaven) met **fascies** inclusief bijlen.

lictiores

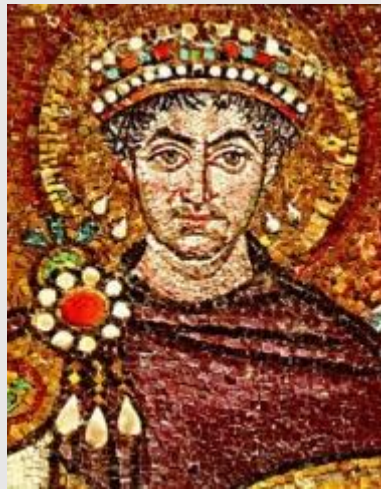

Deze roedes waren symbool van zijn onbeperkte macht. De koning mocht tuchtigen en zelfs terecht laten stellen, vandaar die roedes en bijlen. Verder droeg de koning een geheel purperen mantel, misschien zelfs met goud bestikt, zoals later de opperlegerleiders droegen, wanneer ze een triomftocht hielden. Deze absolute machtspositie en uitdossing moet de koning van de Etrusken hebben. Het was zeker niet Indogermaans, omdat de koning bij de indogermanen eigenlijk **primus inter pares** was, die senaat en volk moest raadplegen. De Romeinse koning was van origine in ieder geval niet Etruskisch; de titel **rex** is namelijk indogermaans.

Of de Romeinse rex magistraten heeft gehad, is niet zeker. Waarschijnlijk heeft hij wel een senaat, adviesraad gehad. Gezien het feit dat deze senatores patres genoemd werden, is het aannemelijk dat de leden van de senaat de opperpatres van de adellijke families waren. Zij benoemden de koning, zoals ook later de interrex. Zij droegen ook koninklijk purper, zoals de rode senatorenschoenen, de rode senatorenring, de brede purperstreep op de tunica. Op grond daarvan kun je opmaken dat ze in principe ooit in aanmerking kwamen voor het koningschap, zoals ook blijkt uit het interregnum. De patres stelden elkaar aan tot interrex, indien nodig.

moderne bisschopsring

Romeinse keizer

Het gaat al tot in de koningstijd terug, dat de bevolking in groepen ingedeeld was. Bij de Romeinen was de oorspronkelijke indeling drie **tribus**, die Etrurische namen hadden (de Tities, Ramnes en de Luceres). Zoals al eerder gezegd werden die 3 tribus in **10 curiae** verdeeld. Gezien het feit dat de woorden tribus en curiae indogermaans zijn, moet die indeling zelf al ouder zijn dan de Etrurische invloed. Deze curiae waren religieuze verenigingen met een priester als voorzitter. Deze indeling in curiae werd ook gebruikt om een vergadering te creëren: de **comitia curiata**, die over familiezaken zoals adoptie uitspraken deed en oorspronkelijk ook de aanstelling van de hoogste magistraten en dus ook koning bevestigde.

Deze indeling in curiae werd ook gebruikt voor de inrichting van het leger. Iedere curia moest 100 voetsoldaten leveren: een **centuria**. deze centuria stond onder leiding van een **centurio**. Verder moest zo'n curia ook 10 ruiters leveren, een **decuria** onder leiding van een **decurio**. De troepen van iedere tribus stonden weer onder leiding van een **tribunus**, van wie er dus 3 waren. Het getal drie speelde overigens een belangrijke rol in het staatsbestel. Zo had de senaat al vanoudsher 300 leden en bestonden priestercolleges uit drie leden of een meervoud van drie.

Het futurum exactum

Op één na heb je alle tijden gehad. Alleen de voltooid toekomstige tijd is nog niet behandeld. Een voorbeeld van de voltooid toekomstige tijd is: **ik zal gelachen hebben**. Nu gebruiken wij dat zelden, of nooit, maar die Romeinen gebruiken dat best wel vaak, in ieder geval daar waar dat op de tijdlijn nodig is. In het Latijn heet dit het futurum exactum (=voltooid).

Vorming: perfectumstam +er(i) + uitgang.

Betekenis en gebruik:

Het fut.ex. wordt vooral in bijzinnen gebruikt ingeleid door cum en si (wanneer, als); in de hoofdzin staat dan een futurum, of bevel, in ieder geval een handeling die zich in de toekomst afspeelt.

Wij vertalen het fut.ex. slordig. **Laudavero** betekent eigenlijk 'ik zal hebben geprezen', maar mag ook vertaald worden met:

1. ik heb geprezen
2. ik zal prijzen
3. ik prijs

Voorbeeld: si eum necaveris, te puniam. Als je hem gedood hebt/zult doden/hebt gedood/doodt, zal ik je straffen.

conjugatie	vorm	betekenis
1 ^e laudare	lauda-v-er-o	ik zal hebben geprezen
2 ^e monere	monu-er-o	
3 ^e reg-e-re	rex-er-o	
4 ^e audi-re	audi(v)-er-o	
5 ^e cap-e-re	cep-er-o	

inindicativus	1 ^e s	laudavero
	2 ^e	laudaveris
	3 ^e	laudaverit
	1 ^e p.	laudaverimus
	2 ^e	laudaveritis
	3 ^e	laudaverint
infinitivus		-----
imperativus		-----

Opdracht 3.

Geef van onderstaande verba de coniugatie, 1^e praesens, 1^e perfectum en de betekenis.

verbum	coni.	1 ^e praesens	1 ^e perfectum	betekens
adesse				
adsumere				
audere				
coniungere				
constituere				
creare				
depellere				
despicere				
errare				
inicare				
resistere				
sedere				

Opdracht 4.

Vertaal onderstaande vormen.

1. ades	8. creavisti	15. depelle
2. adsume	9. sedete	16. errabunt
3. erro	10. despexerimus	17. sedent
4. depelletis	11. constitues	18. constituero
5. inieceritis	12. inicies	19. inicies
6. resistam	13. adfuerant	20. coniunxisse
7. audete	14. resistis	
21. creaverimus	28. erravisti	35. despiciunt
22. resistebas	29. inieceramus	36. erraveritis
23. sedebimus	30. adsumam	37. iniecisse
24. despicate	31. despicias	38. audebis
25. inice	32. depellebam	39. constituite
26. erra	33. coniungis	40. coniunxeris
27. asumbant	34. crea	
41. erraveras	43. creabimus	45. adsumpserint
42. depellunt	44. despexeramus	46. aderatis

47.coniungent
48.constituistis
49.adsumpsistis
50.creaveram

51.audent
52.consitueratis
53.adfueramus
54.coniunxeratis

55.aderimus
56.coniungitis
57.adfueris

Opdracht 5.

Geef van onderstaande substantiva stam, geslacht en betekenis.

substantivum	stam	geslacht	betekenis
comitia			
confidentia			
coniugium			
curia			
interregnum			
maritus			
potestas			
satelles			
sedes			
sella			
serva			

Opdracht 6.

vertaal de volgende vormen

1. satelliti
2. serva
3. interregno
4. coniugii

5. curiam
6. mariti
7. sellae
8. confidentia

9. marito
10. coniugia
11. sede

12. interregni
13. confidentiae
14. sedis
15. comitiis

16. potestatem
17. satellite
18. maritos
19. curiis

20. interregna
21. coniugiorum

22. sedibus
23. confidentiam
24. servarum
25. interregnis
26. comitorum

27. sedium
28. potestatibus
29. satellitis
30. sedi
31. maritorum

32. sellis
33. potestati
34. satellitum
35. sellam

Het adverbium

Een bijwoord is een woord dat hoort bij of een werkwoord, of een bijvoeglijk naamwoord of een ander bijwoord. Een bijwoord wordt niet verbogen, kent dus geen naamvallen. Selecteer uit de volgende zinnen de bijwoorden.

1. De jongen loopt hard.
2. De jongen loopt erg hard.
3. Het ijsje is erg koud.
4. Hij schreeuwt luid.

Het maken van bijwoorden in het Latijn is erg makkelijk. Bijwoorden maak je van bijvoeglijke naamwoorden. Daar zijn regels voor.

Ook het bijwoord kent de drie **gradus comparationis**.

positivus:

adi. van de 1e en 2^e: meestal –us --> e: altus (hoog)---> alte. Alte salio. (salire – springen)

adi. van de derde: stam + iter/ter/er
ingens ----> ingenter. Ingenter exclamo.

Comparativus:

Men neme van het onzijdig de acc. sing.: **altius**
Altius salio.

Superlativus:

-imus ----> -ime
Altissime salio.

N.B.

1. Een bijwoord staat bijna altijd voor het woord waarbij het hoort.
2. onregelmatige bijwoorden: bene – goed, multum – zeer

Opdracht 7.

Geef van de volgende adiectiva het bijwoord. Overigens als je bang bent het bijwoord verkeerd te vertalen, dan kun je het altijd met 'op ... wijze' vertalen.

vivior	
vulneratissimu	
ruptu	
regius	
terribilis	
terrirus	
pulcherrimus	
terribilior	
crudelis	
intolerabilimus	
inexorabilis	
longus	
ignotior	
hostilis	
fidelissimus	
clarus	
armatior	
beatus	

Opdracht 8.

Vertaal de volgende zinnen.

1. Si regi adfueris, ille valde contentus erit.
2. Se sceleratos satellites timorem iniecisse dixit.
3. Videns eum in sella regia sedentem constituit se impetum in eum celeriter facere.
4. Si restiterimus militibus regis, urbem celerius expugnabimus.
5. Eum militibus fortissime restitisse puto.
6. Mirum est Lucium ferociter curiam intravisse.
7. Si aliter acriter restiterit, aliter fugiat.
8. Eum coniugio contentum de morte uxoris non gaudere scio.
9. Nuntiavit bestias eos e silvis depellere.
10. Servas per silvam sine confidentia errantes bestiae impetu magno e silva depellunt.

De troonsopvolging.

Priscus had zelf zoons en je zou denken dat die hem zouden opvolgen, maar in zijn paleis was een kindje geboren uit een krijgsgevangen koningin. Op een dag brandde er een vuur rond het hoofd van het kind. Slaven konden het niet blussen, maar het kind had geen brandsporen. Tanaquil legde die vlammen als een voorteken uit: dit jongetje, geheten Servius Tullius, was voorbestemd koning te worden en niet haar eigen kinderen. Hij groeide op en werd zelfs schoonzoons van Priscus. Iedereen was tevreden. Iedereen? Nee, niet de zoons van de vroegere koning Ancus, die vonden dat ze recht hadden op het koningschap. Bij een rechtzitting wisten twee herders, handlangers van die zoons van Ancus, Priscus dodelijk te treffen. Voordat paniek uitbrak, liet Tanaquil de koning in het paleis brengen. Zij hield een tijd lang zijn dood verborgen om de positie van de aangewezen opvolger Tullius te verstevigen. Uiteindelijk maakte Tanaquil bekend dat de oude koning dood was. Servius werd nu door de senaat zonder dat het volk geraadpleegd werd tot koning uitgeroepen. Deze Servius ontpopte zich als een goede koning, maar er was verzet, vooral bij de zoons van Priscus. Deze zoons Arruns en Lucius, die al zijn zwagers waren, bond hij aan zich door ze te laten trouwen met zijn dochters. Dit had hij echter niet handig aangepakt.

Opdracht 9.

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands

Tekst 12.1

De scelerata caede Servii (1).

Servio erant duae filiae quibus ambobus nomen Tullia erat, altera timida, altera ferox. Quia Servius filios Prisci, Lucium Arruntemque timebat (palam dicebant se filios regis esse ideoque Servium regnum sibi dare debere),
5. constituit se filias suas eis in matrimonium dare. Sed quod erravit, dedit feroci Lucio Tulliam timidam ferocemque Tulliam Arrunti timido. Itaque non mirum est ambos feroces, Tulliam suum Arruntem Luciumque Tulliam suam despicientes, incontentos esse.

Fatum erat Tulliam timidam Arruntemque maturam mortem obire et ita
10. Lucium Tulliam alteram adhuc viventem sibi coniugio coniungere posse. Sed adhuc isti duo contenti non erant. Marito Tullia dixit: Quamobrem rex non es? Filiusne Prisci es? Nonne ob eam rem tibi fas est te regem esse? Si vir es, eripe isti Servio regnum. Si id feceris, omnes te regem creabunt. Si te regem creaverint, tibi omnis potestas erit. Si
15. potestatem ceperis, omnes nobis parebunt.'

Lucius haec verba audiens animum sumpsit se Servium de regno depellere regnumque sibi adsumere posse. Itaque Lucius, cui uxor etiam maiorem confidentiam ferocioribus verbis iniecerat, curiam intrat et in regia sella consedit; senatores, videntes satellites Lucio adesse, ei resistere non
20. audebant. Lucius exclamans dixit: 'Servius rex non merito est. Sine interregno, sine comitiis femina Tanaquil eum regem fecit. Iste servus est, nam tantum filius servae.' Magna voce dixit illam sedem patris sui fuisse et ideo nunc suam esse.'

adesse + dat.	zijn bij, bijstaan	coniugium	huwelijk
adsumere 3 sibi	zich toeëigenen	coniungere 3	verbinden
alter, altera,	de een, de ander	constituere 3, -tui	beslissen
alterum		contentus	tevreden
animum sumere 3,	moed krijgen	creare	kiezen, aanstellen
sumpsi			tot
audere 2	durven	curia	senaatsgebouw
comitia n.pl.	verkiezingen	depellere 3	wegdrijven
confidentia	vertrouwen	despicere 5, -io,	verachten

spexi		nonne?	Niet? Toch wel?
errare	een fout maken	palam <i>adv.</i>	openlijk
fas est	het is geoorloofd	potestas, -tatis	macht
ferox, -ocis	woest	quamobrem	waarom
in matrimonium dare	ten huwelijk geven	resistere, -stiti + <i>dat.</i>	weerstand bieden
incontentus	ontevreden		aan
inicere 5, -ieci	inwerpen,	satelles, -litis	handlanger
	inboezemen	sceleratus	misdadig
interregnum	interregnum	sedere 2	zitten
maritus	echtgenoot	sedes	zetel
maturus	vroegtijdig	sella	zetel
merito <i>adv.</i>	terecht	serva	slavin
mirus	wonderbaarlijk	timidus	bedeesd
mortem obire	sterven		

Opdracht 10.

Bestudeer nu de oude vertaling en leer de woorden bij de tekst.

Opdracht 11.

Beantwoord de volgende vragen over bovenstaande tekst.

1. Servius' beide dochters heetten Tullia. Geef daarvoor een acceptabele uitleg.
2. Waarom was Servius bang voor Priscus' zonen r.3?
3. Wie wordt met **se** r.4 bedoeld?
4. Wie worden met **eis** r. 5 bedoeld?
5. In r. 5/6 zit een chiasme/een kruisstelling (ab-ba). laat dat zien.
6. In r.7 zit nog een keer een chiasme. Laat zien.
7. Leg uit waarom de jonge echtelieden r.6-8 elkaar verachten.
8. Wat wil Tullia in r. 12 duidelijk maken met de vraag **Filiusne Prisci es?** Waar wordt dat in de tekst duidelijk gemaakt?
9. Hoe krijgt Lucius volgens Tullia de burgers zo ver dat ze hem allemaal zullen gehoorzamen?
10. Op grond van de tekst kun je concluderen dat Lucius zelf toch niet zo moedig is. Citeer twee fragmenten, op grond waarvan je die conclusie kunt trekken.
11. Waarom durfden de senatoren r.19 geen weerstand te bieden?
12. Lucius voert 4 argumenten aan (r.20-23) waarom Servius niet terecht koning was. Noem ze.
13. Benoem en verklaar: audiens 16, cui 17, verbis 18, Lucio 19, audebant 19, patris 22, fuisse 22.

Opdracht 12.

Geef van onderstaande verba de coniugatie, 1^e praesens, 1^e perfectum en de betekenis.

verbum	coni.	1 ^e praes.	perf.	betekenis
nuntiare				
convocare				
concurrere				
tollere				
deicere				
iacere				
implere				
regnare				
occidere				
-----	----	-----	coepi	

Opdracht 13.

Vertaal. De woorden staan onder tekst 2.

1. bericht	17. zij hebben naar beneden
gegooid
2. ik zal zijn gesneuveld	18. wij zullen optillen
3. weest koning	19. rent te hoop
4. ik zal hebben opgetild	20. hij was begonnen
5. wij zullen te hoop gerend zijn	21. zij waren gesneuveld
6. hij zal naar beneden gooien	22. koning geweest te zijn
7. jij hebt gevuld	23. wij hadden opgetild
8. wij zullen zijn begonnen	24. jij zal vullen
9. zij zullen hebben gelegen	25. lig
10. ik zal rennen	26. jij hebt bijeengeroepen
11. jullie zullen sneuvelen	27. te hoop gerend zijn
12. jij bent koning geweest	28. jullie zullen naar beneden
gegooid hebben
13. hij had bijeengeroepen	29. zij tilden op
14. zij zullen liggen	30. zij zullen bericht hebben
15. jij zult berichten	
16. zij waren koning geweest	

Opdracht 14.

Geef van onderstaande substantiva stam, geslacht en betekenis. De woorden staan onder tekst 2

substantivum	stam	geslacht	betekenis
amicus			
senex			
gradus			
factum			
Furiae			
via			
superbia			
carpentum			
cognomen			

Opdracht 15.

Vertaal.

1. voor de vriend	14.voor een trede
2. door de daad	15.van de bijnamen
3. van de trap	16.voor de wagen
4. voor de bijnamen	17.door de wegen
5. wagens <i>subj.</i>	18.door de trots
6. trots <i>obj.</i>	19.door de vrienden
7. met de weg	20.van de oude mannen
8. vanaf de wagens	21.vanaf de trap
9. oude man <i>voc.</i>	22.van de Furiën
10.voor de Furiën	23.vrienden <i>obj.</i>
11.voor de bijnaam	24.van de weg
12.van de vrienden	25.treden <i>subj.</i>
13.daden <i>obj.</i>	26.voor de oude man

Opdracht 16.

Vertaal in het Latijn.

- De vriend berichtte de oude man dat hij (zelf) koning wilde zijn.
- Wij tilden de oude man op, die op de weg lag.
- Als hij zijn aanhangers bijeen zal hebben geroepen, zullen ze de koning met angst vervullen. (timor – angst).
- Hij zal rechtvaardig regeren, als wij geen droevig stemmende daden zullen hebben verricht.
- Tullia en Lucius hebben gezegd, dat de Furiae van hun zus en broer hen fel opjoegen.

Opdracht 17.

Vertaal onderstaande tekst in correct nederlands.

Tekst 12.2

De scelerata caede Servii (2).

Subito Servius, cui amicus de hac re nuntiaverat, intrat et iratus acriter rogat: “iste, quid vis? Quid in mea sella sedes? Quis imperavit te patres convocare?”

Nunc fautores amborum celeriter concurrunt, sed Lucius cum suis fortiores
5. fautoribus Servii fuerunt. Luciusque post brevem acremque pugnam
prehendens senem Servium tollensque magna vi de gradibus Curiae deiecit.
Eum graviter vulneratum temptantemque domum ire satellites suos
prehendere et necare Lucius iussit. Sed tristius hoc facto erat quod Tullia
fecit. Per corpus patris sui in via iacentis Tulliam, quam Furiae sororis virique
10. agitabat impleverantque maxima superbia, carpentum egisse fama est.

Sevius Tullius iuste regnavit annos quattuor et quadraginta. Cum illo iusto
rege iustum regnum quoque occidit. Deinde Luc. Tarquinius regnare coepit,
cui postea cognomen Superbum Romani dederunt.

amicus	vriend	Furiae: de Furiën, de wraakgodinnen, die optreden bij verwantenmoord	
nuntiare	berichten		
convocare	bijeenroepen	per +acc.	door, over .. heen
fautor	aanhanger	iacere 2	liggen
concurrere 3, -curri	te hoop rennen	via	weg
acer, acris, acre	fel	agitare	opzwepen
senex, senis	oud, oude man	implere 2, -plevi	vullen
tollere, sustuli	optillen	superbia	hoogmoed
gradus 4	trede, pl. trap	carpentum	wagen
deicere 5, -ieci	naar beneden werpen	regnare	koning zijn
domum acc. regionis	naar huis	iustus	rechtvaardig
tristis	bedroefd, treurig	occidere 3, -cidi	sneuvelen
	stemmend	coepi perf.	begonnen zijn
factum	daad	cognomen	bijnaam
		superbus	trots, hoogmoedig

Latijn in de middeleeuwen.

Als we het over Latijn hebben, denken we al snel alleen aan de Romeinen en dit niet ten onrechte. Zij waren namelijk de 'native speakers' van het Latijn. Toen zij echter hun macht over heel de toenmalige wereld hadden verbreid (vanuit Rome naar noordwest Europa, naar Spanje naar het oosten tot in het huidige Iran, naar Egypte en het noorden van Africa), hebben ze ook hun cultuur verspreid. Daarvan zien we overal nog sporen. Het duidelijkst zijn natuurlijk de tastbare sporen in de vorm van bouwwerken, zoals bruggen, amfitheaters, wegen, basilieken, maar ze hebben natuurlijk ook niet-materiële sporen achter gelaten. Hierbij moet je denken aan het Romeinse recht, literatuur, filosofie. Op deze gebieden kun je je sporen alleen achter laten door taal en juist die Romeinse taal is van het allergrootste belang geweest voor de romanisering van hun wereld. Al eerder is getoond hoe in onze taal en sowieso in alle west-Europese talen enorm veel woorden vanuit het Latijn in de moderne talen terecht zijn gekomen. Dit is niet zo maar gebeurd. De Romeinen hebben in het westen van hun rijk het Latijn tot wereldtaal gemaakt. Iedere vooraanstaande burger in alle steden in alle landen sprak en las wel Latijn, in het oosten minder omdat daar het Grieks de wereldtaal was, maar in het westen was het Latijn het grote communicatiemiddel. Natuurlijk weten we dat in tal van landen de taal ook gesproken bleef, wel in eigen vorm: Frans, Spaans, Portugees, Italiaans, Roemeens. Maar het zuivere Latijn bleef in de kerk, in de kloosters, later op de universiteiten de wetenschappelijke taal. Dat is niet zonder problemen gegaan. Als je het Latijn van de 6^e, 7^e en 8^e eeuw na Christus bekijkt dan zie je een enorme teruggang in het niveau van het Latijn. Sommige schrijvers beheersten de grammatica helemaal niet en schreven een onleesbaar Latijn. De redding van het Latijn werd gebracht door Karel de Grote. Deze man had onderwijsvisie. Hij zag het belang van het Latijn voor zijn wereld. Hij gaf hofgeleerden de opdracht een correcte grammatica te creëren en vaardigde de eerste onderwijswetten uit. Vanaf Karels tijd is het Latijn weer in de lift en met name na ruwweg 1100 beleeft het Latijn een enorme nieuwe impuls door het humanisme⁷, de renaissance⁸ en het neolatijn⁹. Aan sommige universiteiten werd in het Latijn tot in de 20^e eeuw gedoceerd,

⁷ intellectuele, literaire en wetenschappelijke beweging van de veertiende tot de zestiende eeuw, die elke vorm van kennis wilde baseren op de literatuur en cultuur van de klassieke oudheid

⁸ De term "Renaissance" betekent letterlijk "wedergeboorte". In de 15e en 16e eeuw werd de Oudheid (de klassieke Griekse en Romeinse wereld) een bron van inspiratie.

⁹ De Neolatijnse literatuur omvat geschriften die zijn geschreven in het Latijn in de periode vanaf de renaissance, dat wil zeggen in Italië vanaf ongeveer 1350 en in de rest van Europa vanaf ongeveer 1500.

wetenschappelijke artikelen werden in het latijn geschreven en lange tijd zijn er schrijvers geweest, die hun werken in het Latijn schreven. Het is dus niet vreemd dat er veel lezenswaardige literatuur overal in de wereld in het Latijn te vinden is. Daarvan volgt hieronder een voorbeeld van de Saxische monnik Beda..

Opdracht 18. Lees de inleiding op de volgende tekst en vertaal het verhaal van de twee Ewouden.

Saxische monnik Beda Venerabilis (de eerbiedwaardige) leefde in Northumbria in het noordoosten van Engeland en is 672 of 673 geboren en 25 mei 735 gestorven. Hij is vooral bekend geworden als bijbelgeleerde en geschiedschrijver. Zo heeft hij een kerkgeschiedenis van Engeland geschreven (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*). Verder is hij de man, aan wie het Colosseum te Rome zijn naam dankt. Beda heeft namelijk Rome bezocht en raakte daar zwaar onder de indruk van het amfitheater, dat toen nog het amphitheatrum Flavium heette. Het amfitheater was namelijk gebouwd door keizer Flavius Vespasianus (keizer van 69 tot 79 na Chr.). Maar het theater stond naast een beeld van de zonnegod, ooit door Nero, Flavius'voorganger, daar neergezet. Dat beeld heette de Colossus van Nero en het amfitheatrum

kreeg dus de bijnaam 'Amphitheatrum Colosseum'. Colosseum betekent 'van de colossus'.

Beda schrijft in zijn kerkgeschiedenis ook over ons land, hoe namelijk Friesland vanuit Ierland bekeerd werd.

Over de bekering van Friesland.

De heilige Eegberet (Egbert) heeft vanuit Ierland Willibrord naar onze contreien gestuurd om de heidenen te bekeren. Dat werd een succes en goed voorbeeld doet goed volgen. Maar ..

Tekst 12.3

Beda scripsit Eegberet viros sanctos in opus verbi misisse, in quibus Vilbrord presbyterum. Cum Vilbrord has in partes terrae pervenit, Pippinus dux Francorum eum sociosque bene accepit. Eos verbum Dei dicere Fresiis permisit et eis quoque promisit omni vi iuvare et defendere ab hostibus - nam Fresii, ut pagani, christianis hostes erant-, quod nolebat paganos sanctis viris nocere. Multis donis multitudinem Fresiorum Pipppinus ab idolatria ad fidem Christi duxit.

Exemplo Vilbrord duo alii presbyteri, quibus nomen Heuuald erat, sed alteri Niger Heuuald, alteri Albus Heuuald, quod hic albos capillos, ille nigros habebat – in Fresiam venerunt. Hi presbyteri in Fresiam pervenientes petierunt acceperuntque hospitium villici. Ab eo petierunt: "Mitte nos ad regem tuum. Noli timere. Si nos miseria, rex vester nos gaudio magno accipies; sci enim nos ei salutem ferre. Villicus ambobus Heuuald promisit se mittere eos ad regem, ut petebant. Sed pagani cognoscentes illos presbyteros alienae religionis esse (nam omni die Deo sacra ferebant et eum colebant) eos suspiciebant. Quod presbyteros in animo habere omnes Fresios a deis paganis ad novum Deum vertere timebant, duos Heuuald subito secum rapuerunt et Album gladio cito necaverunt sed Nigrum paulatim cruciatibus interfecerunt.

Fama est paganos corpus eorum in multas partes traxisse et in flumen Rhenum deiecisse; regem scelus audivisse et valde iratum vicum paganorum flammis delevisse.

a(b) + abl	door	alter	de een/ander; alteri -
accipere 5	ontvangen	dativus	
albus	blond	ambo	beide
alienus	vreemd	capilli p	haren

christianus	christen
cito	snel
cognoscere	vernemen
cruciatu 4	foltering
defendere 3 ab +abl.	verdedigen tegen
deicere 5, -ieci	neerwerpen
delere 2	vernietigen
dies 5 ^e	dag
donum	geschenk
Eegberet	Egbert, onverbuigbaar
enim	immers
exemplum	voorbeeld
fama	gerucht
ferre 3	brengen
fides f	geloof
Franci p	de Franken
Fresia	Friesland
Fresius	Fries
gaudium	vreugde
gladius	zwaard
idolatria	afgoderij
in animo habere	van plan zijn
mittere 3, misi	zenden
multitudo, -dinis	menigte
niger, nigra, nigrum	zwart
nomen, -minis	naam
novus	nieuw
omnis	ieder, elk, geheel

opus, opera	werk
paganus	heiden
pars, partes	deel
paulatim	langzaam
permittere 3, -misi	toestaan
petere 3 a(b) + abl.	vragen aan
Pippinus	Pepijn, koning der Franken, die toen ook Friesland had
presbyterus	priester
promittere 3, -misi	beloven
rapere 5, rapui	roven
religio, -ionis	geloof
Rhenus	Rijn
sacrum	offer
salu, salutis f	redding
sanctus	heilig
scelus n	misdaad
secum = cum se	
subito	plotseling
suspicere 5	vermoeden, wantrouwen
trahere 3, traxi	trekken
ut	zoals, als
vertere 3	wenden, keren
vicus	dorp
Villbrord	Willibrord, onverbuigbaar
villicus	dorpeling
vis f, vim, vi abl.	macht, kracht

Acta est fabula.

Nihil semper floret.

Ad infinitum.

Ad interim.

Puzzel les 12

Grammatica les 12

Les 13

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex
3. 1^e t/m 5^e decl.
4. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
5. adverbia
6. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw
7. p.p.a.
8. gradus comparationis
9. aci

Geleerd worden:

1. passieve onvoltooide tijden
2. de correlativa

De onvoltooide passieve tijden.

Je zult misschien verrast zijn, maar werkwoorden hebben ook geslachten: bedrijvend en lijdend, ofwel het genus activum en passivum. Het genus activum/de bedrijvende vorm is die vorm waarbij het onderwerp iets doet. Die actieve vorm heb je tot nog toe gehad: hij loopt, hij schreeuwt. De passieve/lijdende vorm is die vorm van van werkwoord waarbij er iets met het onderwerp gebeurt: hij wordt geslagen, de deur wordt geverfd. Het passivum is nieuw.

Nu kunnen we heel moeilijk doen en je alle rijtjes uit het hoofd laten leren, maar eigenlijk is het passivum voor alle onvoltooide tijden (praesens, imperfectum en futurum) uiterst simpel, als je de regels kent en toepast. Als je dat doet, kun je de rijtjes zelf bedenken en de vormen makkelijk herkennen. De regel.

Van alle onvoltooide tijden maak je het passivum als volgt:

1. neem de tijdstam + evt. bindklinker + uitgang.
2. de tijdstammen (praesensstam + tijdkenletter(s)):

coni.	praesens	imperfectum -ba-	futurum -b- of -a/e-
1	lauda-	lauda -ba-	lauda-b- (e,i,u)
2	mone-	mone -ba-	mone-b- (e,i,u)
3	reg-(e,i,u)	rege -ba-	reg-a/e-
4	audi- (u)	audie -ba-	audi-a/e-
5	capi-(e,i,u)	capie -ba-	capi-a/e-

3. de uitgangen

modus	uitgang	p.	
1s ind.	-(o)r	1p	-mur
2	-ris	2	-mini
3	-tur	3	-ntur
inf. praes.	1 ^e , 2 ^e , 4 ^e 3 ^e en 5 ^e		-ri -i
imperativus		2s 2p	-(e)re -(i)mini

Opdracht 1.

Vul nu zelf de volgende rijtjes in.

praesens	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2			reg-e-ris		cap-e-ris
3					
1					
2					
3					
imp.2s					
imp.2p.					
infinitivus					

imperfect.	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2					
3					
1					
2					
3					

futurum.	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2					
3					
1					
2					
3					

Nota bene:

door:

bij personen, dieren, abstracta: a, ab, abs +abl.

bij dingen: abl. zonder voorzetsel

1. A militibus amatur.
2. Ab Amore vincor.
3. Saxo necatur.

Opdracht 2.

Verzamel de verba onder de tekst van deze les. Geef de coniugatie, de 1^e praesens en perfectum en de betekenis.

verba	conj.	1 ^e praes.	1 ^e perf.	betekenis

Opdracht 3.

Vertaal de volgende vormen.

1. creditur	6. teneor	11.laederis
2. ostendebamur	7. probaris	12.tranari
3. petimini	8. putantur	13.approbor
4. recipiuntur	9. negatur	14.ponimini
5. reddi	10.ceditur	15.rumpuntur
1. ponar	8. tenebuntur	15.putabamini
2. reddebas	9. ostenderas	16.cedent
3. credidisti	10.parebatur	17.resistam
4. laedebaris	11.restiterimus	18.puniamur
5. reddetis	12.petiverint	19.praeteribi-mus
6. cessisti	13.tenuisse	20.recepisse
7. eligentur	14.probaberis	
1. praeterie-runt	7. tranaveritis	13.elegit
2. perveniam	8. tacebitur	14.parent
3. approbabi-mini	9. laeserant	15.perveneram
4. eligeris	10.laedetur	16.ponet
5. poposceris	11.posuero	17.poposcistis
6. paruerunt	12.repetetur	18.elige

19.revereras
20.appareba-mus
21.punieris
22.permittite

23.repetivisti
24.permisimus
25.rupit
26.rumpemini

27.reveniam
28.poscam
29.tranabis

Opdracht 4.

Geef van onderstaande substantiva de betekenis, stam, geslacht en declinatie.

substantivum	betekenis	stam	geslacht	decl.
virtus				
pax				
collis				
virgo				
obses				
fames				
fatigatio				
obsidio				
genus				
honor				
modus				
fama				
consilium				
legatus				
foedus				
iussum				
puella				
libertas				
amica				
hostis				
statua				
via				

Opdracht 5.

vertaal de volgende vormen.

1. virtute
2. pace
3. collium
4. virgini

5. famem
6. fatigatio
7. obsidionum
8. genera

9. honoribus
10. modi
11. famam
12. consiliis

13.legatos
14.foederibus
15.iussorum

16.puellis
17.libertati
18.amicae

19.hoste
20.statuam
21.viis

1. viarum
2. libertate
3. fami
4. obsidibus
5. fama
6. colle
7. obsidioni
8. fatigatione

9. modo
10.generum
11.paci
12.virtutem
13.puellas
14.virginum
15.legatis
16.consilia

17.hostium
18.iussi
19.honori
20.foedere
21.amicis
22.statua

De correlativa

In iedere taal heb je woorden die met elkaar corresponderen: hoe groot-zo groot (als), Hoeveel – zo veel (als).

In het Latijn bestaan die ook en zij vervullen een belangrijke rol. Het zijn bijvoeglijke naamwoorden! Er zijn drie soorten: vragende, aanwijzende en betrekkelijke.

Vragend		
qualis, quale?	3 ^e decl.	Hoedanig, Wat voor?
quantus, a, um?	1 ^e /2 ^e decl.	Hoe groot?
quot?	onverbuigbaar	Hoeveel?

aanwijzend		
talis, tale	3 ^e decl.	zodanig
tantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	zo groot
tot	onverbuigbaar	zo veel

betrekkelijk		
qualis, e	3 ^e decl.	(zodanig) als
quantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	(zo groot) als
quot	onverbuigbaar	(zo veel) als

Opdracht 5.

Vertaal de volgende zinnen in correct Nederlands.

1. Talia verba dixit, qualia voluit.
2. Quantae virtutis est?
3. Quot honores dedisti, tot recepisti.
4. Talia consilia bona sunt.
5. Qualia arma sunt, talis pax est.
6. Tot virgines vidi, quot aves in caelo sunt.
7. Quali modo tantis hostibus restitisti?
8. Quot militibus permisisti Tiberim tranare?
9. Quales milites elegimus?
10. Tantam statuam in via posuistis, quantus collis est.

Opdracht 6. Vertaal.

1. Romanos solos istis Etruscis trans Tiberim fortiter restitisse putavimus.
2. Turpi caede illos Romanos iterum vinci negant.
3. Nobiles iuvenesque captivos ad hanc urbem remittere nolent.
4. Hostes suos captivos laedentes celeriter punire volumus.
5. Consiliis legatorum parentes se hostibus cedere vix probant.
6. Ostenditur genus Romanum pacem ferre voluisse.
7. Poscimus vos non laedentes nos ad castra remittere.
8. resistentibus pacem non feremus.
9. Resistenti hosti pax non feretur.
10. Turpe putant libertatem amittere.

Het einde van de koningstijd.

Als je kijkt naar de manier waarop Lucius koning is geworden, zal het niet verbazen, dat zijn koningschap gekenmerkt wordt door tyranniek, hoogmoedig gedrag. Zo kreeg Lucius dan ook de bijnaam Superbus. Meer en meer werden de Romeinen in plaats van vrije mannen ingezet als slaven, maar wat zijn zoon Sextus deed, was de druppel, die de emmer deed overlopen.

De Romeinen waren het stadje Ardea aan het belegeren. Toen de prinsen 's avonds aan het maal waren, schepten ze op over hun vrouwen. Uiteindelijk besloten ze onverwacht gezamenlijk bij al die vrouwen afzonderlijk langs te gaan om te kijken wie nu werkelijk de beste was. Zo kwamen ze ook bij het huis van Collatinus Tarquinius, een neef van Sextus. Daar troffen ze zijn vrouw Lucretia aan, terwijl ze nog diep in de nacht te midden van haar slavinnen wol aan het bewerken was. Allen waren het er over eens: Lucretia zou de prijs van beste vrouw krijgen. Wat men niet doorhad, was dat Sextus door dat voorbeeldige gedrag zijn zinnen op Lucretia gezet had. Toen de prinsen weer terug in het kamp waren, sloop Sextus nog diezelfde nacht weg, ging naar Collatinus' huis, kreeg daar van Lucretia een gastvrij onthaal, maar toen Lucretia op bed lag, sloop Lucius gewapend haar kamer binnen en dwong haar onder het dreigement haar te schande te maken tot seks. Daarna ging hij weg. Lucretia zond bodes naar haar vader en man. Dezen kwamen in gezelschap van Brutus, een neef. Lucretia liet hen zweren wraak te nemen en doodde zich daarna. Terwijl vader en man verbijsterd waren, nam Brutus het initiatief en luidde de opstand in. Het koningshuis werd verdreven en de republiek ontstond. De eerste consul was Brutus.

De nieuwe republiek.

Volgens de overlevering werden de koningen in 509 verdreven. Toen de koning verdreven was, viel zijn plek open. De staat moest hervormd worden. Men verafschuwde de koningen wegens hun tirannieke gedrag en wilde herhaling voorkomen. De haat was en bleef zo groot, dat alleen al de toespeling van Caesar op het koningschap gecombineerd met zijn tirannieke gedrag reden genoeg was voor een aantal vooraanstaande Romeinen hem te vermoorden. En dat was in 44 v.Chr. bijna 500 jaar, nadat de koningen verdreven waren. Men wilde ervoor zorgen dat die tirannie zich niet zou herhalen. Dat was alleen mogelijk indien de hoge posten vergeven werden door verkiezingen, als het

volk iets in de melk te brokkelen had en als die nieuwe magistraten niet te lang hun ambt konden bekleden en die macht ook moesten delen.

Verkiezingen werden ingevoerd, natuurlijk niet voor de hele bevolking, maar slechts voor de adellijke laag, de patres, of patriciërs, die ook zitting hadden in de senatus. Ook niet iedereen kwam in aanmerking om gekozen te worden tot een hoge post. Alleen de leden die tot de hoogste laag behoorden, diezelfde patres, of nobiles. Tot deze elite behoorden de leden van de landadel, die dus van oudsher geld genoeg hadden. Ergens is het wel logisch dat dezen de hoogste posten bekleedden. Wie rijk is, heeft tijd genoeg zich met het bestuur te bemoeien; zij hebben ook bestuurlijke ervaring en belang bij stabiliteit, bovendien kon je verwachten dat die leden de hoogste ontwikkeling hadden. De gewone boer, zoals de meeste Romeinen waren, was niet geschikt voor zware bestuurstaken, waarvoor tijd, kennis, inzicht en ervaring vereist waren. Met het verdwijnen van de koning kwamen vier verantwoordelijkheden vrij. De koning had oorspronkelijk religieuze, bestuurlijke, rechterlijke en militaire taken. Deze vier taken waren hem verleend onder één praplu van het zogenaamde imperium, goddelijk bevelsgezag. De Romeinen geloofden dat de hoogste gezagsdragers, oorspronkelijk de koning en later zijn vervangers, hun gezag van de goden kregen. Vandaaruit is het dus ook logisch dat die gezagsdragers religieuze taken hadden, natuurlijk ook juridische, omdat recht met de goden verbonden was, militaire, omdat de goden het succes in de oorlog bepaalden en bestuurlijke, omdat het welzijn van de staat afhankelijk van de goodwill van de goden was en vandaaruit ook het succes van het bestuur. Na verkiezingen moesten de gekozenen bij aanstelling tot imperiumdrager dan ook de auspiciën halen, instemming van de goden via de vogels. Pas als de goden kenbaar maakten dat ze instemden met de aanstelling van een magistraat en ook met een voorgenomen handeling van hen werd de betreffende persoon geïnaugureerd of mocht zijn voorgenomen handeling doorgaan.

Toen de koning afgezet was, is men overgegaan tot een soort democratie. De gezagsdragers werden gekozen. Uiteindelijk was het als volgt.

Ieder jaar werden er twee consuls gekozen. Zij waren de directe opvolgers en plaatsvervangers van de koning. Hun imperium was gedurende 1 jaar onbeperkt, afgezien van het feit, dat ze dat imperium met een collega (samengekozene) moesten delen. Dat konden ze op verschillende manieren doen: het rijk in tweeën delen, het jaar in tweeën delen en in turnus (toerbeurt) regeren, of zelfs om de maand of om de dag. De consul had op elk gebied het hoogste gezag: bestuur, leger, recht en ook religie. Naast de consul werd wel apart ieder jaar een opperpriester gekozen, de pontifex maximus.

Deze moest zorgen dat alle religieuze taken naar behoren werden uitgevoerd. Dit was geen imperiumdrager. Dit opperpriesterschap was een politieke functie. Zo is ook Julius Caesar Pontifex Maximus geweest. Voordat je consul kon worden, moest je eerst gekozen worden tot praetor. Daarvan waren er altijd meer dan twee geweest. Ook zij hadden imperium, maar omdat hun taakgebied (provincia) kleiner was dan dat van de consul, waren ze altijd ondergeschikt aan de consul, als die in hun taakgebied kwam. Dat taakgebied (provincia) kon werkelijk een gebied zijn, zoals bijvoorbeeld Sicilië. De praetor had op Sicilië dezelfde bevoegdheden als de consul in het hele rijk. Je had echter ook een praetor urbanus, die in Rome rechtsprak. Voordat je praetor werd, begon je oorspronkelijk je carrière met de quaestuur. Je kon tot quaestor gekozen worden en volgde dan de praetor als administrateur. Zo kon je als zijn volgeling zien, hoe het moest. De quaestor had geen imperium.

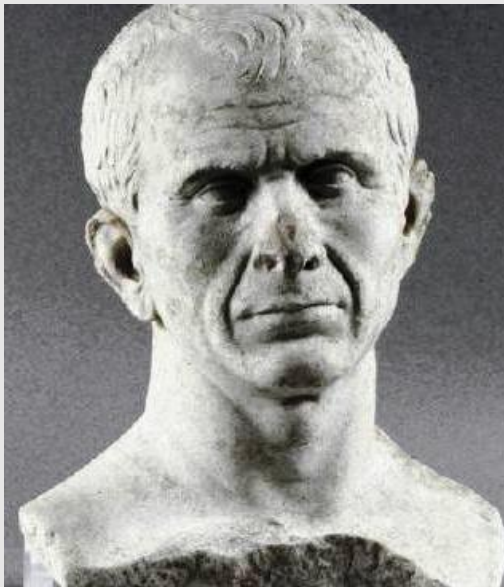

In later tijd kon je je carrière ook beginnen als aedilis, een soort politiecommissaris, die verantwoordelijk was voor de openbare orde en de graanvoorziening. Je kon ook kiezen voor een militaire start. Dan kon je gekozen worden tot tribunus militum, militair tribuun. Dan ging je als ondercommandant mee met een veldheer. Per legioen waren er meestal 6. Als je deze functie goed vervulde, kon dat zeer in je voordeel spreken bij de latere belangrijke verkiezingen. Romeinen hadden nu eenmaal een zwak voor goede soldaten.

Gaius Pompeius Proculus, derde zoon van Gaius, tribuun van het 18e legion, Praefectus Fabrum, sevir van de equites, een eretitel.

C POMPEIVS CF TER(tius) / PROCVLVS / TRIB(unus) MIL(ilitum) LEG(io) XVIII / PRAEFFECTVS FABRUM / SEVIR CENTVR(iae) EQUIT(es) / HIC SEPVLTVS EST

In tijden van nood kon het gebeuren dat uit de oud-consuls een dictator werd gekozen door de senatoren zelf. Deze had onbeperkt imperium, hoefde later ook geen verantwoording af te leggen. Dit was een bijzondere eer. Je mocht logischerwijs maar een half jaar deze post bekleden, of moest onmiddellijk aftreden bij vervulling van je bijzondere opdracht.

Julius Caesar dictator

Een andere bijzondere aanstelling was de verkiezing tot censor. Normaal werden alleen 2 oud-consuls één maal in de vijf jaar (lustrum) hiertoe verkozen en alleen als je zonder blaam was. Deze twee moesten op het Marsveld het volk tellen, hun vermogen schatten, de bevolking op grond van die schatting indelen in de ordines (de lagen: senatoren –equites – plebs) en wie zich onfatsoenlijk

gedragen had kon gedemoveerd worden door middel van een censoria nota. Na de schouwing van het volk volgde er een reinigingsritueel van het volk.

Het belang van de imperiumdragers kun je aflezen aan het aantal lictores (staatsslaven met fasces). De dictator had er 24, de consuls per persoon 12 en de praetores 6.

De carrièreweg heette de cursus honorum. Honor betekent in het Latijn eer. Zo zagen die Romeinen die ambten (magistratus) ook. Het was een eer gekozen te worden voor ambten en men werd er dan ook niet voor betaald.

De Tarquinii zoeken steun bij de Etrusken.

Cocles verdedigt de brug.

De Tarquinii waren dan wel verdreven uit Rome, maar dat betekende niet dat zij zich erbij neerlegden. Zij zochten steun bij de overige Etrusken, die zich natuurlijk wel genoodzaakt zagen de Tarquinii te helpen, omdat zij hun eigen macht bedreigd zagen. Immers, Rome was een Etrurisch bolwerk, dicht bij hun gebied. Porsinna, koning van het stadje Clusium, liet zich hiervoor strikken. Hij viel Rome aan. Het had weinig gescheeld, of ze hadden met een stormaanval de brug over de Tiber ingenomen, ware het niet zo dat Horatius Cocles dit voorkomen had. In zijn eentje verdedigde hij die brug en gaf hij de Romeinen de tijd die brug achter hem af te breken. Toen dat gebeurd was, dook hij met wapens en al de Tiber in en bereikte hij ongeschonden de overkant.

Voor Porsinna was dit een teleurstelling. Niet alleen Cocles onderscheidde zich door moed bij de Romeinen, ook Mucius Scaevola. Hij wist het Etrurische kamp binnen te dringen en wilde de koning doden. In het kamp zag hij hoe twee soldaten voor twee mannen stonden om soldij te ontvangen. Beide mannen waren hetzelfde gekleed. Een van die mannen deed niets en leek minder

belangrijk, de andere deelde geld uit. Mucius stak die laatste neer in de veronderstelling dat hij de koning was. Helaas voor hem was dat niet zo. Hij werd gearresteerd en voor de koning gebracht, maar ook nu toonde hij zijn moed. Hij bedreigde onbevreesd de koning: de koning kon hem wel doden, maar achter hem stonden nog vele Romeinen klaar om Porsinna te doden; en om zijn lichaam gaf hij niets. Als bewijs stak hij zijn rechterhand in het vuur. De koning was ontzet en geïmponeerd. Hij liet Mucius gaan. Deze had vanaf nu de bijnaam Scaevola, Linkerhand.

Uiteindelijk sloot Porsinna vrede met de Romeinen, maar de Romeinen moesten daarvoor wel meisjes van adel als gijzelaars aan de Etrusken geven. Eén van die meisjes, Cloelia ging daar uiteindelijk niet mee akkoord en ontsnapte.

Gaius Mucius Scaevola in het bijzijn van Lars Porsenna. Ca. 1640-1645. Sydney

1 Cloelia van Guidoccio di Giovanni Cozzarelli, ca 1480

Opdracht 7.

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Tekst 13.1.

De Cloelia eiusque virtute

Rex Porsinna virtute Coclis Muciique vincitur pacemque cum Romanis facere vult, quia Romanos a se vinci posse non credebat. Tarquiniis ostendere volens se eorum amicum esse a Romanis petivit Tarquinius ab eis recipi.

5. Romani id negantes nuntios celeriter remiserunt. Primo poscens laniculum collem, qui contra Romam trans Tiberim est semperque Etruscorum fuerat, a Romanis sibi reddi tandem tamen probat Romanos eum tenere, sed pro eo sibi virgines nobiles obsides dari vult. Romani primum id turpe putantes negaverunt, sed fame et fatigatione longae obsidionis vincuntur Etruscisque **10.** cedunt. Nobilissimae virgines ab eis eliguntur, in quibus Cloelia clarissimi et veteris generis. Sed qualis erat!

Virgines in castris Etruscis multo honore recipiuntur, sed sola Cloelia se obsidem Etruscis dari indigne ferens hoc modo aliis virgibus dixit: “Virgines Romanae, turpe est nos, filias clarissimorum generum, obsides esse et hostes **15.** nos tales quales captivas ibi tenere. Si huic rei non restiterimus, vita nostra sine fama praeteribit. Si hac nocte furtim trans Tiberim tranaverimus et ad urbem pervenerimus, liberi erimus nostrique cives nos maximo gaudio recipient. Quis vestrum mecum tranabit?’ Quot virgines aderant tot approbant eius consilium et nocte tacentes Tiberim tranaverunt. Quamquam **20.** Romani eas revenisse gaudebant, tamen Etruscos iratos eas repetere timebant.

Profecto vix virgines ad urbem pervenerant, cum legati Porsinnae poscentes puellas ei reddi apparuerunt; si non, regem iterum Romam oppugnare in animo habere. Nolentes a deis puniri – virgines enim sacrum **25.** foedus ruperant- Romani iusso regis paruerunt: Cloelia cum aliis puellis remittitur.

Rex Cloeliam Romanosque laudavit, alteram, quod revererat, alteros, quod eas remiserant. Ideo Cloeliae aliisque quinque puellis libertatem dedit. Cloelia, cui eas eligere rex permisit, amicas suas secum non duxit sed putans iuvenissimas puellas a hostibus maxime laedi posse eas elegit.

30. Postea quantam statuam Cloeliae Romani via sacra posuerunt!

amica	vriendin	pervenire ad	bereiken
apparere 2	verschijnen	petere 3 a+ <i>abl.</i>	vragen aan
approbare	goedkeuren	ponere 3, posui	plaatsen
captivus	krijgsgevangen	poscere 3, poposci	eisen
cedere 3, cessi	wijken voor	praeterire	voorbij gaan
civis	burger	primo	eerst
collis <i>m.</i>	heuvel	pro + <i>abl.</i>	in plaats van
consilium	plan	probare	aanvaarden
contra + <i>acc.</i>	tegenover	profecto	inderdaad
credere 3, credidi	geloven	puella	meisje
eligere 3, -legi	uikiezen	punire	straffen
fama	roem, gerucht	putare	menen
fames, famis	honger	quamquam	hoewel
fatigatio,	vermoeidheid	recipere 5, -cepi	terugkrijgen
-ionis		reddere 3, -didi	teruggeven
foedus, foederis	verdrag	remittere 3, -misi	terugsturen
furtim	stiekem	repetere 3	terugvragen
gaudium	vreugde	resistere 3, -stiti + <i>dat.</i>	zich verzetten
genus, generis	geslacht	tegen	
honor, honoris	eer, eerbewijs	revenire, -veni	terugkeren
hostis	vijand	rumpere 3, rupi	verbreken
laniculus	de laniculus	sacer, sacra, sacrum	heilig
in animo habere	van plan zijn	solus	alleen
indigne ferre	erover	statua	beeld
	verontwaardigd zijn	tacere 2	zwijgen
iratus	boos	tandem	uiteindelijk
iterum	opnieuw, weer	tenere 2	houden
iussum	bevel	tranare	overzwemmen
iuvenis	jong, jonge man	trans + <i>acc.</i>	over
laedere 3, laesi	kwetsen	turpis	schandelijk
legatus	gezant	vestrum	van jullie
liber, -era, -erum	vrij	vetus, veteris	oud
libertas, -tatis	vrijheid	via	weg
longus	lang	virgo, virginis	maagd, meisje
maxime <i>adv.</i>	het meest	virtus, -tutis	deugd, dapperheid
modus	manier, wijze	vix	nauwelijks
negare	ontkennen,	quantus	hoe groot, zo groot
	weigeren		als
nobilis	adellijk	tantus	zo groot
obses, -sidis	gijzelaar	quot indecl.	hoeveel, zoveel als
obsidio, -ionis	belegering	tot	zo veel
ostendere 3, -tendi	tonen	qualis	hoedanig, zodanig
parere + <i>dat.</i>	gehoorzamen aan		als
pax, pacis	vrede	talis	zodanig
permittere, -misi	toestaan		

Opdracht 8.

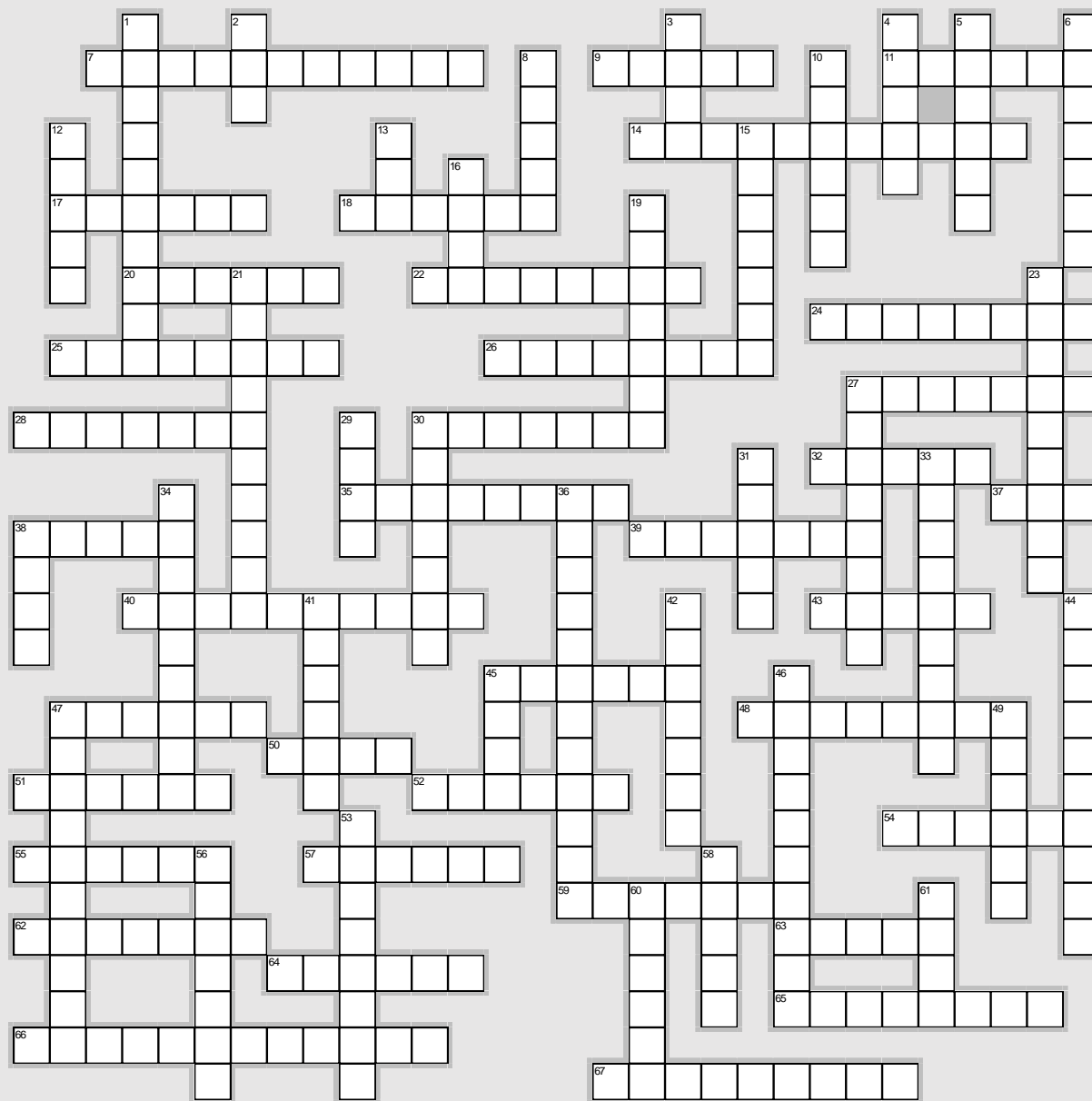
Beantwoord de volgende vragen. Baseer je antwoord op bovenstaande tekst.

1. Geef een doeltreffende vrije vertaling van *vincitur* in r.2.
2. Waarom gelooft Porsinna, dat hij de Romeinen niet kan overwinnen?
3. Wie zijn de *eorum* in r.4?
4. Welke eisen stelt Porsinna voordat er een vrede gesloten wordt?
5. Wat zou de reden zijn dat Porsinna de *virgines* als *obsides* vraagt (r.7/8)?
6. Waaruit blijkt, dat de Etrusken geen kwade bijbedoelingen hadden t.a.v. die *obsides*?
7. Wat steekt Cloelia met name in de situatie, waarin ze zich bevindt r. 13 ff.?
8. Wat bevestigt *profecto* r. 22?
9. Geef twee redenen waarom de Romeinen niet zouden willen, dat Porsinna Rome weer zou aanvallen r.23. Citeer als antwoord twee tekstfragmenten uit het voorafgaande.
10. Waaruit blijkt dat Porsinna betrouwbaarheid kan waarderen?
11. Geef twee redenen waarom de Romeinen een beeld ter ere van Cloelia hebben opgericht.

Puzzel les 13

Opdracht 9.

Maak onderstaande puzzel.

EclipseCrossword.com

Horizontaal

7. jullie zullen toestaan	20. aan de heilige (vrouw)	30. jij wordt gestraft
9. door hoedanig (een vrouw)	22. van adellijken	32. met een heuvel
11. van een vriendin	24. de krijgsgevangene obj.	35. van de Ianiculus
14. jij wordt getoond	25. te hebben uitgekozen	37. nauwelijks
17. zij zullen wijken	26. van de maagden	38. hoedanig (een ding) subj.
18. door de eer	27. hij zal gehoorzamen	39. verdragen obj.
	28. jij krijgt terug	40. jullie zullen zijn geweken

43. voor de vijand	52. jij gelooft	63. op bevel
45. meent	54. door een gijzelaar	64. voor vriendinnen
47. tegenover	55. voor het geslacht	65. van de bozen
48. zij zullen houden	57. tenslotte	66. jij hebt gepasseerd
50. door vrede	59. (van de enige (dingen))	67. zij zullen overzwemmen
51. ik heb teruggestuurd	62. van de krijgsgevangene	

Verticaal

1. te hebben teruggegeven	21. jullie bieden weerstand	44. jij zult weerstand hebben
2. op de weg	23. jullie zullen worden	geboden
3. door de honger	gestraft	45. plaats
4. honger acc.	27. ik zal worden	46. jullie zullen geweigerd
5. van burgers	goedgekeurd	worden
6. jullie houden	29. door de wegen	47. het werd geloofd
8. het schandelijke acc.	30. jij wordt geplaatst	49. van zulken
10. het lange subj.	31. op wijzen	53. te hebben gezwezen
12. vrede obj.	33. van gezanten	56. jonge mannen obj.
13. in plaats van	34. jullie zullen terugvragen	58. eerst
15. van de schandelijke	36. voor vrijheden	60. ik zal worden gekwetst
dingen	38. hoeveel	61. door de enige (man)
16. op een wijze	41. ik zal verbreken	
19. voor de vreugdes	42. meisje obj	

Iacobus de Voragine

Iacobus was lid van de Ordo Praedicatorum, de orde van de Predikheren, zoals de orde door volksetymologie was gaan heten. deze orde was in 1216 gesticht en leefde volgens de regels van Augustinus (352-430): bezinning en handelen. De leden van deze orden hielden zich vooral bezig met prediken en onderwijs. Na in 1244 tot deze orde toegetreden te zijn werd Iacobus 1260 prior van het Dominicanenklooster te Genua en in 1266 werd hij zelfs hoogleraar in de theologie. Uiteindelijk is hij als aartsbisschop van Genua in 1298 gestorven. In 1816 is hij door paus Pius VII zalig verklaard.

Zijn werk bestaat deels uit een verzameling sermones (preken) die hij als predikant en docent had gehouden. Het onderwerp hiervan waren o.a. Maria, heiligen en kerkelijke hoogfeesten. Daarnaast heeft hij in 1265 de *Legenda Sanctorum* geschreven, een corpus heiligenlevens, waaraan toen veel behoefte was. Door zijn populariteit werd dit werk de *Legenda Aurea* genoemd. Het werd al snel in vele volkstalen vertaald. Zo is er een Middelnederlandse vertaling uit 1357.

Iacobus' laatste werk is de geschiedenis van Genua (*Chronica civitatis Ianuensis*) . Hierin heeft hij van 1293 tot aan zijn dood gewerkt.

De Heilige Nicolaus

Leven.

Het levensverhaal van Nicolaus, zoals die door Iacobus de Voragine verteld wordt, zal zeker ook gebaseerd zijn op de *Vita per Michaellem* (de best begrijpelijke) en de *Vita per Metaphrasten* (de oudste). In de *Vita per Michaellem* is de meeste informatie terug te vinden, onder meer de namen van Nicolaus' Lycische ouders zijn er vermeld; ze worden nergens anders aangetroffen.

Oorspronkelijk werden verhalen over zijn leven waarschijnlijk mondeling overgeleverd. Hij is waarschijnlijk in 280 in Patara Klein-Azië geboren. Hij is de zoon van welgestelde ouders. Al van jongs af aan verrichtte hij wonderen. Hij is genoemd naar zijn oom, die bisschop was van een naburig stadje en met wie hij vaker verward wordt. Toen hij 19 was, werd Nicolaus door zijn oom, de bisschop, tot priester gewijd en legde hij de kloostergeloften af. Door zijn vasten en bidden was hij een voorbeeld voor velen. Hij zou vaker in het

beloofde land geweest zijn. Toen hij tot bisschop gewijd zou worden, ontving hij de Vita Compilata, een versie van de bijbel, waarin diverse levensverhalen van Jezus verzameld waren. Hij zou het concilie van Nicea bijgewoond hebben, waar hij een belangrijke stem had. Hij zou de mensen vaak tijdens zijn leven tegen de demonen geholpen hebben en ook na zijn dood heeft hij voor de mensen gezorgd. Hij werd begraven in Myra, waar zijn basiliek nog steeds te bezichtigen is.

Na zijn dood werd hij in Demre in Turkije begraven en in 1087 zijn z'n resten naar Bari overgebracht.

Het feest.

Het feest van de heilige Nicolaus werd oorspronkelijk alleen in oosten gevierd, totdat in de dertiende eeuw besloten werd, dat zijn naamdag ook in het westen een van de belangrijke feesten werd. In Utrecht werd zijn dag toen al gevierd door in de schoen van vier arme kinderen goudstukken te leggen. Latere pogingen van calvinisten het heidense en paapse feest, dat vaak met opstootjes gepaard ging, af te schaffen lukte niet door te grote populariteit. Het feest, zoals wij dat kennen, komt uit de 19e eeuw en staat op het conto van de onderwijzer Jan Schenkman uit Amsterdam (1806-1863). Hij heeft een prentenboekje *Sinterklaas en zijn knecht* (Amsterdam 1850) uitgebracht met daarin het lied *Zie ginds komt de stoomboot*. Hiermee werd de stoomboot geïntroduceerd. Ook zwarte Piet als hulp en Spanje als thuishaven en de schimmel, waarmee de Sint over het dak rijdt, waren nieuw. Het schoentje zetten stamt al uit de 15e eeuw en komt uit Utrecht, waar in de Sint Nicolaaskerk op de avond van 5 december de schoen gezet werd. Rijken legden dan iets in de schoenen. De opbrengst werd verdeeld onder de armen. In de 16e eeuw worden de schoenen in de huiskamer gezet. Hierin worden lekkernijen als pepernoten, speculaas en marsepein gelegd. Voor wie het leven van Sinterklaas van Iacobus de Voragine gelezen heeft, zal duidelijk zijn, dat de oorspronkelijke legende zeer afwijkt van de huidige verhalen. Duidelijk zijn echter wel bepaalde overeenkomsten. Ook bij Iacobus is er sprake van spelende kinderen, hulp aan die kinderen en armen, de zee en een schip, allemaal elementen die later uitgewerkt zijn.

Opdracht 10. Vertaal onderstaand fragment uit de biografie van Sinterklaas.

Tekst 13.2

III. Nicolaus' wonderlijke verschijning op zee.

4. Quadam autem die dum quidam nautae periculo gravis tempestatis afficiuntur , ita cum lacrimis oraverunt: "Nicolae, famule Dei, si vera sunt, quae de te dicuntur, nunc iuva nos ." Mox quidam in eius similitudinem apparuit dicens: "Ecce, assum. Vocor enim a vobis." Et coeperunt ei nautae in antennis et rudentibus aliisque navis armamentis a Nicolao iuari, statimque cessavit tempestas. Cum autem ad eius ecclesiam venerunt, eum, quem numquam ante viderant, sine indice cognoverunt. Tunc Deo et Nicolao de liberatione gratias egerunt. Ille Nicolaus eos docuit eam liberationem divinae misericordiae et eorum fidei, non suis meritis attribuere .

adesse	aanwezig zijn	lacrima	traan
afficere 5	treffen	liberatio	bevrijding
ante	eerder	meritum	verdienste
antenna	ra	misericordia	erbarmen
apparere 2	verschijnen	nauta	zeeman
armamenta <i>n.pl.</i>	tuigage	Nicolaus	Nicolaas
attribuere 3	toekennen	periclitari	gevaar lopen
cessare	verslappen, ophouden	famulus	dienaar
cognoscere 3, -novi	herkennen	qui/quae/quoddam (persoon)	een zekere
divinus	goddelijk	rudens	kabel
ecclesia	kerk	similitudo	gelijkenis
experiri	ervaren	sine + <i>abl.</i>	zonder
gratias agere 3, egi	danken	tempestas, -tatis	storm
hier ei		verus	waar
index	aanwijzer		

Tekst 13.3

IV. Hongersnood.

Quodam tempore tota provincia Sancti Nicolai fame valida afficitur, qua omnibus deficiunt alimenta . Audiens autem Nicolaus naves onustas tritico portui applicavisse illuc statim iit rogans nautas: 'Nautae, titrico incolis meae provincia, qui inopia cibi afficiuntur, subvenietis? Nicolao illi responderunt: "Non audemus, pater. Quia mensuratum est Alexandriae , oportet omne titricum in horrea imperatoris nos reddere." Istis Sanctus dixit: "Facite nunc, quod dico, et vobis in Dei virtute promitto, quod nullam minorationem habebitis apud regium exactorem ." Cum id fecerunt et eandem mensuram , quam Alexandriae acceperant, reddiderunt ministris imperatoris, miraculum referunt et Deum magnifica laude attollunt . Frumentum autem vir Dei distribuit: miraculose duobus annis non tantum ad victum suffecit, sed etiam ad usum seminis abundavit .

abundare	overvloedig zijn	minoratio	vermindering
Alexandria	Alexandrië, stad in Egypte; Alexandriae: <i>locativus</i> : te ..	miraculose	<i>adv.</i> wonderbaarlijk
alimenta <i>n.pl.</i>	voedsel	modius	schepel, 8,75 liter
applicare + <i>dat.</i>	aanleggen in	navis	schip
attollere	verheffen	nullus	geen
deficere + <i>dat.</i>	tekort schieten aan	onustus	beladen
distribuere	verdelen	oportet	het behoort
exactor	ontvanger	portus 4	haven
fames, famis <i>f</i>	honger	promittere 3	beloven
horreum	graanschuur	provincia	provincie
illuc	daarheen	quilibet	welke ook maar
imperator	keizer	quod	dat, <i>voegwoord</i>
laus	lof	referre	rapporteren
magnificus	groots, grootmoedig	regius	koninklijk
mensura	maat	saltem	tenminste
mensuratus	afegemeten	semen	zaad
minister	dienaar	statim	onmiddellijk
		subvenire + <i>dat.</i>	te hulp komen

sufficere, -feci
triticum
usus 4
validus

voldoende zijn
tarwe
gebruik
krachtig

validus sterk
victus levensonderhoud
virtus, -tutis *f* voortreffelijkheid

Leerwoorden les 13

amica	vriendin	pro + <i>abl.</i>	in plaats van
apparere 2	verschijnen	probare	aanvaarden
approbare	goedkeuren	profecto	inderdaad
captivus	krijgsgevangen	quamquam	hoewel
civis	burger	recipere 5, -cepi	terugkrijgen
credere 3, credidi	geloven	reddere 3, -didi	teruggeven
eligere 3, -legi	uikiezen	remittere 3, -misi	terugsturen
fatigatio, -ionis	vermoeidheid	repetere 3	terugvragen
foedus, foederis	verdrag	resistere 3, -stiti + <i>dat.</i>	zich verzetten tegen
furtim	stiekem	revenire, -veni	terugkeren
indigne ferre	erover	rumpere 3, rupi	verbreken
iterum	opnieuw, weer	sacer, sacra, sacrum	heilig
iussum	bevel	solus	alleen
iuvenis	jong, jonge man	statua	beeld
laedere 3, laesi	kwetsen	tacere 2	zwijgen
legatus	gezant	tranare	overzwemmen
liber, -era, -erum	vrij	turpis	schandelijk
libertas, -tatis	vrijheid	vestrum	van jullie
longus	lang	vetus, veteris	oud
maxime <i>adv.</i>	het meest	virtus, -tutis	deugd, dapperheid
modus	manier, wijze	vix	nauwelijks
nobilis	adellijk	quantus	hoe groot, zo groot
obses, -sidis	gijzelaar		als
obsidio, -ionis	belegering	tantus	zo groot
pax, pacis	vrede	quot <i>indecl.</i>	hoeveel, zoveel als
permittere, -misi	toestaan	tot	zo veel
pervenire ad	bereiken	qualis	hoedanig, zodanig
poscere 3, poposci	eisen		als
praeterire	voorbij gaan	talis	zodanig
primo	eerst		

alter ego

manus manum lavat

manusje van alles

homo homini lupus

Grammatica les 13

Les 14

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex
3. passieve onvoltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e decl.
5. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
6. adverbia
7. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw
8. p.p.a.
9. gradus comparationis
10. correlativa
11. aci

Geleerd worden deze les:

1. p.p.p.
2. passivum voltooide tijden
3. perfecta met praes. betekenis

Het voltooid deelwoord.

Al eerder in les 11 hebben we kennis gemaakt met het tegenwoordig deelwoord, dat je in het Nederlands maakt door achter de stam van het werkwoord –e- nd te plaatsen. In het Latijn bleek dat niet veel anders. Je maakte dat deelwoord door achter de stam –e- ns te plaatsen. Dit deelwoord bleek een bijvoeglijk naamwoord van de 3^e declinatie te zijn met actieve betekenis en gelijktijdig met de handeling van het hoofdwerkwoord. In het Nederlands bestaat ook een **voltooid deelwoord**: gezien, gekocht, verhuisd. Kenmerken van dit deelwoord zijn dat het woord waarbij het deelwoord hoort de handeling ondergaat, dus dat het deelwoord lijdend/passief is (de man is gezien), dat het voortijdig is, dus dat het eerder gebeurd is dan de hoofdhandeling (Ik begraaf de gestorven hond). In het Latijn bestaat dit voltooid deelwoord ook. Het heet dan **participium perfectum passivum**. In het Latijn is dat participium een bijvoeglijk naamwoord van de 2^e/1^e declinatie, te vergelijken met bonus.

Vorming: in principe maak je het p.p.p. van alle conjugaties door achter de stam -tus/ta/tum te zetten.

Bijzonderheden:

2^e conj.: de stam –e- verandert in –i-

3^e conj.: g+t → ct en b+t → pt

met name verba met stam op –t- en –d- krijgen achter de stam –sus/sa/sum; -t+d → -sus/sa/sum; stam op –g+s → -xus

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam -tus/ta/tum	--t/-t/-en
1 ^e lauda-re	lauda-tus	geprezen (zijnd)
2 ^e mone-re	moni-tus	gewaarschuwd
3 ^e reg-e-re scrib-e-re mitt-e-re fig-e-re	rec-tus scrip-tus missus fixus	bestuurd geschreven gestuurd vastgemaakt
4 ^e audi-re	audi-tus	gehoord
5 ^e cap-e-re	cap-tus	genomen

Opdracht 1.

Verzamel uit de woorden onder de tekst van les 14 de verba. Geef van ieder verbum de 1^e s. praesens, het perfectum en het ppp. En leer de verba.

Brennus.

Toen de Tarquiniï uit Rome verdreven waren, was het bestaan van de nieuwe republiek nog lang niet zeker. In tegendeel, de strijd om het bestaan begon nu pas. De Tarquiniï zochten in eerste instantie hun heil bij hun volksgenoten, de Etrusken en hoopten met hun steun Rome weer in handen te krijgen. De Etrusken, die zich hiervoor lieten gebruiken, waren uiteindelijk niet in staat Rome terug te veroveren; sterker Rome begon aan gebiedsuitbreiding en oorlogvoeren over de Tiber heen. Zo viel na enige tijd en met veel moeite het Etrurische stadje Veii en zou de Etrurische macht geleidelijk door de Romeinen ingeperkt worden.

Dat de Etrusken uiteindelijk in de loop van de vijfde en vierde eeuw het onderspit tegen de Romeinen dolven heeft misschien ook wel te maken met het feit dat uit het noorden Keltische stammen Italië binnendrongen.

Die Kelten, die in het Latijn Galli heetten en in het Grieks Galaten, kwamen oorspronkelijk uit centraal Europa. Waarom zij verhuisd zijn is niet geheel duidelijk. Het zou kunnen

zijn, omdat ze verdreven werden door de Germanen. In ieder geval verspreidden die Kelten zich in die tijd naar het westen van Europa, waar zij zich meester maakten van wat nu Frankrijk heet, maar in de tijd van de Romeinen Gallia heette. Verder trokken ze over zee naar Engeland en Ierland. Hier zitten ze nog steeds en de landstreek Wales heet nog steeds naar hen. Ook hun taal, het Gaelic, wordt daar gesproken. Overigens is de naam van Wallonië natuurlijk verwant aan Wales. Tenslotte zijn de Kelten ook doorgedrongen in de Griekse wereld tot in het huidige Turkije. De Grieken noemden hen Galaten.

Ook drongen ze in Italië door, waar ze zich in het noorden in de Povlakte vestigden en de stad Milaan stichtten.

Terug naar de Etrusken. Op deze Kelten hadden de Etrusken nauwelijks antwoord en zelfs de Romeinen konden uiteindelijk deze Kelten geen weerstand bieden. Het scheelde maar weinig of Rome was in 390 (de datum en het jaar staan niet echt vast) door de Keltische Senones ingenomen en verwoest. Volgens de overlevering zouden deze Senones onder leiding hebben gestaan van Brennus. Tegenwoordig bestaat het idee, dat de naam Brennus een verlatinisering is van de Keltische koningstitel 'brennin'. Deze Brennus is in ieder geval wereldberoemd geworden door de woorden 'Vae victis.'

buste Brennus van een Frans marinierschip

Het gebruik van het ppp

Het ppp kan op verschillende manieren gebruikt worden:

1. **bijvoeglijk**: vir necatus: de vermoorde man/ de man die vermoord is
2. **zelfstandig/gesubstantiveerd**: dictum –het gezegde/woord, factum – het gedane/de daad, responsum – het geantwoorde/het antwoord
3. **dubbelverbonden/praedicatief**: congrueert met naamwoord, maar je vertaalt het participium met een voegwoord, het naamwoord, waarmee het congrueert, wordt onderwerp en het participium wordt persoonsvorm. De voegwoorden zijn:
 1. temporeel/ van tijd: toen nadat
 2. causaal/redengevend: omdat, doordat
 3. concessief/toegevend: hoewel
 4. modaal/van wijze: terwijl

Opdracht 2.

Vertaal de volgende woordcombinaties of zinnen.

1. socii vexati
2. oppidum obsessum
3. sociorum in castra admissorum
4. In ostentam domum eum dimisimus.
5. Viri vexati exeunt.
6. Nos fame vexati ex oppido eximus
7. Sitientes ad castra pervenimus.
8. socios alitos
9. Socius negans nos iuvare ex oppido exit.
10. Dei Gallos dimissos non iuvant.
11. Vobis persuasimus deos cultos nos non fame vexare.
12. Vis eos vexans propellit.

De voltooide passieve tijden.

De voltooide passieve tijden maak je door het p.p.p. te gebruiken en dat met een vorm van esse te verbinden.

Perfectum: ppp + sum – ik ben/werd ge...

plusquamperfectum: ppp + eram – ik was ge..

futurum exactum: ppp + ero – ik zal zijn ge—

Opdracht 3.

Geef de volledige vervoeging en vertaling
van necare perfectum passief vrouwelijk,
van monere het plusquamperf. neutrum,
van regere het fut. exac. mannelijk.

Opdracht 4. Vertaal.

1. vexata es	11.alitus ero	21.recepta eras
2. perfectum erat	12.recepta sunt	22.relatae erunt
3. recepti eratis	13.cultae erimus	23.aliti eramus
4. propulsi sumus	14.ostenta erat	24.negata erant
5. ostenti sunt	15.vexati erimus	25.perfecta erunt
6. obsessum erit	16.obsessi eratis	26.vexati esse
7. relata sunt	17.adfectus est	27.culta eris
8. adfectae eritis	18.cultus est	28.adfecti eratis
9. negatum est	19.relatus ero	29.perfectus sum
10.propulsa eris	20.propulsus es	30.vexatae sunt

Perfecta met praesens betekenis.

In het Latijn bestaat een klein aantal perfecta dat in het Nederlands een tegenwoordige betekenis heeft:

odi – ik haat

suevi – ik ben gewoon te

memini – ik herinner me

novi – ik weet

Deze verba hebben een praesensbetekenis omdat het perfectum het resultaat van een handeling aan geeft. Zo betekent noscere 'leren kennen' en novi betekent dus eigenlijk 'ik heb leren kennen' en het resultaat is dus dat je iets 'weet'.

Opdracht 5.

Geef van bovenstaande vier werkwoorden het futurum exactum en plusquamperfectum en de betekenis.

Opdracht 6.

Vertaal. Let op alle tijden door elkaar.

1. vexabaris
2. odisti
3. perficies
4. recipietur
5. propulsi esti
6. sueveram
7. ostendebam
8. ostendisti
9. obsessum erat
10. referam
11. adfici
12. adfeci
13. noverunt

14. negata sunt
15. propellemini
16. aliti erit
17. recipis
18. recepistis
19. oderat
20. coluisse
21. ostendar
22. vexati erimus
23. suevisti
24. obsessi sumus
25. adfecta es
26. cultorum

27. relatus ero
28. propulsus es
29. recipiunt
30. relata esse
31. alemini
32. alimini
33. negabitur
34. perfecta eratis
35. vexavisse
36. culta eras
37. adficiuntur
38. perfeicient
39. vexatae eratis

Het beleg van Clusium.

Voordat de Galliërs Rome bereikten, kwamen ze bij Clusium, een Etrurisch stadje boven Rome. De Galliërs waren op zoek naar land en vroegen de Clusini aan hen land af te staan om daar te wonen. Toen die dat weigerden, werd Clusium belegerd door de Galliërs. De Clusini wisten zich geen raad en besloten hulp te zoeken bij de in die tijd al militair toon aangevende Romeinen. Die waren misschien wel vereerd met dit verzoek, omdat men hen blijkbaar op waarde schatte, maar ze waren ook in verlegenheid gebracht, omdat hun beste

generaal Camillus in ballingschap was. De Romeinen besloten de kwestie via diplomatie op te lossen en zij stuurden met de Clusini een gezantschap van die senatoren naar Brennus.

Opdracht 7.

Vertaal onderstaand verhaal in correct Latijn.

Tekst 14.1

Romani senatores a Brenno infecta re dimissi.

Postquam senatores ad castra Brenni pervenerunt, a duce Gallorum primo benigne recepti sunt. Deinde admissi ad Brennum nobilesque eius rogant: “Rex, cur Clusinos tanta iniuria abs te adfecti sunt? Numquam tali iniuria te
5. affecerunt, quali tu eos nunc?”

Rex talibus verbis respondit: ‘Cur vos putatis nobis ab eis nihil iniuriae factum esse? Nonne novistis nos eos terram rogavisse? Omnes homines noverunt nos ab aliis populis propelli, nusquam terram habere et domos aedificare posse. Sed Clusinis tanta terra est, quanta simul eos et nos
10. quoque alere potest. Nos, quibus nihil est, rogavimus id, quod omnibus aliis est, sed isti crudeles inhumanique, ius omnium hominum non colentes, negaverunt se nobis terram dare. Itaque aequum esse putavimus oppidum eorum obsidere.

Sed vos nobiles putamus, quod socios vestros iuvare vultis. Eos autem
15. magis iuvabitis, si eis ostenderitis postulationem nostram aequam esse. Enim nobis sitientibus et fame vexatis has duas res facere licet: fame crudeli vita exire aut vi capere id quod isti nobis non dant. Vestros amicos non magis iuvabitis quam si istis persuasistis nostrae voluntati cedere melius esse. Si id perfeceritis, non solum Clusinos, sed etiam nos
20. socios habebitis. Si non, non poterimus aliud facere nisi pugnare vobisque nostram maiorem virtutem ostendere, quam postea Romam referre poteritis.

adficere , -feci,-fectus	treffen	nobilis	aanzienlijk
admittere 3, -misi, -missus	toelaten	nonne?	niet? toch wel?
aequus	billijk	novi pf.	ik weet
alere 3, alui, alitus	voeden	numquam	nooit
aut	of	nusquam	nergens
autem	maar	obsidere 3, -sedi, -sessus	belegeren
benigne adv.	welwillend	oppidum	vestingstad
bonus, melior, optimus		ostendere 3, -tendi, -tentus	tonen
castra n.pl.	kamp	perficere 5, -feci, fectus	voltooien
cedere + dat.	wijken voor	persuadere 2, persuasi, -suasus	
colere, colui, cultus 3	verzorgen,	overtuigen	
	vereren, zich	pervenire perf., perventum	
	houden aan	pervenire ad + acc.	bereiken
crudelis	wreed	populus	volk
cur?	waarom	postea	daarna
dimittere, -misi, -missus	wegzenden	postquam	nadat
domus f.	huis	postulatio	eis
dux, ducis	legerleider	primo	aanvankelijk
fames 3^e f.	honger	propellere 3, -puli, -pulsus	voortdrijven
Gallus	Galliër	recipere 5, recepi, receptus	ontvangen
infecta re	onverrichter	referre, rettuli, relatus	rapporteren
	zake	simul	tegelijk
inhumanus	onmenselijk	sitire,	dorst hebben (geen perf. en ppp)
iniuria	onrecht	socius	bondgenoot, vriend
itaque	dus	vexare	kwellen
ius, iuris n.	recht	virtus, -tutis	deugd
magis	meer	vis, acc. vim, abl. vi	geweld
negare	ontkennen,	vita	het leven
	zeggen, dat	voluntas, -tatis	wens
	niet		
nihil n.	niets		
nisi	als niet,		
	tenzij		

Opdracht 8.

Beantwoord de volgende vragen over bovenstaande tekst.

1. Uit de informatie van regel 2 en 3 kun je opmaken dat de senatoren niet onmiddellijk toegelaten zijn tot Brennus. Waaruit kun je dat opmaken?
2. Wat wordt in r.4 precies met 'tanta iniuria' bedoeld?
3. Hoe heet de constructie in r.8 'nos ab aliis populis propelli' en hoe moet je die vertalen?

4. Welk verwijt maak Brennus de Clusini?
5. In welk opzicht zijn de Clusini volgens Brennus 'inhumani' r.11?
6. Wat is volgens Brennus blijkbaar 'ius omnium hominum' r.11?
7. In de huidige omstandigheden ziet Brennus maar twee mogelijkheden voor de Galliërs r.14 ff.. Welke twee zijn dat?
8. Waarom vindt Brennus r. 13-4 het billijk de Clusini te belegeren?
9. Wat is volgens Brennus De beste hulp van de Romeinen aan hun bondgenoten de Clusini?
10. Benoem en verklaar r. iuvabitis, ostenderitis r. 15, fame, vexatis r.16, istis, persuasistis r. 18.
11. r.21 maiorem. Dan wie of wat?

Opdracht 9.

Vertaal de volgende zinnen.

1. Cui duci cedes?
2. Fame inhumana socii vexati erunt.
3. Populus Romanus, cuius virtus numquam nusquamque ab ullo negata est, Gallos magna vi affecit.
4. Nonne nobiles Romani iniuria sociorum affecti erant?
5. Negavit a se Gallos dimissos esse.
6. Oppida ab istis obsessa esse negavimus.
7. Itaque in castra, in quibus novimus milites crudeli morte interfectos esse, a duce illorum militum receptus sum.
8. Nisi a beo dei culti erunt, dei nos crudeli morte adficient.
9. Postquam a nuntiis postulationes hostium relatae sunt, a duce irato e castris propulsi sunt.

De Galliërs trekken naar Rome.

De Galliërs beslissen tot het leveren van een slag met de Clusini. De Romeinse gezanten geven de Clusini het advies om de slag aan te gaan. Ja, zelfs nemen de gezanten deel aan de strijd, maar één van hen, Quintus Fabius Ambustus werd herkend. Als gezant had hij niet deel mogen nemen en hij heeft nu tegen het goddelijk recht verstoten. Toen Brennus dit gehoord had, was hij ziedend en stuurde een gezant naar Rome om de uitlevering te vragen van de overtredders. Hoewel de senaat erkende dat Fabius en de andere gezanten de wet overtreden hadden, konden ze het niet van zich gedaan krijgen hen uit te leveren. Het volk steunde de senaat en zag een beloning van de gezanten eerder zitten dan bestraffing.

De Gallische gezanten brachten Brennus, die het beleg van Clusium had opgebroken, op de hoogte. Hij was woedend en trok op naar Rome. Hij trof de Romeinen bij de rivier de Allia. De Romeinen hadden een leger van 40.000 mannen (6 legioenen) gestuurd onder leiding van Quintus Sulpicius. De slag zou plaats gevonden hebben op 18 juli 390, hoewel er ook stemmen opgaan dat het 387 v.Chr. geweest moet zijn. Het werd de Dies Ater van de Romeinen.

Tekst 14.2

1. Pugna ad ripam Alliae.

Postquam haec audita sunt, Brennus statim castra movit et altera oppida praeteriens sine mora recto itinere Romam perrexit. Romae omnes cives, omnes nobiles, quos salus rei publicae curae esse decuit,

5. ab appropinquante hoste non sollicitantur. Non Priusquam exercitus hostium viam unius diei a Roma aberat, Romani exercitum imperitorum militum hostibus obviam miserunt. Posuerunt castra X milibus passuum a Roma ad ripam fluminis Alliae, ubi in Tiberim influit.

Sed a Romanis res neglegenter gesta est: loca, in quibus castra posita **10.** sunt, non ab eis explorata; deis sacrificia non facta; augurium non captum. Apparet Sulpicium sensisse se Brennum Gallosque facile vincere posse. Vae superbis.

Galli non in mediam aciem Romanorum impetum fecerunt sed circumeuntes in cornu sinistrum imperitorum iuvenum invaserunt.

15. Hi miseri a Gallis in flumen pulsi trucidatique sunt. Alius exercitus fugatus est. Plerique Veios fugerunt. Romam nihil de re gesta relatum. Deis gratias agere debent Gallos non recto itinere Romam perrexisse, sed magis animos ad praedam attendisse. Si non, certum est ab istis Romam indefensam aliter perfacile expugnatam fuisse.

20. Interim iuventus Romana in Capitolium, in quod arma portata erant, se receperunt. Feminae, liberi, senesque in propinqua oppida missi sunt. Etiam sacerdotes Vestalesque virgines Romam reliquerunt.

abesse a + abl.	verwijderd zijn van	mora	uitstel
acies 5 ^e f.	slaglinie	movere, movi, motus	het kamp opbreken
alius	ander, rest van	neglegenter <i>adv.</i>	zorgeloos
alter, altera, alterum	ander	passus 4 ^e	pas
animus attendere in + <i>acc.</i> 3 bezig zijn		pellere 3, pepuli, pulsus	drijven
apparet	het is duidelijk	per-	heel, zeer
appropinquare	naderen	pergere, perrexi	verder gaan
augurium capere 5, cepi, captus de vogels raadplegen		plerique, pleraeque, pleraque	de meeste
castra <i>n.p.</i> 2 ^e	kamp	ponere 3, posui, positus	plaatsen
circumire	gaan om/rond	portare	dragen
civis, civis	burger	praeda	buit
cornu n. 4^e	horen, vleugel	praeterire, -ii	passeren
curae esse dat.fin.	tot zorg zijn;	priusquam	voordat
dat + obviam	tegemoet	propinquus	naburig
debere + <i>dat</i> + <i>acc.</i>	iets aan iem. te	pugna	slag
danken hebben		rectus	recht
decet + acc.	het past iem.	referre, rettuli, relatus	rapporteren
dies 5	dag	relinquere 3, -liqui, -lictus	verlaten
dubium	twijfel	rem gerere 3	oorlog voeren
exercitus 4 ^e	leger	res publica	de staat
explorare	verspieden	ripa	oever
expugnare	veroveren	Romae locativus	in Rome
facere 5, feci, factus		Romam acc. regionis	naar Rome
facile adv.	makkelijk	sacerdos, -dotis	priester
flumen, -minis	rivier	sacrificium	offer
fugare	verjagen	salus, -utis f.	heil
imperitus	onervaren	se recipere 5, -cepi, -ceptus	zich terugtrekken
indefensus	onverdedigd	senex, senis	grijsaard
influere 3	stromen in	sentire, sensi, sensus	menen
interim	intussen	sine + <i>abl.</i>	zonder
invadere 3, -vasi in + <i>acc.</i> aanvallen		sinister, -tra, -trum	links
iter n itineris	reis tocht mars	sollicitare	verontrusten
iuvenis, -nis	jongeman	statim	onmiddellijk
iuventus -tutis f.	weerbare jeugd	superbus	trots
liberi 2 ^e	kinderen	Tiberis, -is	Tiber
locus, loca <i>n.pl.</i>	gebied	trucidare	afmaken
medius	middelst, het	ubi	waar
midden van		Vae + <i>dat.</i>	Wee aan
miles, -itis	soldaat	Vestalis virgo, -ginis	Vestaalse maagd
milia <i>n.pl.</i> 3e	duizendtallen	via	weg
mille	1000		
mittere 3, misi, missus	sturen		

Opdracht 10.

Beantwoord de volgende vragen.

1. r.2 'sine mora' Uit welke woorden blijkt dit ook?
2. Wat is het verwijt aan het adres van de homines en nobiles in r.3-5?
3. In de r.5-8 (Non .. influit) worden twee verwijten geuit aan het adres van de Romeinen. Wat zijn die verwijten? Citeer het Latijn waaruit je dat opmaakt.
4. r.9 'a Romanis res neglegenter gesta est'. Laat dit zien.
5. De kreet 'Vae superbis.' r.12 Is terecht. Leg dat uit.
6. Wat is slim van de tactiek van de Galliërs r. 13-14?
7. Waarnaar verwijst 'hi' r. 15?
8. Waarom is 'Gallos non recto itinere Romam perrexisse' gunstig voor de Romeinen r.17?
9. In r. 22 veronderstelt 'etiam' dat het vreemd is dat de sacerdotes en virgines vesatles de stad verlaten. Waarom is dat bevreemdend?
10. benoem en verklaar: 16 gesta, 17 perrexisse, 19 perfacile, 20 quod, 22 missi.

Opdracht 11.

Vertaal de volgende woorden. Denk aan en vermeld modus, tijd, naamval.

1. afuerant	13. factis
2. civi	14. moris
3. debueris	15. meminero
4. noveras	16. plerisque
5. appropinquantibus	17. perrexero
6. castrorum	18. motorum
7. imperitis	19. pulsae
8. apparueratt	20. oderatis
9. flumine	21. influebat
10. exploratas	22. perrexisti
11. circumis	23. sueverint
12. milium	24. moti eratis
25. propinquis	31. sensisse
26. relictas erant	32. positorum
27. trucidato	33. portate
28. portatas	34. odisse
29. novimus	35. praetereuntis
30. ripis	36. senum

37.sueveramus
38.praeteriistis
39.salute
40.praeritum
41.relata sunt
42.posuisti

43.sacrificia
44.nos recepimus
45.trucidantes
46.virginis
47.meminerant
48.vestalibus

Tekst 14.3

VII. De dood van Nicolaus.

Cum autem dominus volebat Nicolaum assumere, rogavit dominum: 'Domine, angelos tuos mihi mitte, et inclinato capite angelos ad se venire vidit et dictus est psalmus: in te, domine, speravi usque, in manus tuas etc. tradidit spiritum anno domini CCC.XL.III., ubi caelestium melodia pulcherrima audita est. Dum sepultus est in tumba marmorea, a capite fons olei et a pedibus fons aquae profluxit et usque hodie ex eius membris sacrum resudat oleum valens in salutem multorum. Successit autem ei quidam vir optimus, qui tamen de sede sua ab invidioribus est depulsus. Postquam ille eiectus est, oleum fluere desiit, sed postquam is revocatus est, protinus emanavit. Post multum vero temporis Turci Miream urbem destruxerunt. XLVII vero milites Barenses illuc profecti dum quattuor monachi ei astant, tumbam sancti Nicolai aperuerunt ossaque eius in oleo natantia in urbem Baream delata ab eis sunt, anno domini millesimo octuagesimo septimo.

angulus	engel
aperire, aperui	openen
assumere 3	tot zich nemen
astare + dat.	staan bij
Barensis	van Bari, <i>stad in het zuiden van Italië</i>
caelestis	hemels
caput, capitis <i>n</i>	hoofd
deferre, -tuli, -latu	overbrengen
depellere, -puli, pulsus	verdrijven
desinere 3, desii	ophouden
destruere 3, -struxi	vernietigen
emanare	opwellen
fluere 3	stromen
fons <i>m</i> , fontis	bron
illuc	daarheen
inclinare	buigen
invidus	jaloers
marmoreus	marmeren
melodia	melodie, lied
membrum	lid
Mireus	van Myra

monachus	monnik
natare	drijven
oleum	olie
os <i>n</i> , ossis	bot
pratinus	inmiddellijk
profectus	vertrokken
profluere, -fluxi	tevoorschijn stromen
protinus	onmiddellijk
psalmus	psalm
resudare	zweten
sepelire, sepelivi, sepultus	begraven
sperare in + <i>ab</i> .	mijn hoop stellen in
spiritus	adem, geest
succedere + <i>dat</i> .	opvolgen
tradere 3, -didi	overhandigen
tumba	tombe
Turci	de Turken
ubi	waar, op welk moment
usque	continu
valere	vermogen hebben
vero	echter

Sinterklaas' graf in Bari

**in excelsis deo
sic transit gloria
mundi
corpus Christi
anno Christis**

abesse a + <i>abl.</i>	verwijderd zijn van
adficere , -feci, -fectus	treffen
admittere 3, -misi, -missus	toelaten
aequus	billijk
alere 3, alui, alitus	voeden
apparet	het is duidelijk
appropinquare	naderen
augurium capere 5, cepi, captus	de vogels raadplegen
aut	of
autem	maar
benigne <i>adv.</i>	welwillend
bonus, melior, optimus	
castra <i>n.pl.</i>	kamp
colere, colui, cultus 3	verzorgen, vereren, zich houden aan
cornu <i>n. 4^e</i>	horen, vleugel
cur?	waarom
curae esse <i>dat.fin.</i>	tot zorg zijn;
<i>dat</i> + obviam	tegemoet
decet + <i>acc.</i>	het past iem.
dimittere, -misi, -missus	wegzenden
domus <i>f.</i>	huis
explorare	verspieden
facile <i>adv.</i>	makkelijk
flumen, -minis	rivier
fugare	verjagen
imperitus	onervaren
indefensus	onverdedigd
infecta re	onverrichter zake
influere 3	stromen in

inhumanus	onmenselijk
iniuria	onrecht
interim	intussen
iter n itineris	reis tocht mars
nonne?	niet? toch wel?
nusquam	nergens
obsidere 3, -sedi, -sessus	belegeren
oppidum	vestingstad
ostendere 3, -tendi, -tentus	tonen
<i>perf. en ppp)</i>	
perficere 5, -feci, -fectus	voltooien
persuadere 2, persuasi, -suasus	overtuigen
pervenire <i>perf., perventum</i>	
pervenire ad + <i>acc.</i>	bereiken
populus	volk
postulatio	eis
propellere 3, -puli, -pulsus	voortdrijven
recipere 5, recepi, receptus	ontvangen
referre, rettuli, relatus	rapporteren
Romae <i>locativus</i>	in Rome
Romam <i>acc. regionis</i>	naar Rome
sacerdos, -dotis	priester
senex, senis	grijsaard
sentire, sensi, sensus	menen
simul	tegelijk
sitire,	dorst hebben (<i>geen</i>
sollicitare	verontrusten
trucidare	afmaken
vis, <i>acc. vim, abl. vi</i>	geweld
vita	het leven
voluntas, -tatis	wens

Puzzel les 14

Grammatica les 14

Les 15

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, futurum exactum
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e declinatie
5. adiectiva 1/2^e en 3^e declinatie
6. adverbia
7. de pronomina personalia, demonstrativa, possessiva, interrogativa en relativa
8. ppa. en ppp
9. gradus comparationis
10. correlativa
11. aci
12. perfecta met praesensbetekenis

Geleerd worden in les 15:

1. ablativus absolutus (abl. abs.)
2. de nominativus cum infinitivo (nci)
3. coniunctivus van het praesens en imperfectum in bijzinnen met de voegwoorden ut, ne, cum, quod en quia, dum en donec
4. de coniunctivus bij verba timendi en impediendi

De ablativus absolutus.

De ablativus absolutus ofwel de losse ablativus is misschien wel de beroemdste of misschien liever de beruchtste constructie van de Latijnse taal. De constructie is berucht, omdat wij die in het Nederlands niet hebben, wij er makkelijk overheen lezen en leerlingen die vaak niet goed geleerd hebben of niet goed voor ogen hebben, hoe je die moet vertalen. Vreemd is dat wel, want zo moeilijk is de abl.abs. niet.

Wat is nu een abl.abs.? Het is een constructie die uit een naamwoord en een participium bestaat, die beiden in de ablativus staan. Die ablativus valt niet te verklaren: die is niet afhankelijk van een voorzetsel, werkwoord of betekent ook niet simpel 'door, met, vanaf'. Je moet de abl.abs. als volgt in drie stappen vertalen:

1. met een bijwoordelijke bijzin met één van de volgende voegwoorden:
 - a. temporeel (van tijd): toen, nadat
 - b. modaal (wijze): terwijl
 - c. causaal (oorzakelijk): omdat, doordat
 - d. concessief (toegevend): hoewel
2. het naamwoord in de abl. wordt onderwerp
3. het participium wordt persoonsvorm. Denk er hierbij wel aan dat het ppa gelijkmatig vertaald wordt (ott of ovt) en actief en dat het ppp passief vertaald wordt en voortijdig (werd, is, was ge..).

Voorbeeld (de woorden komen uit tekst 15.1):

Nuntio praemisso ... nadat/toen/omdat/hoewel de bode vooruitgestuurd was/is,

militibus arma sublevantibus ... terwijl/toen/omdat/hoewel de soldaten de wapens optil(d)en

arce tradita ... nadat/toen/omdat/hoewel de burcht overhandigd was/is ..

Nota bene: een probleem vormt de abl.abs. waarin het ppa van esse zou moeten staan. Dat participium bestaat niet meer en zo krijg je een abl.abs, die bestaat uit het naamwoord én het naamwoordelijke deel in de ablativus zonder participium. In het begin is dit moeilijk te herkennen, maar de meeste van die abl.abs. zijn standaarduitdrukkingen zoals:

Caesare consule ... Toen Caesar consul was,/Tijdens het consulaat van Caesar
Hannibale duce... Terwijl Hannibal leider was... Onder leiding van Hannibal.

Opdracht 1

Vertaal onderstaande zinnen.

1. Gallis anseres non fallentibus custodes excitati sunt.
2. Gallis de arce deiectis Romani vincunt
3. Brenno duce Galli arcem expugnare temptant.
4. Telis in Gallum coniectis ceteros proturbant.
5. Anseribus Romanos excitantibus Galli trepidant.
6. Romanis in vigilem arcis animadvertentibus Galli appropinquant.
7. Gallis ingenti crepitu turbatis Romani summae virtutis erant.
8. Vestigiis militum notatis Galli se congregaverunt.
9. Armis arreptis vigiles hostem in praeceps deturbare temptant.
10. Armis omissis Galli manibus saxi adhaerebant.
11. Luce orta invaserunt in arcem Romanorum.
12. Militibus in concilium vocatis dux ea verba dixit.
13. Duce milites in concilium vocante hostis in arcem invadere in animo habebat.
14. Eo consule hostes deterriti sunt.
15. Gallis evadentibus anseres eos excierunt.
16. Universis adprobantibus vigil de saxo deturbatur.

De coniunctivus.

Het werkwoord kan op verschillende wijzen (modi) gebruikt worden:

1. om een feit mee te delen: aantonende wijs/modus indicativus: hij loopt.
2. om een bevel te geven: gebiedende wijs/imperativus: loop
3. onbepaalde wijs/infinitivus: (te) lopen.

Daarnaast wordt in het Latijn nog een vierde modus, de coniunctivus gebruikt. Coniunctivus betekent 'aanvoegend'. Het is de modus die een bijzin aan een hoofdzin voegt; in het Nederlands gebruiken we dan het voegwoord 'dat'. Voorbeeld: ik wens, **dat** hij zijn mond houdt. Daarom moet je losse oefenvormen ook met 'dat' vertalen.

Oorspronkelijk geeft de coniunctivus aan dat iets nog niet helemaal zeker is, of dat het nog moet gebeuren, mogelijk is, dat iemand iets wil of hoopt te bereiken.

Niet alle tijden hebben een coniunctivus, alleen het praesens, imperfectum, perfectum en plusquamperfectum. Het maken van de vorm van de coniunctivus is een piece of cake, maar hoe het gebruikt wordt en hoe je het moet vertalen is wel ingewikkeld. Eigenlijk is het niet moeilijk, maar als je de regels niet goed leert, dan wordt het onoverzichtelijk. Aangezien de coniunctivus echt vaak gebruikt wordt, moet je die regels goed leren.

In dit hoofdstuk krijg je alleen de coniunctivus actief en passief van het praesens en imperfectum en het gebruik van de coniunctivus in de bijzin.

Van de coniunctivus bestaan geen infinitivus of imperativus.

Coniunctivus praesens

1. Van de verba van de 1^e conjugatie verander je alleen de stam-a in een –e- en daarachter zet je de actieve of passieve uitgang. Let op: de 1^e sg. act. eindigt in de coni. altijd op een –m
2. Bij de andere conjugaties zet je achter de stam een –a-.

Opdracht 2

Vul de Coniunctivus actief van de werkwoorden in.

	1e	2e	3e	4e	5e
	laudare	videre	regere	audire	capere
1. –m					
2. –s					
3. –t					
1. –mus					
2. –tis					
3. –nt					

Opdracht 3

Vul de coniunctivus passief van de werkwoorden in.

	1e	2e	3e	4e	5e
	laudare	videre	regere	audire	capere
1. –r					
2. –ris					
3. –tur					
1. –mur					
2. –mini					
3. –ntur					

Bijzondere coniunctieven.

Een beperkt aantal werkwoorden gebruikt als coNiunctivusletter de –i-: esse, posse, velle, nolle, malle:

sim, possim

velim, **nolim**, **malim**

Van het verbum ire verandert natuurlijk de –i- in een –e- voor de coniunctivusletter –a-: **eam**, **EAS**.

Coniunctivus van het imperfectum.

De coniunctivus van het imperfectum is nog makkelijker te maken: infinitivus praesens + uitgang.

Opdracht 4

Vul de coniunctivus actief van de werkwoorden in.

	1e	2e	3e	4e	5e
	laudare	Videre	regere	audire	capere
1. -m					
2. -s					
3. -t					
1. -mus					
2. -tis					
3. -nt					

Opdracht 5

Vul de coniunctivus passief van de werkwoorden in.

	1e	2e	3e	4e	5e
	laudare	Videre	regere	audire	capere
1. -r					
2. -ris					
3. -tur					
1. -mur					
2. -mini					
3. -ntur					

Opdracht 6

Vertaal de volgende verba. De woorden komen uit tekst 15.1.

1. abstineas	11. deturbem
2. agatis	12. fallat
3. adhaereas	13. animadverteret
4. adprobetur	14. conferantur
5. agantur	15. sim
6. adprobaremini	16. dones
7. abstineremus	17. consisteremus
8. cites	18. adscenderem
9. cieas	19. cierentur
10. consistas	20. deicias

21. deterrereris
22. esses
23. citetis
24. donaretur
25. ageretur
26. falleret
27. deturbarer
28. adprober
29. conferat
30. adscendatis

31. deiceremus
32. citarentur
33. admadvertas
34. deterrear
35. cieamus
36. animadvertatur
37. abstinereris
38. conferrem
39. adhaereres
40. abstineantur

Opdracht 7

Vertaal de verba (alle tijden en de coniunctivus van het praesens en imperfectum).

1. notent
2. eas
3. notavistis
4. temptaveras
5. omissus eris
6. sedet
7. sublevavistis
8. postularemur
9. praemitteremus
10. praemittamur

11. temptetur
12. sedaretur
13. sternent
14. sublevaremus
15. sternant
16. sternerent
17. turbarentur
18. temptate
19. sternunt
20. pervenies

21. sublevati sumus
22. praemittis
23. turbarem
24. proturbati erunt
25. malimus
26. pronunties
27. sedabuntur
28. temptavisse
29. pronuntiata sunt
30. trucidēs

31. volgata erant
32. trucidaris
33. trucidaris
34. trucidaberis
35. turbatus est
36. postulabas
37. notaverint
38. praemiserunt
39. traxerimus
40. volgaretur

41. velis
42. notaremur
43. sedati eramus
44. trahis
45. trahas
46. trahes
47. praemitteris 2x
48. prae
49. mittereris
50. traxeras
51. omisimus

62. postulabunt
63. perveniremus
64. velimus
65. eatis
66. sitis
67. possit
68. tradat
69. mallet
70. pronuntiarent
71. notatae eratis

52. pronuntiabimus
53. possemus
54. trademus
55. tracta erunt
56. pervenistis
57. omittes
58. simus
59. omittemur
60. traditae sumus
61. traderetur

72. malint
73. possetis
74. postules
75. volgent
76. nolimus
77. tradetur
78. perveniant
79. volgares
80. omitterentur
81. omittam 2x

De coniunctivus in de bijzin.

De coniunctivus wordt in de hoofd- en bijzin gebruikt. Laten we met het makkelijke beginnen: de coniunctivus in de bijzin.

In de bijzin wordt de coniunctivus vooral in vaste combinatie met een aantal voegwoorden gebruikt, die door die coniunctivus een bijzondere betekenis krijgen, waardoor de coniunctivus verder niet vertaald hoeft te worden. Vaak worden die voegwoorden ook met de indicativus gebruikt. Het spreekt voor zichzelf dat die voegwoorden met de indicativus een andere betekenis hebben dan met coniunctivus.

voegwoord	indicativus	coniunctivus
ut	hoe zoals zodra als/toen	(op)dat/ om te (finaal: doel) (zo)dat (consecutief: gevolg)
ne	-----	(op)dat niet, om niet te dat (na werkwoorden van angst en verhindering)
cum	wanneer toen	toen (met oorzaak) omdat hoewel
dum	terwijl zolang als totdat	totdat (met doel) mits, als maar
donec	zolang als, totdat	totdat
quod quia	omdat (objectieve reden)	omdat, naar hij zegt/denkt, in de mening dat omdat ik/jij/hij zou (subjectieve reden)
priusquam	voordat	voordat (met doel)
qui (relativum weliswaar geen voegwoord maar wel vaak met bijzondere betekenis)	die, dat wie, wat welke	Finaal: doel (op)dat ik/jij/hij etc., om te die moet(en) Consecutief gevolg aangevend (zo)dat ik/jij/hij definiërend: die causaal: omdat hij

Opdracht 8

Vertaal de zinnen.

1. Non solum custodes, sed etiam milites praemisit, ut eos deterrent.
2. Non solum custodes, sed etiam milites praemisit, qui eos deterrent.
3. Gallum de saxo deturbavi, priusquam summo in Capitolio consisteret.
4. Anseres crepitu audito Gallos deterruerunt, ut Capitolium non ascenderent.
5. Quod temptent eos sollicitare, ad castra pervenio.
6. Reliquo noctis quieti dato universi arma arripuerunt, ut ceteris civibus saluti essent.
7. Cum tribuni milites sedare temptent, tamen periculo notato inermes fugiunt.
8. Dum omnes in arcem arma conferant et congregent, non timeo, ne ab istis trucidemur et proturbemur.
9. Ea est gens Romana, quae periculis non sollicitetur.
10. Clangor anserum sublustri nocte tam ingens erat, ut Romani excierentur.
11. Quod vigiles intenti essent, ceteri milites se quieti tradiderant.
12. Priusquam Capitolium adscenderent, saxa deiecerunt.
13. Romani missilia saxa de Capitolio deiciebant, dum Galli abirent.
14. Militaris mens ea est, quae nocte magno silentio sollicitetur.
15. Militibus ad concilium vocatis imperavit Manlius, ut omnes armis abstinerent.
16. Strepitus alarum sacrorum anserum nos ciit, ut arma arriperemus.
17. Casus militis Gallos deterruit, ne in eos tela conicerent.

Opdracht 9

Noem naamval en vertaal.

1. aedium	11. concilia
2. animali	12. salute
3. alas	13. clangoris
4. animalia	14. strepituum
5. mente	15. noxis
6. consensus	16. quiete
7. silentia	17. tumultibus
8. inopiis	18. cani
9. facinori	19. umboni
10. cibos	20. periculi
21. saluti	30. custodes
22. casui	31. culpae
23. pretio	32. aedibus
24. beneficio	33. canium
25. clamoribus	34. casu
26. mentem	35. beneficii
27. ansere	36. facinorum
28. inopia	37. arcis
29. facinora	38. alis

Tekst 15. 1: aanval op het Capitool en de wonderlijke redding.

Doordat de Galliërs direct na de slag bij de Allia niet direct naar Rome optrokken, konden de Romeinen maatregelen treffen. De weerbare manschappen verschansten zich op het Capitool en de weerlozen hadden ze weggestuurd. Enkele oude hoogwaardigheidsbekleders waren koppig geweest: zij waren niet weggetrokken naar veiliger oorden en hadden zich ook niet op het Capitool teruggetrokken. Sterker, zij hadden hun zetels uit de curia laten brengen en buiten op het forum laten zetten en daar zaten ze zeer parmantig als beelden.

Toen de Galliërs Rome uiteindelijk binnentrokken, waren ze verbaasd over het uitblijven van verzet. Toen ze op het forum kwamen, zagen ze de ‘wassen beelden’ en toen een van hen aan een baard van een Romein trok om te kijken of het werkelijk een beeld was, kreeg hij een klap met diens staf op zijn kop. Dit was het sein tot wreed geweld. De hoogwaardigheidsbekleders werden afgemaakt en de Galliërs sloegen aan het plunderen. Hierdoor bemoedigd en door het uitblijven van verzet waren ze vol goede hoop dat ze binnen de kortste keren het Capitool zouden innemen en ze vielen dus de burcht van alle kanten aan, maar dat was minder succesvol dan ze gedacht hadden. Redding voor de burcht viel niet te verwachten. Echter, veel Romeinen waren naar Veii gevlucht en dichtbij Veii lag het plaatsje Ardea, waar nu Camillus leefde. Deze Camillus was ooit uit Rome verbannen. Hij was een uiterst ervaren en kundig legeraanvoerder en de Romeinen in Veii vroegen hem de leiding over hen te nemen. Hij wilde dat alleen doen, als de senaat die hem verbannen had, dat zou vragen. Dus zonden de Romeinen vanuit Veii een gezant naar Rome. Deze kon slechts met de grootste moeite ongezien in de nacht het Capitool bereiken en beklimmen. De senaat herriep uit noodzaak de verbanning en benoemde Camillus tot commandant. Tot teleurstelling van de Romeinen in Veii besloot Camillus niet direct met hen tegen de Galliërs op te trekken. In Camillus’ ogen waren die Romeinen niet getraind genoeg en een tweede nederlaag zou het definitieve einde van Rome betekenen.

Intussen hadden de Galliërs begrepen dat een bode van de Romeinen in de nacht het Capitool beklommen had en daar weer vanaf gekomen was. Ze waren op zoek gegaan naar dat pad en vonden het. Ze dachten zo in de nacht het Capitool in te kunnen nemen, maar daarbij hadden ze geen rekening gehouden met de gansen van Iuno en ook niet met Marcus Manlius de oud consul.

het Capitool; <http://tagdesignstudios.com/>

Opdracht 10

Vertaal Tekst 15.1 in correct Nederlands

Livius A.U.C. V. 47. dum haec Veii agebantur, interim arx Romae Capitoliumque in ingenti periculo fuit. [2] namque Galli vestigio humano notato, qua nuntius a Veii pervenerat, nocte sublustri primo inermem militem praemiserunt ut temptaret viam; deinde tradentes inde arma, sublevantes in 5. vicem et trahentes alii alios, [3] prout postularet locus, tanto silentio in summum evaserunt ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent. [4] anseres non fefellerunt quibus sacris lunonis in summa inopia cibi tamen abstinebatur. ea res saluti fuit; namque clangore eorum alarumque crepitu excitus M. Manlius qui 10. triennio ante consul fuerat, vir bello egregius, armis arreptis simul ad arma ceteros ciens vadit, et dum ceteri trepidant, Gallum qui iam summo in Capitolio constiterat, umbone ictum deturbat. [5] cum eius casus proximos sterneret, Manlius alios trepidantes, qui, armis omissis, saxis adhaerebant manibus, trucidat. iamque et alii congregati telis missilibusque saxis proturbant hostes, 15. et acies Gallorum in praeceps defertur. [6] sedato deinde tumultu reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, cum praeteritum quoque periculum sollicitaret, quieti datum est. [7] luce orta vocatis classico ad concilium militibus ad tribunos, cum et beneficio et malo facinori pretium deberetur, Manlius primum ob virtutem laudatus donatusque non ab tribunis 20. solum militum sed consensu etiam militari; [8] ei forti viro universi cibum et vinum ad aedes eius, quae in arce erant, contulerunt. [9] tum vigiles eius loci, qua fefellerat adscendens hostis, citati sunt; et cum Q. Sulpicius tribunus militum se in omnes more militari animadvertere in animo habere pronuntiaret, [10] consentiente clamore milites in unum vigilem coniecerunt culpam; ita Sulpicius deterritus a ceteris abstinuit, haud dubium reum eius 25. noxae, adprobantibus cunctis, de saxo deiecit. [11] inde intentiores utrimque custodes erant, et apud Gallos, quia volgatum erat inter Veios Romamque nuntios commeare, et apud Romanos ab nocturni periculi memoria.

abstinere + abl.	afblijven van	donare	begiftigen
acies 5 ^e	slaglinie	dubius	twijfelachtig
adhaerere 2 + dat.	zich vastklampen	egregius	uitmuntend
	aan	esse + dat. finalis	strekken tot
adprobare	goed keuren	evadere, -vasi	omhoogklimmen
adscendere 3	omhoogklimmen	exciere 2, -cii, citus	opwekken,
aedes, aedium f pl.	huis		opschrikken
agere 3, egi, actus	doen	excitare	opwekken, wakker
ala	vleugel		maken
alii alios	elkaar	facinus, -oris	daad
animadvertere in + acc. 3	straffen	fallere 3^e, fefelli	bedriegen, ontgaan
animal, -alis n 3^e	levend wezen; abl.s.	aan	
-i, nom.acc.pl. -ia, gen.pl. -ium		haud	helemaal niet
anser, -eris	gans	humanus	menselijk
ante adv.	eerder	icere 5, icio, ictus	slaan, treffen
apud + acc.	bij	in vicem	beurtelings
arripere 5, -ripui, -reptus	snel grijpen	inde = deinde	
arx, arcis 3.	burcht	inermis	ongewapend
beneficium	weldaad	ingens, -ntis	enorm
canis, canis m	hond	inopia	gebrek
casus 4	val	intentus	oplettend
ceterus	overig	interim	intussen
cibus	eten	memoria	herinnering
ciere, cii, citus	oproepen	mens, mentis	geest
citare	oproepen	militaris	van de soldaten
clamor, -oris	geschreeuw	missilis	werp-
clangor-oris	gekrijs, gegak	ne .. quidem	zelfs niet
classicum	trompetsignaal	nocturnus	nachtelijks
commeare	geregeld gaan	non solum ..sed	niet alleen maar ook
concilium	vergadering	notare	opmerken
conferre, -tuli, -latus	bijeenbrengen	noxa	schade
congregare	verzamelen	nuntius	bode
conicere 5 in + acc.	samenwerpen op	ob + acc.	wegens
consensus 4^e	instemming	omittere, -misi, -missus	loslaten
consentire	instemmen	ortus ppp	opgekomen
consistere 3, -stiti	post vatten	periculum	gevaar
crepitus 4e	lawaaï	pervenire	bereiken
culpa	schuld	postulare	eisen
custos, -todis m	wachter	praeceps -cipitis n.-	afgrond
deferre	doen neerstorten	praemittere 3, -misi, -missus	vooruit
deicere 5, -ieci, -iectus	naar beneden	sturen	
	werpen	praeterire	voorbijgaan
deterrere 2	afschrikken	pretium	beloning
deturbare	naar beneden	primo	in eerste instantie
	storten	pronuntiare	aankondigen

proturbare	voortjagen	summus	uiterst, hoogste
prout + coni.	al naar gelang	telum	(aanvals)wapen
proximus	naaste	temptare	proberen
qua	waarlangs	tradere 3, -didi,-ditus	overhandigen
quantum	voor zover als	trahere 3, traxi, tractus	trekken
quia	omdat	trepidare	in paniek zijn
quies, quietis	rust	tribunus	tribuun
reliquum	de rest	triennium	periode van 3 jaren
reus	de aangeklaagde	trucidare	neerhouwen
sacer , -cra, -crum + <i>gen.</i>	gewijd aan	tumultus 4 ^e	oproer
salus, salutis <i>f</i>	heil, redding	turbare	verwarren
saxum	steen, rots	umbo, -onis	knop
sedare	tot rust brengen	universi	alle tezamen
silentium	stilte	utrimque	aan beide kanten
sollicitare	verontrusten	Veii 2 ^e <i>p.</i>	Vei, <i>stad in Etruria,</i>
sollicitus	allert	<i>in de buurt van Rome</i>	
sternere 3	tegen de grond	vestigium	spoor
	werpen	vigil, vigilis 3 ^e	wacht
strepitus 4 ^e	lawaaï	virtus, -tutis	deugd
sublevare	optilllen	volgare	bekend maken
sublustris, -tre	schaars verlicht		

Opdracht 11

Bestudeer nu de oude vertaling van Tekst 15.1

Opdracht 12

Beantwoord volgende vragen over tekst 15.1

1. 'Capitoliumque' r. 2. -que Betekent 'en' maar wordt ook wel explicatief/uitleggend gebruikt in de betekenis van 'en wel'. Leg uit waarom deze laatste betekenis hier de beste is.
2. Leg in eigen woorden de strekking van de woorden 'prout postulare locus' r. 5 uit.
3. 'ne ... excitarent' r.6/7 Waarom is dit, gezien hetgeen gebeurt, opmerkelijk? Baseer je antwoord op voorafgaande regels.
4. 'quibus ... abstinebatur' r. 8 Waarom is dat opmerkelijk?
5. In r.9 zit een chiasme (abba). Laat dat zien.
6. In r.9 zit een onomatopée (een woord gemaakt op grond van geluid). Laat dat zien.
7. 'vir bello egregius' r. 10. Op welke twee gebieden onderscheidt hij zich hier (in het vervolg) op oorlogsgebied?

8. r.12 'cum .. sterneret' Welk gedrag van de Galliërs wordt door deze cum-zin verklaard? Is het gebruik van de modus dan logisch? Leg uit.
9. 'armis omissis' r.13 Wat voor constructie vormen deze woorden? Leg uit hoe je die moet vertalen?
10. Welke eerdere informatie wordt door 'armis omissis' aangetoond?
11. 'tumultu sedato' r.15. Dat lukt slechts relatief. Uit welke woorden blijkt dat uit het vervolg?
12. Waarom leidt 'praeteritum periculum' r.16 tot angst?
13. 'pretium' r. 18 blijkt in het vervolg twee betekenissen te hebben. Welke? Eén van die betekenissen zou je ironie (spottende omkering) kunnen noemen. Laat dat zien.
14. In de r.20-28 blijkt dat de Romeinen eensgezind zijn. Citeer de 3 Latijnse fragmenten waaruit dat blijkt.
15. Benoem en verklaar: Veiis 1, vestigio 2, temptaret 3, trahentes 5, lunonis 8, cibi 8, triennio 10, bello 10, ictum 12, noctis 16, sollicitaret 17, consensu 20, pronuntiaret 23.

De nominativus cum infinitivo (nci).

1. Dicunt Brennum Capitolium oppugnare.
2. Brennus dicitur Capitolium oppugnare.

Zin 1 is een aci en die moet als volgt vertaald worden: ze zeggen dat Brennus het Capitool aanvalt.

Zin 2 is anders. Als je die letterlijk vertaalt, krijg je: Brennus wordt gezegd het Capitool aan te vallen. Dat is geen mooi Nederlands en de correcte manier van vertalen is: **er wordt gezegd/men zegt dat** Brennus het Capitool aanvalt.

Bij zin 2 is sprake van een nci. De nci maak je door de accusativus van de aci om te vormen tot nominativus en de pv passief te maken. Dus dicunt Brennum ... wordt: Brennus dicitur .. en je vertaalt het dus met 'Er wordt gezegd/men zegt, dat'

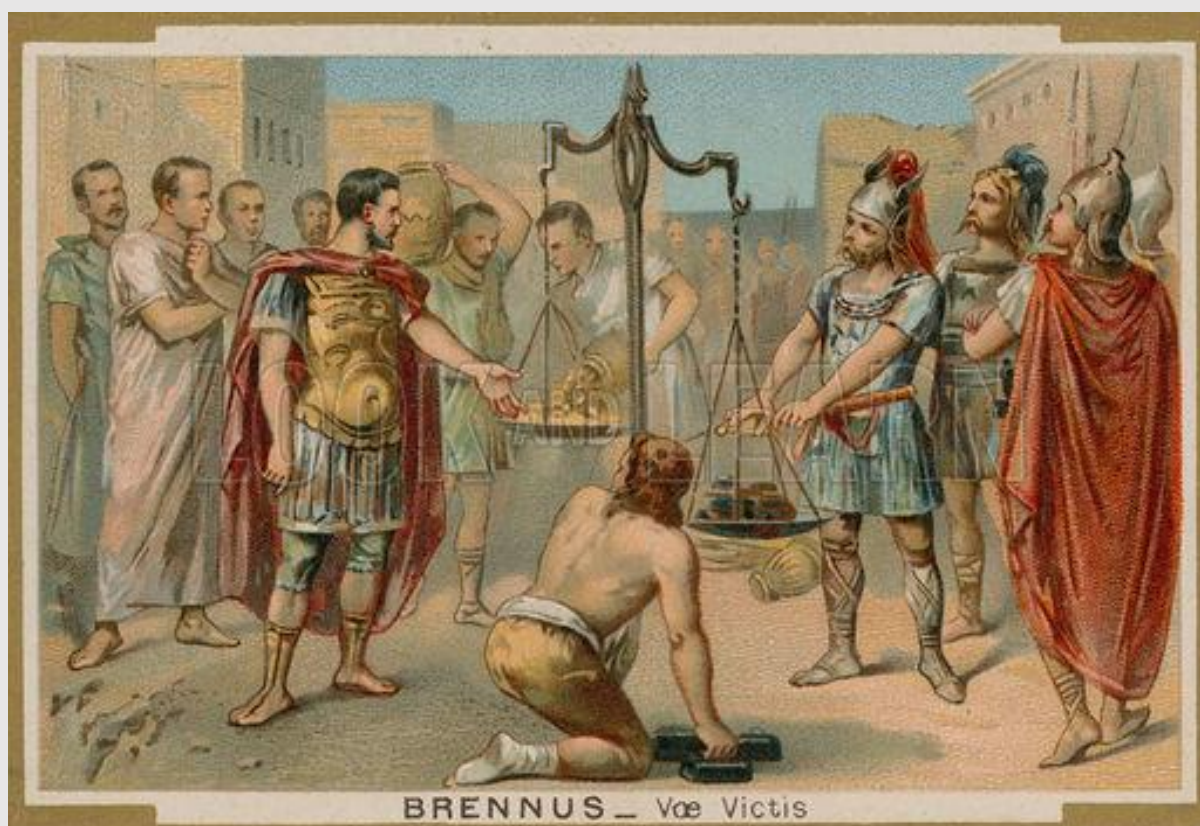
In de nci wordt heel vaak een passieve vorm van videre gebruikt: videri. **Videri** betekent dan 'schijnen'.

Brennus Romanos oppugnavisse videtur. Brennus schijnt de Romeinen aangevallen te hebben/het schijnt dat Brennus

Opdracht 13

Vertaal volgende zinnen. Er worden woorden uit tekst 2 gebruikt.

1. Roma plena vaporis fuisse dicitur.
2. Gens Romana frigori adsueta esse videtur.
3. Cinis cadere dicitur.
4. Multi milites morbis vexati esse et obiisse volgantur.
5. Arma fessas stationes obruere visa sunt.
6. Galli pestilentia vexari feruntur.
7. Tribuni militum pacem quacumque pactione facere sinuntur.
8. Romani se redimere non parva mercede dicti sunt.
9. Mortuos singulos sepelire videntur.
10. Galli indutias cum Romanis fecisse dicti sunt.

Tekst 15. 2 Vae victis

Opdracht 14

Vertaal Tekst 15.2 in correct Nederlands

Intussen ging dictator Camillus verder in Ardea met de voorbereidingen van zijn hulp aan Rome, maar had men het in Rome het zwaar te verduren door de belegering.

48. sed ante omnia mala obsidionis bellique fames utrumque exercitum urgebat, [2] Gallos etiam vexabat pestilentia; nam loco iacente inter tumulos castra erant, et locus ab incendiis torridus et vaporis plenus erat et hic cadebat cinis, non pulvis modo, cum ventus motus erat. [3] et cum gens 5. umori ac frigori adsueta esset, tamen aestu et angore valde vexabatur et volgatis morbis obibat; et cum mortuos singulos sepelire nollent, promisce acervatos cumulos hominum urebant.[4] indutiae deinde cum Romanis factae et conloquia permissu imperatorum habita; cum identidem Galli famem obicerent eaque necessitate ad deditionem vocarent, dicitur multis 10. locis panis de Capitolio iactatus esse in hostium stationes, ut fames dissimularetur. [5] sed tandem neque dissimulari neque ferri ultra fames poterat. itaque dum dictator et dilectum per se Ardeae habet et magistrum equitum L. Valerium a Veiis adducere exercitum iubet et consulit ut haud impar oppugnet hostes, [6] interim Capitolinus exercitus stationibus 15. vigiliisque fessus erat; diem de die prospectabat, ecquod auxilium ab dictatore appareret; [7] postremo iam non solum cibo deficiente et prope obruentibus infirma corpora suis armis cum stationes procedebant, exercitus iussit se vel dedi vel redimi quacumque pactione possent, sed Galli iactabant se non obscure parva mercede adduci posse ut obsidionem 20. relinquunt. [8] tum senatus habitus est tribunisque militum negotium datum ut pacem facerent. inde inter Q. Sulpicium tribunum militum et Brennum regulum Gallorum conloquio transacta res est, et mille pondo auri pretium factum. Isti deditioni Galli hanc foedissimam iniuriam addiderunt: [9] iniqua pondera ab Gallis allata sunt, et tribuno recusante additus ab 25. insolente Gallo ponderi gladius est, auditaque intoleranda Romanis vox 'Vae victis'.

acervare	ophopen
adducere 3	ertoe brengen, meenemen
adsuetus + <i>dat.</i>	gewend aan
aestus 4	hitte
afferre, attuli, allatus	brengen naar
angor, angoris	benauwdheid
ante + <i>acc.</i>	voor, meer dan
apparere 2	verschijnen
Ardeae <i>locativus</i>	in Ardea
auxilium	hulp
Capitolinus	van het Capitool
cibus	eten
cinis, cineris <i>m</i>	as
conloquium	gesprek
consulere ut + <i>coni.</i>	maatregelen treffen, opdat
cumulus	hoop
dedere 3	overgeven
deditio, -ionis	overgave
deficere 5	opraken
diem de die	van dag tot dag
dilectus 4	lichting
ecqui, -quae, -quod	of enig
fames, famis <i>f</i>	honger
ferre	verdragen
fessus	vermoeid
foedus	afschuwelijk
frigus, -oris	koude
gens, gentis	volk
gladius	zwaard
haud	helemaal
iactare	herhaaldelijk werpen
identidem	herhaaldelijk
impar, -paris	ongelijk, niet opgewassen
imperator, -toris	opperbevelhebber
incendium	brand
indutiae	wapenstilstand
infirmus	zwak
iniquus	ongelijk, te zwaar
iniuria	onrecht
insolens, -ntis	brutaal
interim	intussen

intolerandus	ondragelijk
magister equitum:	<i>hulp van de dictator</i>
merces <i>f</i> –edis	loon, prijs
morbus	ziekte
movere 2, movi, motus	bewegen
necessitas, -tatis <i>f</i>	noodsituatie
obicere 5	voorhouden
obire	sterven; <i>als ire</i>
obruere 3	bedelven
obscure <i>adv.</i>	onaanzienlijk
obsidio, -ionis	belegering
oppugnare	bestormen
pactio, -ionis	voorwaarde
panis <i>m</i>	brood
par, paris (+ <i>dat.</i>)	gelijk, opgewassen
permissus 4	toestemming
pestilentia	pest
plenus + <i>abl.</i>	vol van
pondo <i>indecl.</i>	<i>bij telwoorden</i>
(Rom.) pond (<i>ruim 327 gram</i>)	
pondus, -eris	gewicht
postremo	tenslotte
procedere 3	uirukken
promisce <i>adv.</i>	door elkaar
prope <i>adv.</i>	bijna
prospectare	uitkijken naar, bekijken
pulvis, pulveris <i>m</i>	stof
quicumque	welke ook maar
recusare	weigeren, zich verzetten
regulus	koninkje
redimere 3	vrijkopen
sepelire	begraven
sinere 3	toestaan
statio, -ionis	wachtpost, patrouille
torridus	droog
transigere, -egi, -actus	afhandelen
tribunus militum	militair tribuun
tumulus	graftombe
ultra	langer
umor	vocht
urere 3, ussi, ustus	verbranden
urgere 2	in het nauw brengen

uterque, utraque, utrumque ieder van

beide

Vae + dat.

wee aan

vapor, vaporis rook, hitte, damp

vel

of

ventus

wind

vexare

kwellen

vigilia

nachtwaken

vincere 3, vici, victus overwinnen

volgare

verspreiden

Opdracht 15

Bestudeer de oude vertaling van tekst 15.2.

Opdracht 16

Beantwoord de vragen bij tekst 15.2.

1. In welke tijd staat urgebat r 2?
2. Waarom staat urgebat in die tijd?
3. Uit welk woord in r 1-4 blijkt dat de Galliërs het zwaarder te verduren hadden dan de Romeinen? Geef uitleg.
4. Waarom zou de ligging van het castra r2-3 niet gunstig zijn. betrek n je antwoord de woorden 'et locus .. erat.' r3-4.
5. Welk eerder woord wordt door 'morbis' r6 weer opgepakt? Citeer het Latijn.
6. Wat zal de reden van 'mortuos ... nollent' geweest zijn?
7. Uit welke twee eerdere fragmenten kun je dat (zie vraag 7) opmaken? Citeer het Latijn.
8. Benoem en verklaar: 7 indutiae, 8 conloquia, 8 permissu, 9 obicerent, 9 necessitate, 9 dicitur, 10 iactatus.
9. Livius geeft in de r 9-11 (dicitur ... dissimularetur) aan dat hij de inhoud van deze opmerking niet heeft kunnen checken. Met welk grammaticaal fenomeen heeft hij dat duidelijk gemaakt?
10. Laat de logische samenhang tussen de handeling zelf en het doel van die handeling van de Romeinen in r 9-11 (dicitur ... dissimularetur) zien.
11. Uit 48.5 kun je opmaken dat de consul uiteindelijk drie legers heeft. Welke?
12. Welke gemoedstoestand van het leger geeft Livius weer met de woorden 'exercitus iussit ... possent' r 18-19.
13. Wat willen de Galliërs bereiken met de woorden 'se...relinquant' r 19-20? Uit welke drie woorden in de r 19-20 maak je dat op?
14. Waaruit blijkt in het vervolg dat de Galliërs hun zin krijgen?
15. Wat wordt met res in r 22 bedoeld?
16. De opmerking 'foedissimam iniuriam' r 23 is zeer subjectief. Laat dat zien.
17. Welk woord in het vervolg getuigt van dezelfde subjectiviteit?

De afloop van de strijd met Brennus

De Romeinen waren door het optreden van Brennus verbijsterd. Alvorens daarvan te bekomen kwam een stoet gewapenden in de verte aan en toen die dichterbij kwam, bleek het Camillus met manschappen te zijn. Boos riepen die tegen de andere Romeinen die losprijs terug te pakken en naar het Capitool te gaan. Niemand anders dan de dictator, hij zelf dus, had het recht onderhandelingen te voeren en voorwaarden te stellen of te accepteren. Camillus gaf Brennus het zwaard terug en vorderde hem op voor de avond het land te verlaten. Zo niet, zou hij de volgende dag door Camillus met geweld verjaagd worden. Brennus probeerde nog kort tegenstand te bieden, maar de Galliërs, die niet op een gevecht voorbereid waren, konden geen weerstand bieden aan Camillus en ze moesten wijken. Een aanval de volgende dag werd door de dictator afgestraft met een zware nederlaag. Camillus kon als triomfator Rome binnen trekken.

Opdracht 17

Vertaal de gezegdes.

Panem et circenses

Quis custodiet custodes?

rigor mortis

post mortem

Leerwoorden les 15

abstinere + <i>abl.</i>	afblijven van	excitare	opwekken, wakker maken
adscendere 3	omhoogklimmen	facinus, -oris	daad
aedes, aedium <i>f pl.</i>	huis	fallere 3 ^e , fefelli	bedriegen
agere 3, egi, actus	doen	haud	helemaal niet
ala	vleugel	humanus	menselijk
alii alios	elkaar	icere 5, icio, ictus	slaan, treffen
animal, -alis <i>n 3^e</i>	levend wezen; <i>abl.s.</i>	in vicem	beurtelings
–i, <i>nom.acc.pl. –ia, gen.pl. –ium</i>		inde = deinde	
anser, -eris	gans	inermis	ongewapend
ante <i>adv.</i>	eerder	inopia	gebrek
apud + <i>acc.</i>	alle	intentus	oplettend
arripere 5, -ripui, -reptus	snel grijpen	memoria	herinnering
beneficium	weldaad	mens, mentis	geest
casus 4	val	militaris	van de soldaten
ciere, cii, citus	oproepen	missilis	werp-
citare	oproepen	ne .. quidem	zelfs niet
clamor, -oris	geschreeuw	nocturnus	nachtelijks
clangor-oris	gekrijs, gegak	notare	opmerken
classicum	trompetsignaal	noxa	schade
commeare	geregeld gaan	nuntius	bode
concilium	vergadering	omittere, -misi, -missus	loslaten
conferre, -tuli, -latus	bijeenbrengen	ortus <i>ppp</i>	opgekomen
congregare	verzamelen	postulare	eisen
conicere 5 in + <i>acc.</i>	samenwerpen op	praeceps cipitis <i>n.-</i>	afgrond
consensus 4 ^e	instemming	praemittere 3, -misi, -missus	vooruit sturen
crepitus 4 ^e	lawaai	praeterire	voorbijgaan
culpa	schuld	pretium	beloning
deferre	doen neerstorten	pronuntiare	aankondigen
deicere 5, -ieci, -iectus	naar beneden werpen	proturbare	voortjagen
		prout + <i>coni.</i>	al naar gelang
deterrere 2	afschrikken	proximus	naaste
deturbare	naar beneden storten	qua	waarlangs
donare	begiftigen	quantum	voor zover als
dubius	twijfelachtig	quies, quietis	rust
egregius	uitmuntend	reliquum	de rest
esse + <i>dat. finalis</i>	strekken tot	reus	de aangeklaagde
evadere, -vasi	omhoogklimmen	sedare	tot rust brengen
exciere 2, -cii, citus	opwekken, opschrikken	silentium	stilte
		sollicitus	allert

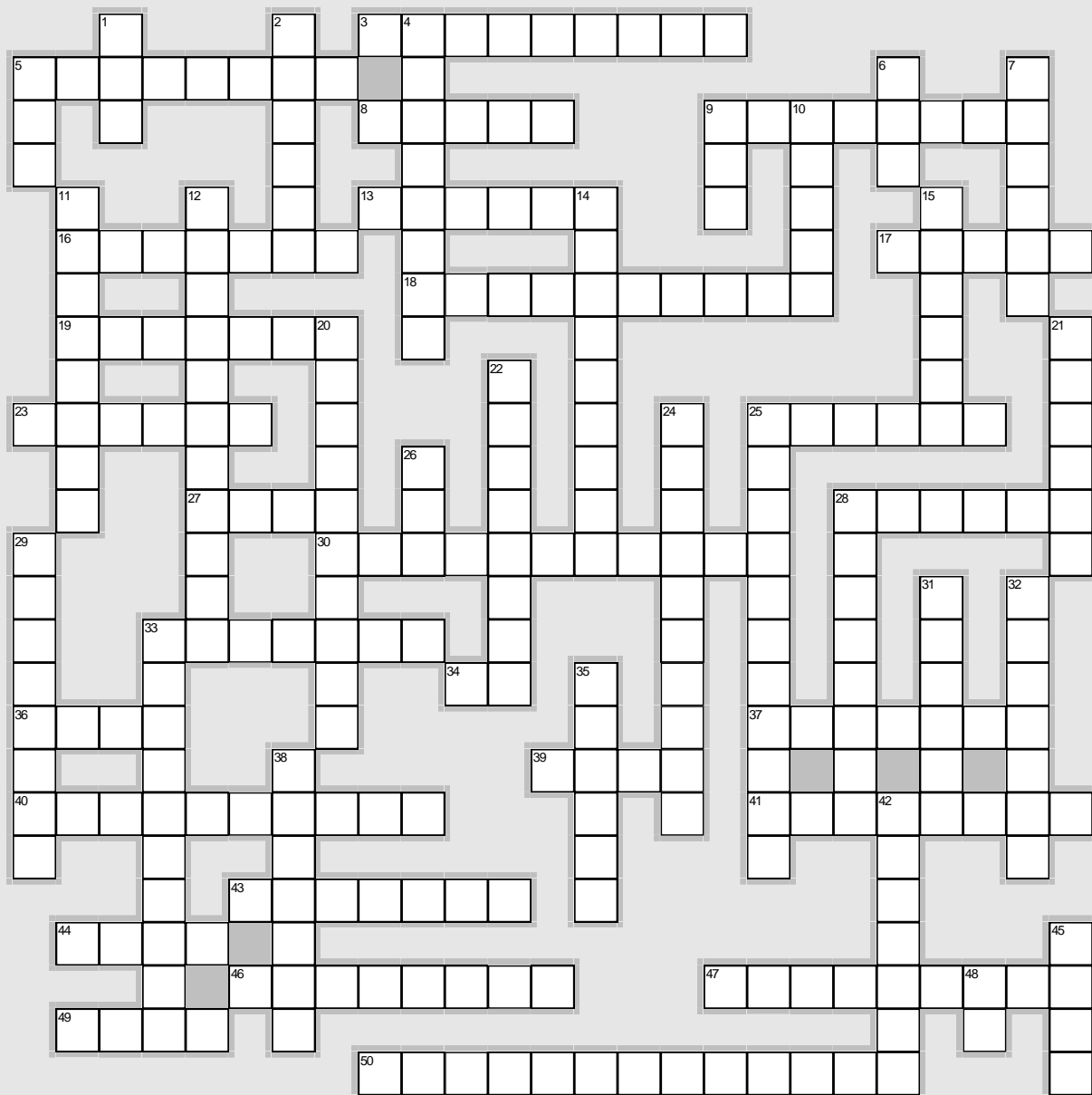
Puzzel les 15

Horizontaal

3. dat jullie geslagen werden (9)	33. met beloningen (7)
5. stiltes subject (8)	34. door jou (2)
8. voor een val (5)	36. roep op (4)
9. met instemming (8)	37. vanaf een dier (7)
13. ik heb opgemerkt (6)	39. aan die (schoft) (4)
16. van een oplettende (7)	40. dat wij eisen (10)
17. slaat (5)	41. dat jullie omhoog klimmen (8)
18. jullie wekten op (10)	43. voor een huis (7)
19. van ganzen (7)	44. dit hier acc.pl. (4)
23. jij doet neerstorten (6)	46. voor een daad (8)
25. dat jij kon (6)	47. dat wij begiftigd werden (9)
27. dat hij doet (4)	49. door een val (4)
28. van schuld (6)	50. wij waren opgewekt (13)
30. dat zij afbleven van (11)	

Verticaal

1. door een vleugel (3)	22. te hebben opgewekt (8)
2. hij had opgeroepen (6)	24. dat jij werd afgeschrikt (10)
4. geschreeuw obj. (8)	25. dat ik voortgejaagd werd (11)
5. dat jij bent (3)	26. ons object (3)
6. voor de aangeklaagde (3)	28. trompetsignalen subject (8)
7. voor de rust (6)	29. de afgrond object (8)
9. voor wie sg. (3)	31. de tot rust gebrachte (vrouw) non. (6)
10. voor ons (5)	32. dat jullie liever willen (7)
11. ik zal hebben opgeroepen (8)	33. dat jij voorbijgaat (10)
12. dat hij wordt afgeschrikt (11)	35. door ene gans (6)
14. door een nogal ongewapende (9)	38. dat jij doet neerstorten (7)
15. te hebben geslagen (6)	42. jij zult doen neerstorten (7)
20. van de soldaten gen.pl (10)	45. van het opgekome ne (4)
21. breng bijeen (6)	48. mij acc. (2)

EclipseCrossword.com

Grammatica les 15

Coniunctivus praesens

1^e conjugatie: de stam -a wordt -e- + actieve of passieve uitgang.

Let op: de 1^e sg. act. eindigt in de coni. altijd op een -m

2^e -5^e conjugaties: de stam + -a- + uitgang.

1 ^e laudare	laudem	dat ik prijs	lauder	dat ik geprezen word
2 ^e monere	moneam		monear	
3 ^e regere	regam		regar	
4 ^e audire	audiam		audiar	
5 ^e capere	capiam		capiar	

Bijzondere coniunctieven.

Een beperkt aantal werkwoorden gebruikt als coniunctivusletter de -i-: esse, posse, velle, nolle, malle:

sim, possim

velim, nolim, malim

Van het verbum ire verandert natuurlijk de -i- in een -e- voor de coniunctivusletter -a-: **eam**.

Coniunctivus van het imperfectum.

De coniunctivus van het imperfectum: infinitivus praesens + uitgang.

1 ^e laudare	laudarem	dat ik prees	laudarer	dat ik geprezen werd
2 ^e monere	monerem		monerer	
3 ^e regere	regerem		regerer	
4 ^e audire	audirem		audirer	
5 ^e capere	caperem		caperer	

De coniunctivus in de bijzin.

In de bijzin wordt de coniunctivus vooral in vaste combinatie met een aantal voegwoorden gebruikt, die door die coniunctivus een bijzondere betekenis krijgen, waardoor de coniunctivus verder niet vertaald hoeft te worden. Vaak

worden die voegwoorden ook met de indicativus gebruikt. Die voegwoorden hebben met de indicativus een andere betekenis dan met coniunctivus.

voegwoord	indicativus	coniunctivus
ut	hoe zoals zodra als/toen	(op)dat/ om te (finaal: doel) (zo)dat (consecutief: gevolg)
ne	-----	(op)dat niet, om niet te dat (na werkwoorden van angst en verhindering)
cum	wanneer toen	toen (met oorzaak) omdat hoewel
dum	terwijl zolang als totdat	totdat (met doel) mits, als maar
donec	zolang als, totdat	totdat
quod quia	omdat (objectieve reden)	omdat, naar hij zegt/denkt, in de mening dat omdat ik/jij/hij zou (subjectieve reden)
priusquam	voordat	voordat (met doel)
qui (relativum weliswaar geen voegwoord maar wel vaak met bijzondere betekenis)	die, dat wie, wat welke	Finaal: doel (op)dat ik/jij/hij etc., om te die moet(en) Consecutief gevolg aangevend (zo)dat ik/jij/hij definiërend: die causaal: omdat hij

De nominativus cum infinitivo (nci).

ACI: Dicunt Brennum Capitolium oppugnare. Men zegt dat Brennus het Capitool aanvalt.

NCI: Brennus dicitur Capitolium oppugnare.

De nci maak je door van de accusativus van de aci een nominativus te maken en de pv passief te maken. Dus dicunt Brennum ... wordt: Brennus dicitur Capitolium oppugnare. Je vertaalt het met 'Er wordt gezegd/men zegt, dat Brennus het Capitool bestormt'

NB: videri + nci = schijnen

Brennus Romanos oppugnavisse videtur. Brennus schijnt de Romeinen aangevallen te hebben/het schijnt dat Brennus

Stamtijden les 15

1. agere 3	egi	actus	doen
2. transigere 3	transegi	transactus	afhandelen
3. arripere 5	arripui	arreptus	snel grijpen
4. conferre 3	contuli	conlatus/collatus	bijeenbrengen
5. afferre 3	attuli	allatus	brengen naar
6. movere 2	movi	motus	bewegen
7. deicere 5	deieci	deiectus	naar beneden gooien
8. evadere 3	evasi	evasum	omhoogklimmen
9. exciere 2	excii	excitus	opwekken
10. omittere 3	omisi	omissus	lostaten
11. urere 3	ussi	ustus	verbranden
12. praemittere 3	praemisi	praemissus	voorsturen

LES 16

Je kent al:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, futurum exactum
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e declinatie
5. adiectiva 1/2^e en 3^e declinatie
6. adverbia
7. de pronomina personalia, demonstrativa, possessiva, interrogativa, relativa
8. ppa en ppp, ablativus absolutus
9. gradus comparationis
10. correlativa
11. aci, nci
12. perfecta met praesensbetekenis
13. coniunctivus praesens en imperfectum activum en passivum in bijzinnen

Je gaat leren:

1. participium futuri activi en futurum perifrasticum
2. relatieve aansluiting
3. coniunctivus perfectum en plusquamperfectum activum en passivum in bijzinnen

Herhalingsoefeningen

Verba

Opdracht 1

- Schrijf de werkwoorden uit de woordenlijst onder tekst 16.1 samen met hun betekenis op.
- Noteer de declinatie en stam.

Opdracht 2

Vertaal onderstaande vormen.

1. eras	11.remota sunt
2. malo	12.removete
3. accipiet	13.adiunctae estis
4. dedimus	14.iussum est
5. sacrificareri	15.instituta
6. incende	16.sacrifices
7. iuberet	17.senties
8. tenuisse	18.sentires
9. exploratus est	19.immolari
10.serverar	20.comperiatur
21.incensum erit	31.removeantur
22.server	32.instituis
23.removisse	33.iubebimus
24.tentum	34.senseras
25.iusserunt	35.incendant
26.sensi sunt	36.removeberis
27.cogitavisse	37.posuimus
28.dubitarem	38.noceretis
29.sentiam	39.coepimus
30.incendisti	40.immolaverimus
41.ponite	47.noceant
42.sacrificatus sum	48.det
43.dederitis	49.commemoremur
44.incendentur	50.removearis
45.servavimus	51.incenderint
46.tulisti	52.servabis

53.quaeris
54.quaeretur
55.quaeri
56.quaerant

61.quaesivimus
62.nocebitis
63.instituitur
64.postulareris
65.postulata
66.quaesitum est
67.nocuero
68.iubearis
69.immolentur
70.incenderemus

81.nocuit
82.immolarem
83.comperi 2x
84.dubitetur
85.adiunxeras
86.cogitetur
87.immolate
88.velis
89.potes
90.cogitata sunt

101. dubitaverimus
102. exploretur
103. accipiatur
104. dareris
105. comperirentur
106. erunt
107. celas
108. explorarem
109. celatus est
110. malueram

57.commemoraremur
58.postulavi
59.poni
60.commemoramur

71.commemorabimur
72.instituerem
73.fuisse
74.incendi
75.ferte
76.accepti sumus
77.explorabitur
78.postulaveramus
79.positae erimus
80.comperiri

91.comperient
92.postuler
93.deris
94.dubitabuntur
95.potuerint
96.corrupimus
97.coeperant
98.tuleras
99.corruptus est
100. commemoraveras

111. corrumpantur
112. confectus
113. comperisse
114. dubitata sunt
115. cogitaretis
116. dedisse
117. lata erat
118. commemorati sunt
119. adiungentur
120. conficietis

121. ferretis
122. corrumpi
123. corrumpentur
124. fert
125. compereram
126. possit
127. coeperis
128. acciperemur
129. conficiamini
130. cogitaverimus

131. adiungis
132. sint
133. corrumpere
134. celes
135. comperta
136. malitis
137. confecistis
138. voluerunt
139. accepistis
140. feram

141. adiungebamur
142. celaberis
143. vis
144. possemus
145. latus est

146. feres
147. tenueris
148. celavit
149. confeceritis
150. essem

Substantiva

Opdracht 3.

Schrijf de substantiva onder tekst 16.1 samen met hun betekenis op.
Noteer ook declinatie en stam.

Opdracht 4

Vertaal de volgende vormen.

1. amicitiae	9. legatos
2. amico	10. suspicionibus
3. voluntas	11. voluntatum
4. fidei	12. hortiarum
5. supicione	13. puerule
6. cupiditatum	14. mari
7. cupiditati	15. aram
8. mente	16. hostiae
17. amicitiiis	25. legatorum
18. menti	26. supicioni
19. nemine	27. amicos
20. marium	28. mentium
21. voluntates	29. hostia
22. voluntatem	30. puerulorum
23. legato	31. maribus
24. princeps	32. fide
33. principem	41. fidem
34. odia	42. maris
35. cupiditates	43. odiis
36. aras	44. principium
37. cupiditate	45. amici
38. pueruli	46. amicitias
39. suspicione	47. principis
40. nemini	48. amicorum

Het pfa en het futurum perifrasticum.

Het participium futuri activi.

Vorming

Het Latijn kent drie participia: het tegenwoordig, voltooid en toekomstend deelwoord, ofwel het ppa, ppp en het pfa. PFA is een afkorting voor het participium futuri activi: het is toekomstend/natijdig (moet nog gebeuren) en bedrijvend. Dat laatste moet je goed onthouden, omdat de vorm nogal misleidend is. Je maakt het pfa namelijk door het af te leiden van het ppp: je vervangt –us door –urus. Voorbeeld ‘laudatus’ wordt dan ‘laudaturus/a/um’. Evenals de andere participia heeft het toekomstende deelwoord natuurlijk kenmerken van een werkwoord (handeling), maar is het ook een bijvoegelijk naamwoord en dus congrueert het altijd met een naamwoord, dat onderwerp van het participium is. Het pfa wordt evenals het ppp, verbogen als ‘bonus’.

Hoe vertaal je het pfa?

De betekenis van laudaturus is:

1. zullende prijzen (minst gebruikt)
2. van plan zijnd te prijzen
3. bestemd te prijzen
4. gaand prijzen
5. op het punt staand te prijzen
6. om te prijzen

Misschien is het wel handig om alvorens verder te gaan een overzicht van de participia inclusief vertaling te geven.

	ppa	ppp	pfa
	3 ^e declinatie	1 ^e /2 ^e decl.	1 ^e /2 ^e decl.
1 ^e coni.	laudans, -ntis prijzend	laudatus geprezen	laudaturus zullende prijzen
2 ^e coni.	videns ziend	visus gezien	visurus zullende zien
3 ^e coni.	regens besturend	rectus bestuurd	recturus zullende besturen
4 ^e con.	audiens horend	auditus gehoord	auditurus zullende horen
5 ^e coni.	capiens nemend	captus genomen	capturus zullende nemen

Het futurum perifrasticum.

De term perifrasticum betekent eigenlijk 'omschrijvend' futurum. Dit betekent dat het futurum niet uit één vorm bestaat, zoals laudo, laudabam, laudavi, laudabo, maar gemaakt is van een koppelwerkwoord en deelwoord.

Het futurum perifrasticum maken stelt niets voor: men neme een vorm van esse en het pfa. Waar je wel op moet letten is de vertaling of betekenis. In de indicativus heeft het futurum perifrasticum een bijzondere betekenis.

Voorbeeld: laudaturus sum:

1. ik sta op het punt te prijzen
2. ik ga prijzen
3. ik ben van plan te prijzen
4. ik ben bestemd te prijzen
5. nooit: ik zal prijzen

In alle andere modi verliest het meistens die bijzondere betekenis: laudaturus esse – te zullen prijzen.

Opdracht 5.

Vertaal onderstaande vormen. Denk aan eventuele naamvallen. De verba komen uit tekst 16.1 Let op erkomen participia van alle tijden in voor.

1. accepturus	7. corrupturum	14. instituentem
2. adiuncturi sumus	8. daturus esse	15. nocituri sumus
3. celaturus est	9. dubitatuus	16. positos
4. commemoraturae erant	10. exploraturae sunt	17. postulantibus
5. cogitatura sum	11. immolante	18. iuratum est
6. comperturis	12. iuratis	19. iubenti
	13. incendentibus	20. immolatus esse
21. sacrificante	28. nocentis	35. sacrificaturam
22. servatos	29. inferentium	36. postulatas
23. remonentibus	30. remotas	37. iussa sunt
24. incensorum	31. ponentem	38. segregaturae erant
25. segregati erunt	32. incensurus erat	39. posituros esse
26. iuraturis	33. servaturo	40. remoturum est
27. postulaturam	34. sacrificatarum	

Relatieve aansluiting.

Vaak begint een nieuwe zin met een relativum, maar het antecedent daarvan staat in de vorige zin of is de vorige zin. Het relativum moet je dan vervangen door et/sed/nam en een corresponderende vorm van is/ea/id.

Hannibal monitus a nuntiis est. **Quorum** verba eum terruerunt. Quorum = et eorum

Hannibal verbis nuntiorum territus est. **Quod** mirabilem puto.

Quod = et id.

Opdracht 6.

Vervang eerst de relativa door de corresponderende vorm van is/ea/id en vertaal daarna.

1. Hannibal deis sacrificavit. Quod eum non servavit.
2. Romani aram removerunt. Quae sacra Iovis erat.
3. Legati operam dederunt, ut eum cupiditate belli incenderent. Quos Romani miserant.
4. Clandestinis consiliis Antiochum corruperunt. Qua re Hannibal territus est.
5. Hostiae deis a Romanis immolatae sunt. Qui igitur eos servaturi sunt.
6. Imprudenti mente eos iussit amicitiam celare. Sed quibus id nociturum est.

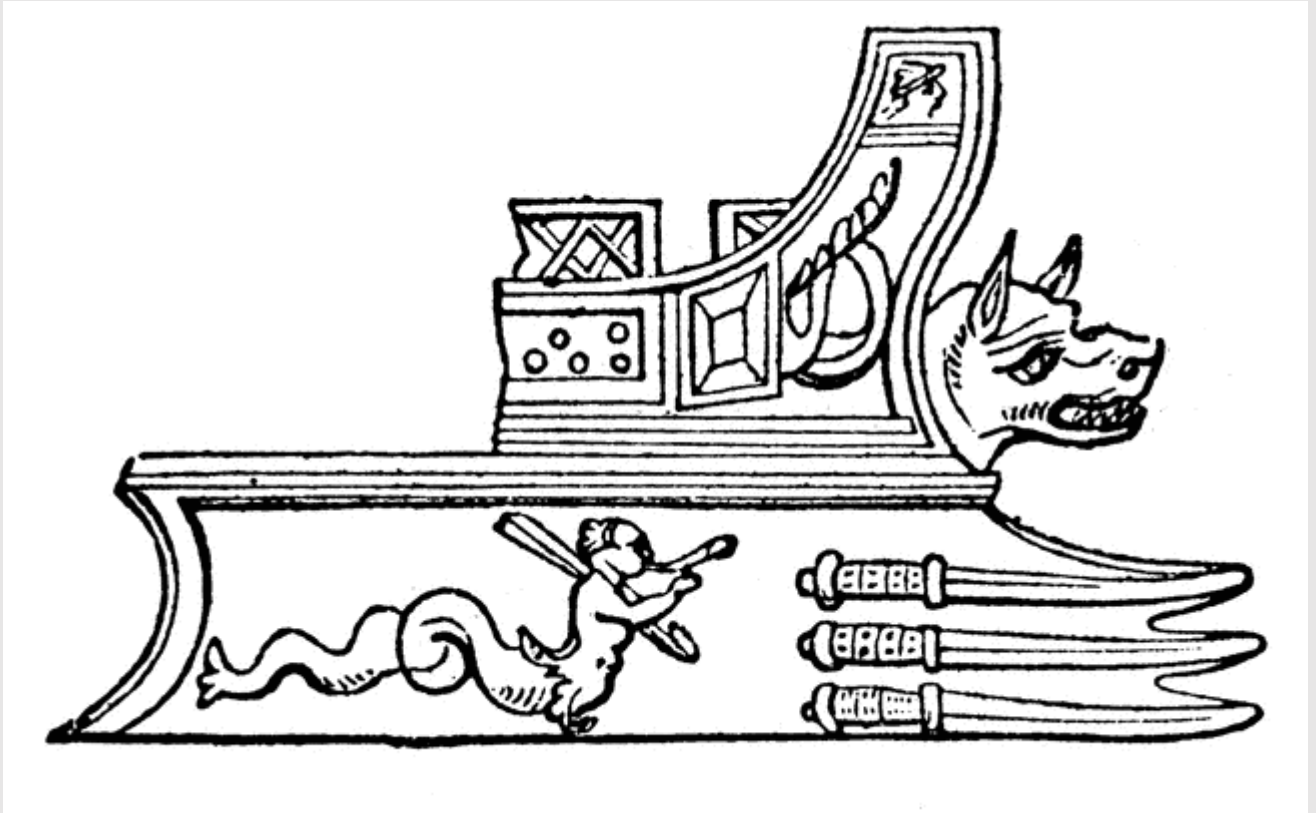
Machtsuitbreiding en de Punische oorlogen.

In de eeuw nadat de Galliërs vertrokken waren, begonnen de Romeinen hun macht in Italië uit te breiden. Ze kwamen in botsing met de hun naburige volken. Hun machtigste vijanden waren de Etrusken. Deze hadden in de loop der eeuwen hun macht vanuit het noorden uitgebreid tot ver beneden Rome en ook hadden ze de zee voor de Italische kust onder hun gezag gebracht. Deze zee heette dan ook de Tyrrheense zee. De Grieken noemden de Etrusken Tyrrhenoi.

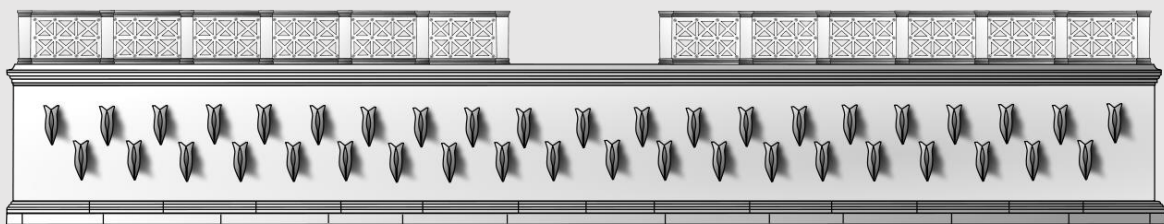

Echter vanaf het moment dat de Romeinen de Etrusken (koning Tarquinius Superbus cum suis) uit Rome verjaagd hadden, hebben de Romeinen stelselmatig de invloed van de Etrusken weten terug te dringen. Aan het eind van de vierde eeuw vond een belangrijke slag plaats tussen Rome en de Latijnen onder leiding van Antium. Ja, de Latijnen, die zich in een stedenbond hadden verenigd. Ook al waren de Romeinen Latijnen, toch waren er spanningen tussen Rome en de omwonende Latijnen. Rome kreeg te veel

macht en was bedreigend. Het kwam tot een zeeslag voor de monding van Tiber. In deze slag hebben de Romeinen de geallieerde Latijnen verslagen. Veel van hun schepen hebben ze buit gemaakt. De bronzen scheepsnebben (rostra)

hebben ze van die schepen afgehaald en als overwinningstekens meegenomen naar Rome. Deze hebben ze daar op een opgehoopte verhoging van aarde, die als spreekgestoelte diende, gestoken. Dat spreekgestoelte heette vanaf dat moment de rostra.

reconstructie van de Rostra op het Forum Romanum

Deze overwinning betekende het einde van de stedenbond. Al snel breidde de invloed van Rome zich naar het zuiden uit. Zo onderwierp zich Capua, dat in Campanië lag aan Rome.

Natuurlijk zou de toename van de macht in Italië op den duur op de een of andere manier tot nieuwe botsingen moeten leiden. In het zuiden waren naast Italische steden vooral Griekse steden zoals Neapolis en Tarentum. Bovendien woonden daar ook de Samnieten, een volk dat militair gezien de evenknie was van Rome. De Samnieten probeerden de macht uit te breiden en moesten dus wel in conflict met Rome komen. De Samnieten verbonden zich op den duur met andere volken, die Rome omringden, zoals de Etrusken en de Umbriërs. Toch kon die coalitie Rome niet bedwingen. Integendeel. Rome zegevierde.

De toenemende macht van Rome zorgde er nu ook voor dat het Griekse Tarente in Zuid-Italië dat zelf de macht wilde, hulp van buiten inriep. Het deed een beroep op Pyrrhus, koning van Epirus, in het noordwesten van Griekenland. Pyrrhus wilde zijn macht niet tot Epirus beperken. Graag ging hij op het hulpverzoek in. Hij kwam met olifanten en heeft wel een paar overwinningen op de Romeinen behaald, maar die kostten hem zoveel manschappen, dat hij na iedere slag zwaar verzwakt was. Zijn overwinningen zijn dan ook beroemd geworden als 'Pyrrhusoverwinningen'. Uiteindelijk trok hij zich terug.

De macht van Rome bleef groeien en zo kon het niet uitblijven dat het wel in botsing kwam met buitenlandse machten. Zo hadden de Carthagers het westelijk deel van de Middellandse zee tot hun handelsgebied gemaakt. Verder hadden ze ook vestigingen op Sicilië en zo kregen die Carthagers problemen met de Griekse steden, die ook handeldrijvend waren. Uiteindelijk ontstond er de eerste Punische oorlog (264-241) waarin Rome de Grieken te hulp kwamen tegen de Carthagers op Sicilië. De Carthagers onder leiding van Hamilcar, de vader van Hannibal, hadden als voordeel dat ze erg rijk waren en een vloot hadden. De Romeinen hadden alleen een landleger, maar een goed lichtingensysteem en de Romeinen waren inventief. Zo zorgden zij ervoor dat slagen op zee halve landslagen werden. Zij introduceerden enterbruggen, zodat soldaten het schip van de vijand op konden en zo een landoorlog konden nabootsen. Gevolg was dat de Romeinen uiteindelijk de Carthagers versloegen.

Hun vredesvoorwaarden waren keihard: Sicilië werd Romeinse provincie, overigens de eerste overzeese provincie van de Romeinen én de Carthagers moesten de Romeinen een grote herstelbetaling doen.

Na de eerste Punische oorlog focusten de Carthagers zich onder leiding van Hamilcar op Spanje, waarvan ze grote delen veroverden. Na Hamilcars dood 229 volgde diens schoonzoon Hasdrubal hem op, de stichter van Carthago Nova, nu Cartagena, maar die werd in 221 vermoord. Deze Hasdrubal heeft het

zo geheten Ebroverdrag in 226 ondertekend, waarin de Ebro als grens van Carthaags en Romeins gebied erkend werd.

Hannibal die nog geen 25 jaar oud was werd door het leger uitgeroepen tot nieuwe commandant, zonder dat Carthago hierin gekend werd. Hannibal was, volgens de overleveringen, met grote haat tegen de Romeinen opgevoed door zijn vader en hij had zijn vader beloofd tot aan zijn dood hun vijand te zijn. Deze belofte heeft hij gestand gedaan.

Wie uitgebreid van de tweede Punische oorlog wil lezen kan terecht bij de grote Romeinse geschiedschrijver Livius. Hij heeft in zijn werk 'Ab Urbe Condita' 10 boeken (XXI – XXX) gewijd aan deze oorlog. Livius heeft weer rijkelijk gebruik gemaakt van de Griekse geschiedschrijver Plutarchus. Maar je kunt ook, als je een duidelijk beeld van Hannibal zelf wilt krijgen, bij Nepos terecht, die een werk getiteld 'De viris illustribus' heeft geschreven, waarin o.a. een biografie van Hannibal is opgenomen..

De coniunctivus perfecti en plusquamperfecti.

Coniunctivus perfectum.

Om de coniunctivus van het perfectum actief te maken moet je eerst van een werkwoord de perfectumstam hebben. Daarachter zet je de modus kenletters van de coniunctivus van het perfectum (-eri-) en de uitgang. De coniunctivus passief maak je door het ppp te nemen en de coni. praesens van esse (sim)

Opdracht 7. Vervolmaak zelf de rijtjes in onderstaande roosters.

Coniunctivus perfectum actief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus perfectum passief.

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus plusquamperfecti

De coniunctivus actief van het plusquamperfectum maak je door de infinitivus actief te nemen en daarachter de uitgangen te zetten Voorbeeld: laudavisse-m. De coniunctivus passief maak je door het ppp te combineren met de coniunctivus imperfecti van esse. Voorbeeld: laudatus essem

Opdracht 8. Maak onderstaande tabellen compleet

Coniunctivus plusquamperfecti actief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus plusquamperfecti passief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Opdracht 9

Vertaal onderstaande verba. De werkwoorden komen uit tekst 16.1.

1. incendisses	11. adiunges
2. inferaris	12. acceptus sis
3. explorem	13. daturus esse
4. immolaris	14. adiunxisti
5. comperisti	15. corruperint
6. conicerent	16. conicitur
7. sentieris	17. commemoraverimus
8. segregaturi estis	18. comperientur
9. immolo	19. accepissetis
10. quaerunt	20. quaerant
21. incensuri sumus	24. sacrificetur
22. coepisses	25. inferentium
23. segregamini	26. incensuri simus

27.quaeretis
28.instituere
29.quaereretis
30.adiunxeritis
31.poneris
32.daturus es
33.coniciet

41.des
42.segregarent
43.cogitabit
44.immolabitur
45.nociturus erat
46.celent
47.ponerent
48.iuraretur
49.acceptum sit
50.celareris

61.cogitas
62.dubitet
63.adiuncta esse
64.posuissent
65.accipiet
66.celabam
67.exploratura eram
68.sacrificata sit
69.nocuerit
70.sensisti

34.exploraverint
35.iuremus
36.ponatur
37.coeperimus
38.accipias
39.servaverimus
40.sacrificarent

51.sentias
52.data essent
53.servabunt
54.comperissemus
55.posita eras
56.sacrificaveratis
57.nocete
58.corrupturi sint
59.ponit
60.iuravissetis

71.sensum sit
72.inferretur
73.immolaremus
74.cogitetur
75.dubitaturi sumus
76.conicias
77.acciperentur
78.corrumperis
79.dubitaverint
80.exploraturae estis

Opdracht 10

Vertaal in het Latijn. De naamwoorden staan op volgorde onder tekst 1.

1. van een machtige
2. door begeerte
3. met een rode zee
4. van gezanten
5. door plannen

6. verdenking obj.
7. aan trouw
8. door haat
9. voor jongetjes
10. door offerdieren

11. de overigen obj.
12. vriendschappen
subj.
13. niemand obj.
14. voor de geest

15. vrienden subj.

16. met de eerste

Gebruik coniunctivus perfecti en plusquamperfecti in de bijzin.

De coniunctivus van het perfectum en plusquamperfectum gebruik je op dezelfde manier in de bijzin als die van praesens en imperfectum.

Opdracht 11

1. Cum amicus Hannibalem celavisset, eum cupiditate belli incendit.
2. Cum eius voluntas explorata sit, legati ad regem adeunt.
3. Non dubium est quin Hannibal fidem servet.
4. Non dubium est quin fides servata sit.
5. Quod Antiochus a Romanis corruptus esset, dubitavit eum iuvare.

Opdracht 12

Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 16.1

In de biografie van Hannibal begint Nepos met een vertelling van de eed die Hannibal als achtjarig jongetje aan zijn vader aflegde. Nepos begint aan het eind van het leven van Hannibal. De oorlogen met de Romeinen zijn voorbij en verloren. Hannibal is gevlucht en heeft zijn heil gezocht bij Antiochus koning van het Seleucidenrijk (Syrië). Deze was in conflict geraakt met de Romeinen, omdat hij zijn macht probeerde uit te breiden, ook op Europese bodem. Het lag voor de hand dat Hannibal zich tot hem zou wenden om asiel te vragen (196). De Romeinen kregen hier lucht van en zonden gezanten om diens uitlevering te vragen.

Hannibal

[2]... his temporibus omnium potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc Hannibal tanta cupiditate belli incendit, ut usque a rubro mari arma temptaret inferre Italiae. 2 Ad quem legati Romani venerunt. Qui cum de eius voluntate explorarent darentque operam, ut consiliis clandestinis 5. Hannibalem in suspicionem regi adducerent, id non frustra fecerunt. Cum id Hannibal comperisset seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tempore dato adiit ad regem. 3 Cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: 'Pater meus' inquit 'Hamilcar puerulo me, utpote non amplius VIII annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens 10. Carthagine, Iovi optimo maximo hostias immolavit. 4 Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret me ducere, tum ille 'Faciam', inquit 'si mihi fidem, quam postulo, dederis.' Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, et ceteris remotis 15. me aram tenentem iurare iussit me numquam in amicitia cum Romanis fore. 5 Id ego ius iurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. 6 Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter facies, si me celaris; cum quidem bellum odio Romanorum 20. parabis, tibi ipsi nocebis, si non me in eo principem posueris.' Hac igitur, qua diximus, aetate cum patre in Hispaniam profectus est.

Woorden tekst 16.1

accipere, -cepi, -ceptus	aanvaarden	cogitare	denken
adiungere 3 ^e , -iunxi, -iunctus		commemorare	vermelden
toevoegen		comperire, -peri, -pertus	vernemen
aetas, -tatis	leeftijd	consilium	plan, intrige
alius atque	anders dan	conficere 5, -feci, -fectus	tot stand brengen
amicitia	vriendschap	corrumpere 3, -rupi, ruptus	verpesten,
amicus	vriendelijk		omkopen
amplius <i>bij getallen</i>	meer dan	cupiditas, -tatis	begeerte
annos natus	.. jaren oud	dare, dedi, datus	geven, bepalen
ara	altaar	divinus	goddelijk
atque	en	dubitare + <i>inf.</i>	aarzelen
celare	verbergen, geheim houden voor	dubium est quin + <i>coni</i>	het is twijfelachtig of
celaris = celaveris		explorare <i>de + abl.</i>	onderzoek doen naar
ceterus	overig	fides 5	trouw, erewoord
clandestinus	heimelijk	fore = futurus esse	
coepi	ik ben begonnen	frustra	tevergeefs

hostia	offerdier	proficiscens	vertrekkend
igitur	dus	proficisci <i>inf. praes.</i>	vertrekken
immolare	offeren	puerulus	jongetje
imprudens	onverstandig	quaerere, quaesivi, quaesitus (a)	vragen (aan)
inquit	..., zei hij,	quare	waarom?, en daarom (rel. aansl.)
incendere, -cendi, census in brand steken	brengen naar	quid = aliquid <i>na si, nisi, num en ne.</i>	
inferre + dat.	brengen naar	quidem	echter
instituere 3-stitui, -stitutus van plan zijn		reliquus	overig
interior	intiemer	removere 2, -movi, -motus	verwijderen
iubere 2, iussi, iussus bevelen	bevelen	ruber, -bra, -brum	rood
iurare	een eed afleggen	sacrificare	offeren
ius iurandum	eed	secum = cum se	
legatus	gezant	segregare	scheiden
libens	graag	servare	bewaren
mare n maris (abl. sg. maria, gen.pl. marium, nom en acc.pl. maria)	zee	simul	tegelijk
mens, mentis	geest instelling	sentire	menen
-ne	afh. vraag + coni.: of ..	suspicio, -ionis	verdenking
nemo, neminis	niemand	tamquam + coni.	alsof
nocere 2 + dat.	schaden	tantus	zo groot
numquam	nooit	tempus, -oris	tijd
odium	haat	tenere 2	vasthouden
operam dare	moeite doen	usque	helemaal
ponere 3, posui, positus plaatsen	plaatsen	utpote	namelijk, immers
postulare	eisen	voluntas, -tatis	wil, gezindheid
potens	machtig		
princeps, -cipis	eerste, leider		
profectus	vertrokken		

Opdracht 13 Leer nu de oude vertaling van tekst 16.1 en de daarbij horende woorden.

Opdracht 14 Beantwoorde ondertaande vragen bij tekst 16.1

1. De ablativus kan op verschillende manieren (zonder voorzetsel) gebruikt worden:
 - a. als ablativus van middel: met, door middel van: instrumenti
 - b. als ablativus van oorzaak: door, door toedoen van: causae
 - c. als ablativus van scheiding: van, vanaf: separativus
 - d. als ablativus van kenmerk: deze bestaat uit een bijv.vnw. en zelfst. naamwoord in de ablativus en geeft een kenmerk van iemand of iets aan: van, met: qualitatis

e. als ablativus van tijd: in, op, vanaf, binnen: temporis

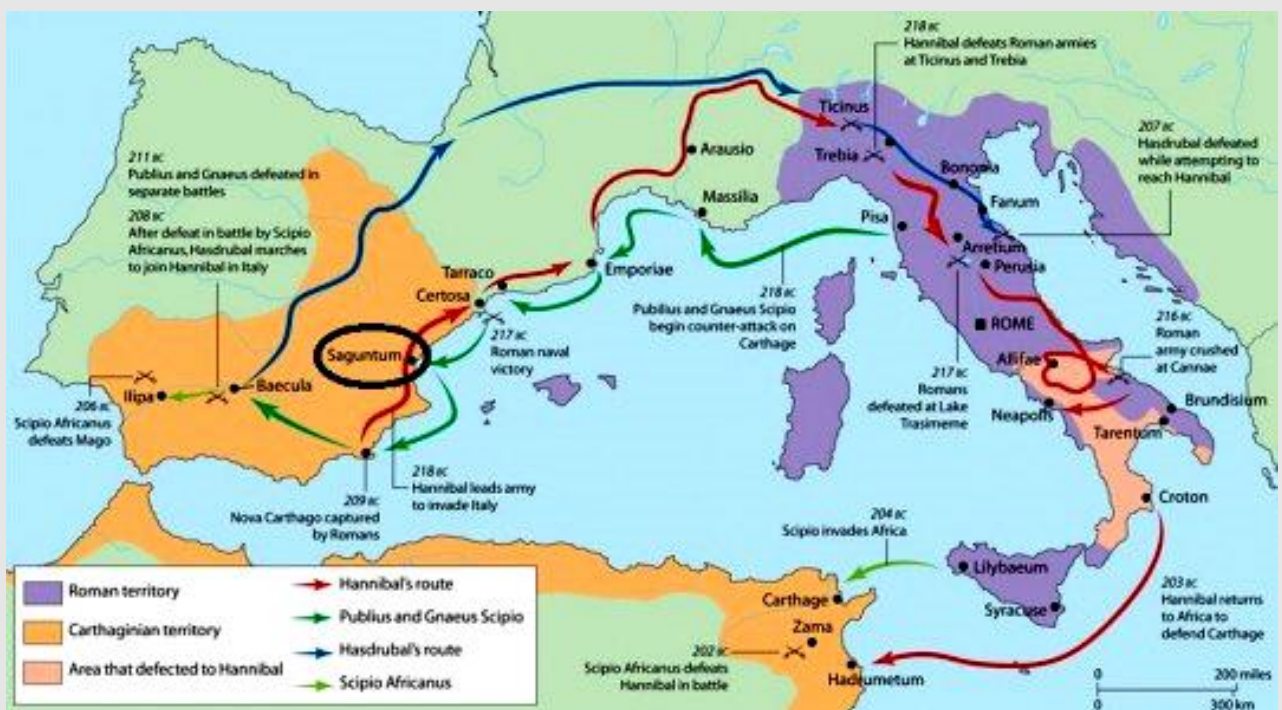
Zoek nu in tekst 16.1 voorbeelden van bovenstaande ablatieven.

2. 'Hannibalem in suspicionem regi adducerent' r.5 Waarom zouden de gezanten dat doen?
3. Waaruit blijkt in het vervolg dat de gezanten geen vergeefse moeite doen bij de koning?
4. Met welke twee argumenten probeert Hannibal toch nog Antiochus aan zich te binden in par.3?
5. In par.3 blijkt dat Hannibals woorden vanuit Romeins oogpunt en niet Carthaags oogpunt gekozen zijn. Uit welke woorden blijkt dat?
6. Waarmee maakt Hannibal zijn opmerking 'libenter accepissem' r.12 duidelijk?
7. 'non imprudenter facies' r.18/9 Waarom niet?
8. 'tibi ipsi nocebis, si non me in eo principem posueris' r.20 Waarom?
9. Benoem en verklaar: explorarent 4, comperisset 6, segregari 6, lovi 10, dederis 13, remotis 14, tenentem 15, nemini 17.
10. De genitivus kan op verschillende manieren gebruikt worden (zie les 2 p.55). op welke manieren zijn de volgende genitieven gebruikt? r1. omnium, r.2 belli, r.4 eius, r.19 Romanorum.

Hoe Hannibal de oorlog uitlokt.

Toen Hannibal aan het hoofd van het Carthaagse leger kwam, was hij nog geen 25 jaar oud. De Carthagers hadden een verdrag met de Romeinen, dat de Ebro de grens was en dat zij geen Romeinse bondgenoot mochten aanvallen. Maar ten zuiden van de Ebro lag Saguntum, een bondgenoot van Rome. Hannibal verdroeg dit niet en viel het plaatsje aan, dat dapper weerstand bood. En terwijl de senaat in Rome vergaderde, wat ze moest doen, werd Saguntum ingenomen: *Senatu deliberante Saguntum perit*. Dit betekende de tweede Punische oorlog (218-201). Rome kon Hannibals daad niet accepteren en eiste van Carthago diens uitlevering. Carthago weigerde. De Romeinen hadden verwacht dat Carthago Hannibal zou uitleveren. Rome was niet klaar voor de oorlog en had middelmatige veldheren. Hannibal was wel klaar voor de krijg en was een uitmuntend veldheer.

Hannibal nam het initiatief. In 5 maanden stond hij in Italië, hoewel hij op zijn barre tocht over de Pyreneeën en Alpen de helft van zijn mannen had verloren.

Tekst 16.2.

Opdracht 15

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Hamilcar is gestorven in Spanje en wordt opgevolgd door diens schoonzoon, Hasdrubal de Schone. Die wordt echter vermoord.

[3] Hamilcaris post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, Hannibal equitatu omni praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum publice comprobatum est. 2 Sic Hannibal, minor V et XX annis natus 5. imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit; Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. 3 Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit. Quacumque iter 10. fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem nisi victum dimisit. 4 Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat, quo facto is hodie saltus Graius appellatur, Alpico temptantes prohibere transitu concidit; loca 15. patefecit, itinera muniit; effecit, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Woorden tekst 16.2

Alpicus	Alpenbewoner	minor	<i>bij getal</i> : minder dan
civitas	burgerij	munire	aanleggen
comparare	verwerven	obitus	de dood
comprobare	goedkeuren	patefacere 5, -feci, -factus	openen
concidere 3	neervellen	Posteaquam	nadat
confligere 3, -flixi, -flictum slaags raken		praeesse + <i>dat.</i>	aan het hoofd staan
deferre, -tuli, -latus overdragen,			van
rapporteren		prohibere + <i>abl.</i>	afhouden van
dimittere, -misi, -missus laten gaan		proximus	eerst volgende
efficere 5, ut + <i>coni</i> , tot stand brengen dat		quacumque	waarlangs ook maar
equitatus 4	ruiterij	saltus 4	bergwoud
expugnare	veroveren	Saltus Pyrenaeus	Pyreneeën (bergwoud)
factum	daad	seungere 3	scheiden
foederatus	door een verdrag	subigere, -egi, -actus onderwerpen	
	verbonden	sufficere, -feci, -fectus in de plaats kiezen	
			van
Graius	Grieks, de Griek	summa	het totaal
hodie	vandaag	transire	overgaan
imperium	gezag	transitus 4	overtocht
incola	bewoner	triennium	periode van drie jaren
interficere 5, -feci, -fectus doden		vis, vim, vi	geweld
iter n, itineris	tocht, weg		
locus, pl. loca <i>n</i>	plaats, p. gebied		

Opdracht 16

Leer nu de oude vertaling van tekst 16.2 en de daarbij horende woorden.

Opdracht 17

Beantwoord de volgende vragen.

1. Wie worden met 'hoc' r.2 en 'eum' r.3 bedoeld?
2. Benoem en verklaar 'Carthaginem' r.3?
3. Waarmee congrueert 'delatum' r.3?
4. Benoem en verklaar 'annis' r.4, 'proximo triennio' r.5 en 'bello' r. 6
5. Door welke naamval kunnen de woorden 'ex his' r.7 vervangen worden. Hoe noem je dan het gebruik van die naamval?
6. r.10/11 'neminem nisi victum dimisit'. Op zich is deze zin een gewoon oordeel (feit). Maar met welke bedoeling vermeldt Nepos dit ten aanzien van Hannibal?
7. Ook r.12/13 'quas ... transierat' is door Nepos met een bedoeling ten aanzien van Hannibal opgeschreven. Welke?

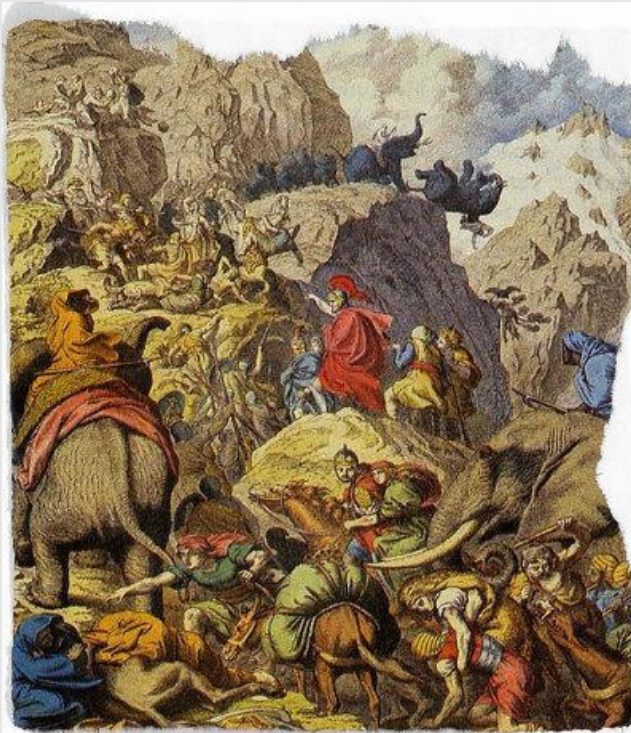
8. Waarop wordt met 'quo facto' in r.13 gedoeld?
9. Uit welke informatie kun je opmaken dat de Alpico's inderdaad niet verder kwamen dan 'temptantes prohibere transitu'. r.14?
10. De Romeinen gebruiken veel stijlmiddelen om wat ze zeggen mooier en/of duidelijker te zeggen. Zo gebruikten ze onder andere de volgende stijlmiddelen. Geef van ieder stijlmiddel een voorbeeld uit de tekst.
- **hyperbaton**: (geforceerde) scheiding van twee bij elkaar horende naamwoorden.
 - **parallelisme**: gelijke zinsopbouw
 - **trikolon**: drie vergelijkbare elementen
 - **asyndeton**: het niet gebruiken van een voegwoord als 'et'
 - **litotes**: door ontkenning het tegenovergestelde versterkt zeggen
 - **metafoor**: overdracht van betekenis op grond van gelijkenis
 - **hyperbool**: opzettelijke overdrijving

Hoe de olifanten over de Alpen kwamen.

Deze tocht was des te knapper omdat hij over de bergen olifanten had meegenomen. De Romeinse geschiedschrijver Livius heeft aan deze oorlog 10 boeken gewijd. Uit zijn werk komen de volgende fragmenten van de overtocht:

XXI,28. In het volgende fragment wordt verteld hoe Hannibal de olifanten over de Rhône liet zetten:

Ik geloof dat er verscheidene plannen geweest zijn de olifanten over te zetten. In ieder geval verschillen de lezingen over hoe het gebeurd is. Volgens sommigen zijn eerst de olifanten bijeengedreven bij de oever; daarna werd de meest woeste van hen door zijn menner geprikkeld. Hij volgde hem, toen die in het water terugweek en zo heeft hij de kudde meegenomen door er overheen te zwemmen, want de snelle stroming van de rivier zelf sleurde iedere olifant naar de andere oever mee, wanneer hij ondanks zijn vrees voor het diepe water de grond onder zijn voeten verloor. Maar het is zekerder, dat ze overgezet zijn met vlotten. Niet alleen zou dit plan wel veiliger geweest zijn, als het nog niet gebeurd was, maar ook is het makkelijker te geloven, nu het al wel gebeurd is. Ze hebben 1 vlot, dat 200 voet lang was en 50 breed, vanaf land in de rivier uitgestrekt. Nadat ze dit met verscheidene stevige touwen stroomopwaarts aan de oever hadden vastgebonden, opdat het niet met

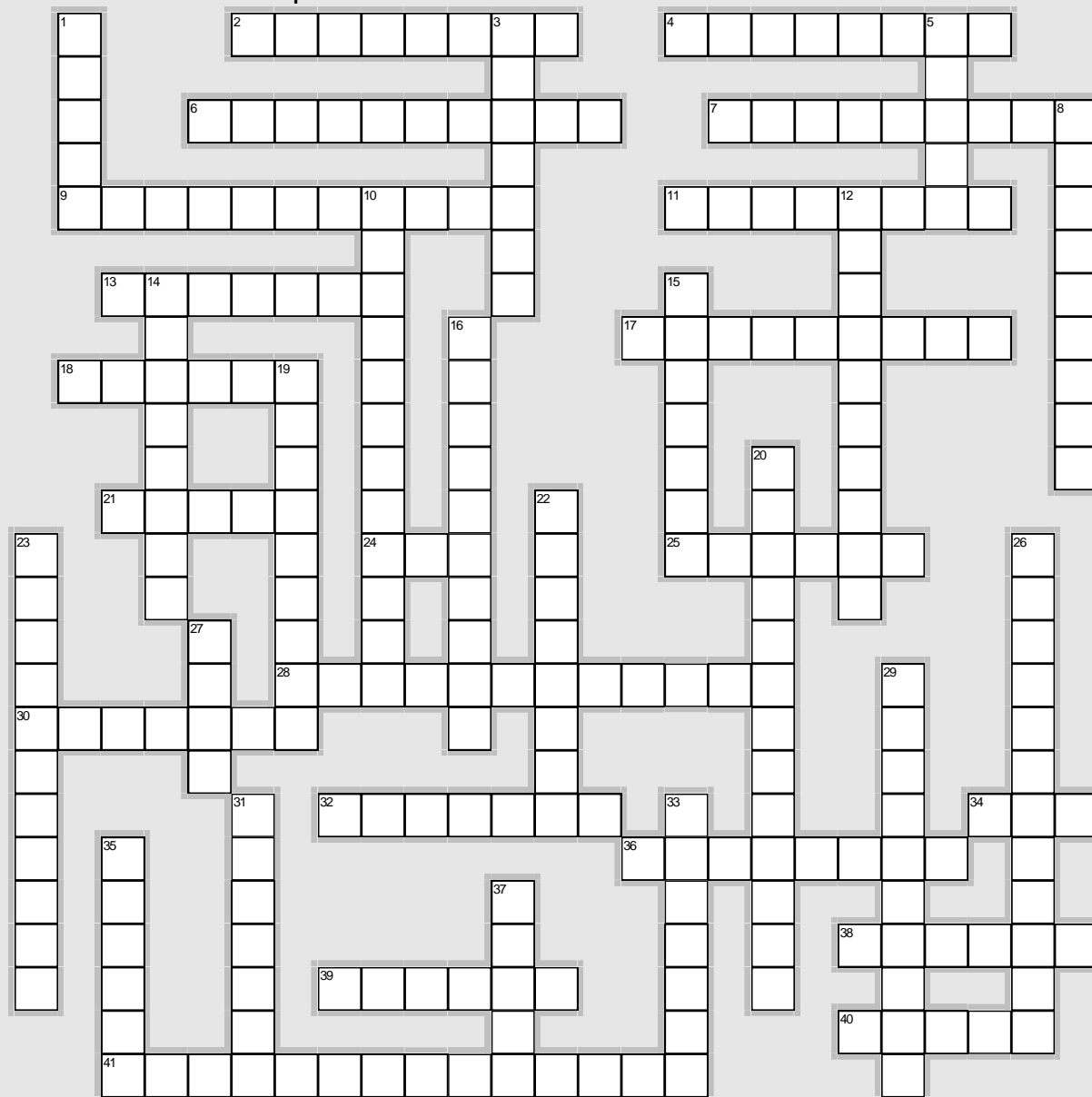
het water meegevoerd zou worden, hebben ze het bedekt als een brug door er aarde op te gooien, opdat de dieren moedig erop zouden stappen als over vaste bodem. Een tweede vlot, dat even breed was en 100 voet lang en geschikt om de rivier over te steken, is eraan vast gemaakt. Toen zijn de olifanten over het vaste vlot als over een weg voortgedreven, terwijl de vrouwtjes voorop liepen. Toen er al vrij veel olifanten overgestapt

waren op het kleinere eraan vastgemaakte vlot, werden terstond de kabels losgemaakt, waarmee het vlot losjes was vastgeknoopt en werd het vlot door snelzeilers naar de andere kant getrokken. Nadat zo de eerste olifanten van boord gezet waren, is men daarna naar de andere olifanten gegaan en heeft die overgezet. Ze waren volstrekt niet in paniek, totdat zij over de a.h.w. aangrenzende brug werden voortgedreven. De eerste angst ontstond, toen zij het diepe water werden opgesleurd nadat het vlot van de rest was losgemaakt. Omdat namelijk de buitenste olifanten van het water weken, verdrukten ze elkaar en veroorzaakten vrij veel paniek. Uiteindelijk bracht de angst zelf bij hen rust teweeg, omdat zij rond zich water zagen. Sommigen vielen zelfs door hun onstuimig gedrag van het vlot in de rivier, maar nadat ze hun bestuurders van zich af gegoooid hadden, bereikten zij, door hun gewicht zelf onwankelbaar, het vasteland, doordat ze voetje voor voetje naar ondiepten zochten.

Puzzel les 16

Opdracht 18

Maak onderstaande puzzel. Gebruik daarvoor de leerwoorden van les 16.

EclipseCrossword.com

Horizontaal

- 2. ik zal aannemen (8)
- 4. jij was begonnen (8)
- 6. het wordt vernomen (10)
- 7. gezochten acc (9)
- 9. Dat hij doodt (11)

- 11. jij brengt tot stand (8)
- 13. van de haatgevoelens (7)
- 17. dat het verborgen werd (9)
- 18. dat jij beveelt (6)
- 21. van trouw (5)

- 24. met het altaar (3)
- 25. van de zeeën (6)
- 28. zij waren van plan geweest (12)
- 30. jij zult geplaatst worden (7)
- 32. offerdieren object (7)
- 34. dat jij geeft (3)

- 36. voor vrijgelatenen (8)
- 38. voor de leeftijd (6)
- 39. zij zullen plaatsen (6)
- 40. dat jij verbergt (5)
- 41. dat ik in brand gestoken was (14)

Verticaal

- 1. te worden gebracht naar (5)
- 3. leeftijd object (7)
- 5. van een vriend (5)
- 8. jij zult onderworpen worden (9)
- 10. wij hadden vernomen (12)
- 12. dat hun bevolen werd (10)
- 14. wij zullen worden gegeven (8)
- 15. dat ik heb gegeven (7)
- 16. door de geopenden (10)
- 19. dat jij onderworpen wordt (9)

- 20. dat wij gered zijn (13)
- 22. het omgekochte n.pl (8)
- 23. zij zullen aangenomen worden (11)
- 26. dat jullie tot stand hebben gebracht (12)
- 27. door de zee (4)
- 29. dat jij tot stand bracht (10)
- 31. brengt naar (7)
- 33. niemand object (7)
- 35. ik heb verwijderd (6)
- 37. gevend abl.sg (5)

princeps inter pares

amicitia fortior

fides facit fidem

nemo sine vitiis nascitur

Leerwoorden les 16.

accipere, -cepi, -ceptus	aanvaarden	hostia	offerdier
adiungere, -iunxi, -iunctus	toevoegen	igitur	dus
aetas, -tatis	leeftijd	imprudens	onverstandig
alius atque	anders dan	incendere, -cendi, census in brand steken	
amicitia	vriendschap	inferre + <i>dat.</i>	brengen naar
amicus	vriendelijk	inquit	..., zei hij,
amplius <i>bij getallen</i>	meer dan	instituere 3-stitui, -stitutus	van plan zijn
annos natus	.. jaren oud	interficere 5, -feci, -fectus	doden
ara	altaar	iubere 2, iussi, iussus	bevelen
atque	en	ius iurandum	eed
celare	verbergen, geheim	libens	graag
	houden voor	mare n maris (<i>abl. sg. maria, gen.pl. marium, nom en acc.pl. maria</i>)	zee
ceterus	overig	-ne	<i>afh. vraag + coni.:</i> of ..
coepi	ik ben	nemo, neminis	niemand
	begonnen	odium	haat
commemorare	vermelden	operam dare	moeite doen
comperire, -peri, -pertus	vernemen	patefacere 5, -feci, -factus	openen
conficere 5, -feci, -fectus	tot stand brengen	ponere 3, posui, positus	plaatsen
confligere 3, -flixi, -flictum	slaags raken	princeps	eerste, leider
corrumpere 3, -rupi, ruptus	verpesten, omkopen	puerulus	jongetje
	begeerte	quaerere, quaesivi, quaesitus (a)	vragen (aan)
cupiditas, -tatis	geven,	quare	waarom?, en daarom (rel. aansl.)
dare, dedi, datus	bepalen	quidem	echter
deferre, -tuli, -latus	overdragen, rapporteren	reliquus	overig
	laten gaan	remove 2, -movi, -motus	verwijderen
dimittere, -misi, -missus	goddelijk	sacrificare	offeren
divinus	aarzelen	servare	bewaren
dubitare + <i>inf.</i>	het is	subigere, -egi, -actus	onderwerpen
dubium est quin + <i>coni</i>	twijfelachtig of	sufficere, -feci, -fectus	in de plaats kiezen van
	trouw,	suspicio, -ionis	verdenking
fides 5	erewoord	tamquam + <i>coni.</i>	alsof
fore = futurus esse		usque	helemaal
frustra	tevergeefs		

Grammatica les 16

Het pfa en het futurum perifrasticum.

Het participium futuri activi.

Vorming

Het participium futuri activi (pfa) is toekomstig/natijdig (moet nog gebeuren) en bedrijvend. Dat laatste moet je goed onthouden, omdat de vorm nogal misleidend is. Je maakt het pfa van het ppp: je vervangt –us door –urus. Voorbeeld 'laudatus' wordt dan 'laudaturus/a/um'. Het pfa is een adiectivum van de 1^e en 2^e declinatie.

De betekenis van laudaturus is:

7. zullende prijzen (minst gebruikt)
8. van plan zijnd te prijzen
9. bestemd te prijzen
10. gaand prijzen
11. op het punt staand te prijzen
12. om te prijzen

Overzicht van de participia

	ppa	ppp	pfa
	3 ^e declinatie	1 ^e /2 ^e decl.	1 ^e /2 ^e decl.
1 ^e coni.	laudans, -ntis prijzend	laudatus geprezen	laudaturus zullende prijzen
2 ^e coni.	videns ziend	visus gezien	visurus zullende zien
3 ^e coni.	regens besturend	rectus bestuurd	recturus zullende besturen
4 ^e con.	audiens horend	auditus gehoord	auditurus zullende horen
5 ^e coni.	capiens nemend	captus genomen	capturus zullende nemen

Het futurum perifrasticum: esse + pfa.

In de indicativus heeft het futurum perifrasticum een bijzondere betekenis. Voorbeeld: laudaturus sum:

6. ik sta op het punt te prijzen

7. ik ga prijzen
8. ik ben van plan te prijzen
9. ik ben bestemd te prijzen
10. nooit: ik zal prijzen

In alle andere modi verliest het meistens die bijzondere betekenis: laudaturus esse – te zullen prijzen.

Relatieve aansluiting.

Vaak begint een nieuwe zin met een relativum, maar het antecedent daarvan staat in de vorige zin of is de vorige zin. Het relativum moet je dan vervangen door et/sed/nam en een corresponderende vorm van is/ea/id.

Hannibal monitus a nuntiis est. **Quorum** verba eum terruerunt. Quorum = et eorum

Hannibal verbis nuntiorum territus est. **Quod** mirabilem puto.

Quod = et id.

De coniunctivus perfecti en plusquamperfecti.

Coniunctivus perfectum.

Actief: perfectumstam –eri-uitgang:

- laudaverim dat ik geprezen heb
- monueris dat jij gewaarschuwd hebt
- rexit dat hij bestuurd heeft
- aud(v)erimus dat wij gehoord hebben
- ceperitis dat jullie genomen hebben
- ceperint dat zij genomen hebben

Passief: ppp + de coni. praesens van esse (sim)

laudatus/monitus/rectus/auditus/captus sim: dat ik geprezen/gewaarschuwd/bestuurd/gehoord/gegrepen ben

Coniunctivus plusquamperfecti

Actief: infinitivus van het perfectum actief + uitgang

- laudavisse dat ik geprezen had
- monuisssem dat ik gewaarschuwd had
- rexissem dat ik bestuurd had
- audi(v)issem dat ik gehoord had

- cepissem dat ik genomen had

Passief: ppp + coniunctivus imperfecti van esse.

laudatus/monitus/rectus/auditus/captus essem: dat ik
geprezen/gewaarschuwd/bestuurd/gehoord/gegrepen was

Gebruik coniunctivus perfecti en plusquamperfecti in de bijzin.

De coniunctivus van het perfectum en plusquamperfectum gebruik je op dezelfde manier in de bijzin als die van praesens en imperfectum. Zie daarvoor les 15.

Gebruik van de ablativus

- als ablativus van middel: met, door middel van: **instrumenti**
- als ablativus van oorzaak: door, door toedoen van: **causae**
- als ablativus van scheiding: van, vanaf: **separativus**
- als ablativus van kenmerk: deze bestaat uit een bijv.vnw. en zelfst. naamwoord in de ablativus en geeft een kenmerk van iemand of iets aan: van, met: **qualitatis**
- als ablativus van tijd: in, op, vanaf, binnen: **temporis**

Stijlmiddelen

- **hyperbaton:** (geforceerde) scheiding van twee bij elkaar horende naamwoorden.
- **parallelie:** gelijke zinsopbouw
- **trikolon:** drie vergelijkbare elementen
- **asysndeton:** het niet gebruiken van een voegwoord als 'et'
- **litotes:** door ontkenning het tegenovergestelde versterkt zeggen
- **metafoor:** overdracht van betekenis op grond van gelijkenis
- **hyperbool:** opzettelijke overdrijving

Stamtijden les 16

accipere 5, accepi, acceptus	aannemen
adiungere 3, adiunxi, adiunctus	verbinden
comperire 4, comperi, compertus	vernemen
conficere 5, confeci, confectus	tot stand brengen
corrumpere 3, corrupe, corruptus	verpesten, omkopen
dare, dedi, datus	geven
deferre 3, detuli, delatus	overbrengen, rapporteren
dimittere 3, dimisi, dimissus	laten gaan

fore = futurus esse
incendere 3, incendi, incensus
instituere 3, institui, institutus
quaerere 3, quaesivi, quaesitus
remove 2, removi, remotus
confligere 3, confligi, conflictum
interficere 5, interfeci, interfectus
patefacere 5, patefeci, patrefactus
subigere 3, subegi, subactus
sufficere 5, suffeci, suffectus

te zullen zijn
in brand steken
van plan zijn
vragen, zoeken
verwijderen
slaagsraken
doden
openen
onderwerpen
in de plaats van keizen

Les 17

Wat je al weet:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, futurum perifrasticum en futurum exactum
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e declinatie
5. bijvoeglijke naamwoorden. 1/2^e en 3^e declinatie
6. adverbia
7. de pronomina personalia, demonstrativa, possessiva, interrogativa en relativa
8. ppa, ppp en pfa
9. abl.abs.
10. gradus comparationis
11. correlativa
12. aci, nci
13. de relatieve aansluiting
14. perfecta met praesensbetekenis
15. coniunctivus van het praesens en imperfectum, perfectum en plusquamperfectum activum. en passivum in bijzinnen

Wat je deze les leert:

1. coniunctivus in de hoofdzin
2. plaatsbepalingen: de locativus, de ablaticus loci, de ablativus separativus en de accusativus regionis
3. het gerundivum

Herhalingsoefeningen

Verba.

Opdracht 1

- Noteer van tekst 17.1 de verba met hun betekenis.
- Geef van ieder verbum de coniugatie en stam.
- Vertaal onderstaande vormen.

1. ascendes	11.remittitur
2. cognoscam	12.ascensus sit
3. publicabit	13.iudicas
4. componuntur	14.reponeris
5. comprehendas	15.reponaris
6. publicares	16.apparaverint
7. apparavisti	17.reddent
8. reddi	18.reddant
9. reddidi	19.redderent
10.composuerimus	20.cognovistis
21.iudicem	31.publicem
22.cognovissemus	32.pendas
23.remitte	33.reposuistis
24.remissa sim	34.pendent
25.componemus	35.remissi sunt
26.composuisti	36.pendunt
27 publica	37.penderetur
28.reponebantur	38.remisisse
29.disiecta sunt	39.reddiderimus
30.remittereris	40.repositi estis
41.remittar	49.remisissetis
42.publicavimus	50.praeero
43.praeest	51.publicaverat
44.comprehenditis	52.iudicabit
45.reddidissetis	53.ascenduntur
46.repositi sint	54.penderint
47.cognoti essent	55.publicatum est
48.iudicetur	56.apparabant

57. disiecerim
58. remiserunt

61. cognosce
62. disiecissent
63. iudicarem
64. pendite
65. iudicati simus
66. iudicavimus
67. componatur
68. praeeramus
69. praeuistis
70. disiecti eramus

81. apparent
82. disiciaris
83. iudicatae erant
84. pensum esset
85. suscepistis
86. cognoscetur
87. suscipiamus
88. comprehensae sumus
89. comprehendar
90. praeuisset

101. cognoscat
102. apparaveras
103. componentur
104. praebeamini
105. disieceris
106. cognosceremur
107. praebitus erit
108. suscipietur
109. comprehendere
110. susceptum esset

59. praebe
60. comprehenderit

71. pensum est
72. comprehenderemini
73. componite
74. ascensa essent
75. praeuissem
76. iudicavero
77. praeuisse
78. suscipis
79. praebebunt
80. comprehendebant

91. praebebant
92. suscepissemus
93. cognota sim
94. comprehendisses
95. componerentur
96. disicieris
97. comprehensus esset
98. susciperetis
99. praebitum est
100. suscepta sunt

111. cognovero
112. comprehendimini
113. comprehenderant
114. compositi estis
115. ascendisses
116. cognoscebam
117. ascendamus
118. ascenderentur
119. praebiti essemus
120. ascenderunt

Substantiva

Opdracht 2

- Schrijf van tekst 17.1 de substantiva inclusief de betekenis op.
- Geef declinatie en stam.
- Geef de naamval en vertaling van de volgende verba.

1. aerarii	6. munere	11. navium
2. magistratu	7. nave	12. muneris
3. vectigalium	8. nomina	13. operam
4. corona	9. foedere	14. obsidis
5. senatui	10. vectigalis	15. diligentiarum
16. senatu	21. munera	26. foedera
17. bonis	22. nominis	27. munerum
18. rei	23. operarum	28. vectigali
19. obses	24. senatus	29. obside
20. magistratui	25. pecuniis	30. exuli
31. aerariis	36. muneribus	41. operis
32. coronam	37. magistratuum	42. diligentia
33. nominum	38. coronae	43. senatibus
34. rebus	39. exulum	44. foederi
35. navi	40. senatuum	45. pecunia
46. navibus	52. res	58. foederis
47. rerum	53. bona	59. re
48. obside	54. operae	60. exule
49. munus	55. magistratibus	61. aeraria
50. exulibus	56. exulem	62. diligentiae
51. aerario	57. obsidibus	63. foederum

De coniunctivus in de hoofdzin.

Het gebruik van de coniunctivus zorgt vooral voor problemen in de hoofdzin. De coniunctivus kan op vele manieren gebruikt worden. Het is dus zaak dat je ieder gebruik goed leert en onderscheidt. Doe dat direct vanaf het begin goed. Dan win je veel. Doe je dat niet, dan bestaat de kans dat het altijd wazig blijft.

De coniunctivus kan in **streefzinnen** gebruikt worden. Dit zijn zinnen waarin aangegeven wordt dat men iets wil bereiken:

• aansporing	adhortativus	laten
• verbod	prohibitivus	moeten
• wens	optativus	mogen

Ook kan de coniunctivus gebruikt worden in **zegzinnen**. Dit zijn zinnen, waarin gewoon een mededeling gedaan wordt, al dan niet met zekerheid.

• twijfel	dubitativus in vragen	moeten/zullen
• mogelijkheid	potentialis	wel zullen
• irreële situatie	irrealis	zou

De coniunctivus die een streven aangeeft, krijgt als ontkenning **ne**.

De coniunctivus die geen streven aangeeft krijgt als ontkenning **non**.

Adhortativus: ne

De coniunctivus kan een aansporing (laten) aangeven. Vaak wordt de eerste persoon praesentis gebruikt:

Rem publicam restituamus!

Laten we de republiek herstellen!

Prohibitivus: coniunctivus perfecti of praesentis 2e persoon: ne

Een prohibitivus geeft een verbod aan. Hier wordt vaak de tweede persoon in het praesens of perfectum gebruikt. Een prohibitivus wordt beschouwd als een iets minder dwingend verbod dan een imperativus.

Ne eum audias!

Laat jij niet naar hem luisteren/Je moet niet naar hem luisteren!

Optativus: ne

Een optativus geeft een wens aan. Er zijn twee mogelijkheden:

1. reële wens: een wens kan vervuld worden, bijvoorbeeld:

Ita me dei adiuvent.

Zo waarlijk mogen de goden mij helpen.

Een dergelijke wens kan ook ingeleid worden door het woord 'utinam'. Dit woord wordt vertaald met 'och':

Utinam dei nos iuvent.

Och, mogen de goden ons helpen.

Voor een wens die vervuld kan worden, wordt de coniunctivus praesentis gebruikt.

2. irreële wens: een wens zal on vervuld blijven, bijvoorbeeld:

Utinam amicus noster hic adesset.

Och, mocht onze vriend hier aanwezig zijn/was onze vriend hier maar aanwezig.

Bij een wens die niet vervuld kan worden, moet het woord utinam toegevoegd worden. Er is dan sprake van een on vervulbare wens.

irreële wens van het heden: voor een wens die nu niet vervuld kan worden, wordt de coniunctivus imperfecti gebruikt (Och, imperfectum maar ..).

irreële wens van het verleden: coniunctivus plusquamperfecti (Och, had/was maar ge...)

Utinam Caesar Brutum necavisset.

Ach, had Caesar Brutus maar gedood.

Dubitativus: non

Een dubitativus geeft twijfel aan. Deze coniunctivus staat in een vraagzin van twijfel.

dubitativus van het heden: de coniunctivus van het praesens wordt gebruikt (zullen/moeten):

Romam eamus an hic maneamus?

Moeten we naar Rome gaan of hier blijven?

dubitativus van het verleden: coni. imperfecti (moest/zou)

Quid facerem?

Wat moest ik doen?

Potentialis: non

Een potentialis geeft aan dat een handeling of gebeurtenis mogelijk of waarschijnlijk is. Hiermee geeft de spreker zijn bescheiden mening weer.

Ook hiervoor zijn twee mogelijkheden:

1. potentialis van het heden: een mogelijkheid in het heden, hiervoor wordt de coniunctivus praesentis/perfecti gebruikt.

Quis hoc dubitet!

Wie zou hieraan kunnen twijfelen!

Wie zal hieraan wel twijfelen?

Wie kan hieraan twijfelen?

Vaak wordt de potentialis voorafgegaan door een si-zin:

Si Marcus aeger sit, domi maneat.

Stel dat/Als Marcus ziek is, zal hij wel thuis blijven.

2. potentialis van het verleden: een mogelijkheid in het verleden, hiervoor wordt de coniunctivus imperfecti meestal 2e sg. in versteende uitdrukkingen gebruikt.

Videres Romam a Gallis occupatam esse.

Je had kunnen zien dat Rome door de Galliërs bezet was.

Je ziet dat je in het Nederlands de o.v.t. los moet laten om een mogelijkheid in het verleden weer te geven: je/men had kunnen zien.

De mogelijkheid in het verleden bevat in feite alleen maar versteende uitdrukkingen in het Latijn:

videres: je had kunnen zien

diceres: je had kunnen zeggen

putares: je had kunnen menen

Opdracht 3

Vertaal. (adhortativus/optativus)

1. Hannibal dux noster est. Audiamus eum.
2. Comprehendamus homines, qui rei publicae inimici sunt.
3. Senatus consultum cognoscamus.
4. Utinam hostes mox vincamus.
5. Bellum apparemus.
6. Clamavimus: Vivat rex.
7. Eum corona aurea donemus.
8. Ne omnes inimici adsint.
9. Utinam magistratibus vectigalia remittant.
10. Mox bellum componatur.
11. Utinam deis gratiae agantur.
12. Si ei munus des, te regem creet.
13. Ne dixeritis vos nihil scire.
14. 'Ne deus nobis se inimicos praebeat.' oro.

15. Laudetur, qui captivus reddit.
16. Utinam ab iis ne remittamur.
17. Hic maneamus.
18. Ne putaveris nos foedus facturos esse.

Opdracht 4

Vertaal. (potentialis en dubitativus)

1. Quis neget eam pecuniam spem nostram valde augere?
2. Quis vestrum id non sciat?
3. Si dux iubeat domi manere, non exeam.
4. Si ipse me vectigalia pendere iusserit, non pendam.
5. Quis dicat Carthagenienses pares ac Romanos fuisse?
6. Ei pecuniam remittam, si velim.
7. Quis me regem creet?
8. Talia non crederes.
9. Si pugnes, vincas.
10. Quid agam?
11. Cui eorum id dem?
12. Si patria id abs te petat, nonne facere debeas?
13. De istis hostibus nihil boni cognoscamus.
14. Cur tibi reliqua dicamus?
15. Si illi viro credatis, vobis senatum dederit.
16. Si mihi credideritis, senatum vobis det.
17. Quis bonus civis dubitaverit pro patria obire?
18. Haud dixerit se multas naves tunc comprehendisse.
19. Eos aurea corona donemus?

Irrealis: non

Een irrealis geeft aan dat het gaat om een niet-werkelijke situatie of gebeurtenis. In het Nederlands wordt dit ook vaak weergegeven met: als dat en dat niet was gebeurd, dan zou zus en zo ook niet zijn gebeurd. De irrealis komt vaak voor in combinatie met si:

1. Een irrealis van het heden wordt weergegeven met behulp van een coniunctivus imperfecti.

Si pater domi esset, felix essem.

Als vader thuis zou zijn/was, zou/was ik gelukkig zijn.

2. Een irrealis van het verleden wordt weergegeven met behulp van een coniunctivus plusquamperfecti.

Si pater domi fuisset, felix fuisset.

Als vader thuis zou zijn geweest/was geweest, zou ik gelukkig zijn geweest/was ik gelukkig geweest.

Opdracht 5

Vertaal. (irrealis en irreële wens).

1. Utinam captivos ne remissemus.
2. Utinam obsidem redderes.
3. Si eas non suscepissemus, nunc in pace essemus.
4. Si eas naves redderemus, nobis gratias agerent.
5. Gratias egissem, nisi tu id redidisses.
6. Utinam et obsides venissent.
7. Utinam ne venisset.
8. Hannibal bellum apparavisset, si potuisset.
9. Senatus nuntios mitteret, si sciret castra oppugnari.
10. Utinam mihi omnia narraretis; tunc vos remitterem.
11. Senatum daret, si omnia sciret.
12. Hostes nos non prima luce vicissent, si in stationibus fuisset.
13. Hostes fugare potuissemus.
14. Nuntius a senatu missus nobis id nuntiavisset, si hostes efugisset.

Hoe Hannibal huishoudt en verliest

De Romeinen hadden alles verwacht behalve dit. De Galliërs in het noorden van Italië die nog maar net door de Romeinen overwonnen waren, sloten zich direct bij Hannibal aan. De eerste slagen tussen Hannibal en de Romeinen waren grote overwinningen voor Hannibal. Tot de beroemdste overwinningen voor Hannibal behoorde die bij het Trasumeense meer in Toscane/Umbrië in 217.

Livius, XXII.4-6.

Hannibal verwoestte heel het gebied tussen Cortona en het Trasumeense meer met oorlogsgeweld. Het was zijn doel zo de vijand des te kwader te maken, zodat hij de onrechten jegens de bondgenoten zou wreken. En reeds was hij aangekomen bij een gebied, dat van nature geschikt was voor een hinderlaag, juist waar het Trasumeense meer de bergen van Cortona nadert. Er ligt zo'n smalle weg tussen, als was de tussenruimte met opzet juist hiervoor overgelaten; vervolgens opent het veld zich iets verder; daarna rijzen de heuvels op. Daar plaatste hij in het open veld zijn kamp om zich daar zelf slechts met de Afrikanen en Spanjaarden neer te laten; de Balearen en de rest van de lichtgewapenden leidde hij rond achter de bergen; zijn ruiterij plaatste hij bij de toegang zelf van de pas, terwijl de heuvels de ruiterij, zoals voor het doel geschikt was, aan het zicht onttrokken. Zo zou alles, wanneer de Romeinen binnen waren getrokken en de Carthaagse ruiterij in de rug van de Romeinse geplaatst was, door het meer en de bergen afgesloten zijn.

Toen Flaminius die dag daarvoor bij zonsondergang bij het meer was aangekomen, is hij de volgende dag zonder verspieders gestuurd te hebben, toen het nog nauwelijks voldoende licht was, door de smalle doorgang getrokken. Nadat hij begonnen was zijn colonne te ontvouwen in de richting waar het vlakke terrein zich meer uitstrekte, zag hij slechts zoveel vijanden als er tegenover hem waren. Maar de hinderlaag in zijn rug en boven zijn hoofd zag hij helemaal niet. Zodra Hannibal de vijand door het meer en de bergen opgesloten en door zijn troepen omgeven had, iets wat zijn doel was geweest, gaf hij allen het teken tegelijk aan te vallen. Zodra een ieder naar beneden was gerend langs de kortst mogelijke route, was de gebeurtenis voor de Romeinen daardoor des te plotselinger en onverwachter. Want uit het meer was een nevel

opgestegen en die was dichter op het veld dan in de bergen. De troepen zelf van de vijanden zagen elkaar op verscheidene heuvels voldoende en daardoor renden ze des te gelijktijdiger naar beneden. Toen het geschreeuw van alle kanten opgeklonken was, voelden de Romeinen, dat zij omsingeld waren, nog voordat zij de vijand voldoende zagen. En men begon aan de voorkant en flanken te strijden, voordat de slaglinie voldoende was opgesteld of de wapens tevoorschijn konden worden gehaald en de zwaarden getrokken. Allen waren van hun stuk gebracht, maar de consul was zelf voldoende kalm gezien het gevaar, waarin hij verkeerde en hij gaf opdrachten aan de in verwarring gebrachte gelederen (want een ieder wendde zich naar de verwarde kreten), zoals tijd en plaats toelieten. Waarheen hij ook kon gaan en waar hij ook gehoord kon worden, gaf hij aansporingen en beval hij te strijden: "Niet meer door gebeden en het aanroepen van de goden kunnen wij hiervandaan ontsnappen, maar door geweld en moed. Midden door de linies moet met het zwaard een weg gebaad worden en gewoonlijk is er minder gevaar, waar minder angst is." Maar door het gekletter en de opschudding kon men geen advies, geen bevel horen. Men was nauwelijks voldoende bij zijn positieven om zijn wapens te grijpen en zich voor de strijd gereed te maken. Sommigen, door die wapens meer belast dan beschermd, werden overweldigd. Al helemaal niet herkende men de eigen tekenen en gelederen en plaats. In zo'n dikke nevel had men meer aan oren dan aan ogen. Men draaide gezicht en ogen naar de kant van de zuchten van de gewonden en de slagen op de lichamen of wapens en de vermengde kreten van hen die angst aanjoegen en die bang waren. Sommigen, die op de vlucht waren, liepen tegen een groep strijdenden op en bleven daarbij; anderen, die naar de strijd terug wilden keren, werden door een stoet vluchtenden weerhouden. Vervolgens, toen men tevergeefs naar alle kanten aanvallen had gedaan en aan de flanken door de bergen en het meer en van voren en achteren door de troepen van de vijanden ingesloten werd, was het duidelijk, dat er geen hoop op redding was tenzij men haar in zijn rechterhand en zijn zwaard zocht; een ieder werd zijn eigen generaal en aanspoorder om de oorlog te voeren. Opnieuw is er een strijd ontstaan. Het was niet een geregelde strijd ingedeeld in eerste, tweede en derde gelid, noch streed de voorhoede voor de vaandels en daarachter de rest van de linie, noch streden de soldaten in hun eigen legioen of cohort of manipel, maar het lot bracht hen bijeen en aan een ieder werd door zijn eigen moed zijn plaats om in het eerste of laatste lid te strijden gegeven; zo groot was het

enthousiasme van de gemoederen en zozeer waren de gemoederen in beslag genomen door de strijd, dat de aardbeving, die grote delen van de steden van Italië tegen de grond sloeg en snelle rivieren van bedding veranderde en de zee de rivieren binnen deed stromen en bergen met een geweldige ineenstorting voorover deed vallen, door niemand van de strijdenden bemerkt is.

Er werd ongeveer drie uren gestreden en dat overal fel. Rond de consul was de strijd evenwel heviger en gevaarlijker. Zowel werd hij gevolgd door de keur van zijn mannen als ook bracht hijzelf energiek hulp, waar hij ook maar bemerkte, dat zijn mannen in het nauw werden gebracht en het moeilijk hadden. Omdat hij door zijn wapens opviel, werd hij zowel door de vijanden uit alle macht aangevallen als ook door zijn burgers beschermd, totdat een Insubrische ruiter - hij had de naam Ducario - de consul ook aan zijn gezicht herkende en tot zijn landslieden zei: "Dit is de man, die onze legers heeft gevelde en onze akkers en stad heeft geplunderd. Nu zal ik hem als slachtoffer aan de schimmen van onze schandelijk gedode medeburgers geven." Nadat hij zijn paard de sporen had gegeven en eerst de schildknaap had onthoofd, die zich hem, toen hij kwam in de weg had gesteld, doorboorde hij de consul met zijn lans. Toen hij hem van de wapens wilde beroven, hebben de triarii hem daarvan weerhouden door hun schilden voor de consul te houden.

Daarna pas begon een groot deel te vluchten. Nu stonden noch het meer noch de bergen de angst in de weg. Men probeerde als blinden via alle nauwe en steile doorgangen te ontsnappen. Mannen en wapens duikelden over elkaar. Waar geen mogelijkheid tot vluchten was, gingen velen voorwaarts via de eerste ondiepten van het moeras en gingen tot hoofd en schouders onder water. Sommigen werden zelfs door onbezonnen angst ertoe gedreven zwemmend op de vlucht te slaan. Waar deze vluchtweg onmetelijk was en hopeloos, werden zij door maalstromen opgeslorpt, toen hun moed het begaf, of begaven zij zich onverrichterzake vermoeid met zeer veel moeite terug naar de ondiepten en werden zij daar door de ruiters van de vijanden, die het water ingegaan waren, wijd en zijd neergehouwen.

Ongeveer 6000 van de voorhoede hebben zich met veel energie een weg gebaand dwars door de vijanden heen. Zonder te weten wat er ook maar achter hen gebeurde, zijn ze uit het dal ontsnapt. Toen zij op een heuvel hadden halt gehouden, hoorden zij slechts geschreeuw en het geluid van gewapenden en konden ze noch weten noch door de nevel zien, wat de uitslag van de strijd was. Tenslotte, toen de zaak al beslist was, toen de

nevel door de toenemende hitte van de zon verdreven was en de dag aan het licht had gebracht en het licht al helder was, lieten de bergen en velden zien, dat de situatie verloren was en dat het leger van de Romeinen schandelijk was neergehouwen. Dus hebben ze ijlings de vaandels gepakt om te voorkomen dat ze van verre werden gezien en de Carthaagse ruitery op hen werd afgestuurd. Ze zijn in zo snel mogelijke marsorde weggegaan. De volgende dag, toen naast de rest ook nog uiterste honger hen in het nauw bracht, hebben ze zich overgegeven. Eerst had echter Maharbal, die hen met al zijn ruitertroepen in de nacht gevolgd was, hun beloofd toe te staan, dat ieder met zijn kleren weg mocht gaan, als zij hun wapens overhandigd hadden. Dit erewoord heeft Hannibal met Punische betrouwbaarheid gehouden en hij heeft allen in de boeien geslagen.

Dit is de bekende slag bij het Trasumeense meer en de vermaarde nederlaag van het Romeinse volk zoals weinig andere nederlagen geweest zijn. In de slaglinie zijn 15.000 Romeinen gedood. Tienduizend zijn, verspreid op hun vlucht door heel Etrurië, over verscheidene wegen naar de stad gegaan. Van de vijand zijn er 2500 in de slag gestorven en velen naderhand door hun wonden. Hannibal wist de Romeinen een tweede vernietigende nederlaag toe te brengen in 216 bij Cannae. Door deze nederlaag vielen vele Italische bondgenoten van Rome af behalve zij, die direct rond Rome lagen. Toch was Hannibal niet in staat de nog trouw gebleven steden in te nemen. Bovendien voorkwamen de Romeinen de aanvoer van nieuwe troepen vanuit Spanje. Carthago trouwens steunde Hannibal toch al niet van harte, omdat het nooit Italië had willen veroveren. Eenmaal dreigde Hannibal zelfs Rome in te nemen. Van de door paniek overvallen Romeinen is de kreet bekend: "**Hannibal ad portas**". Hannibal bleef Italië jarenlang onveilig maken, maar raakte op den duur verzwakt, doordat er niet voldoende steun vanuit Carthago kwam. In 204 ondernam Publius Cornelius Scipio hetzelfde waagstuk als Hannibal in 218. Hij stak met zijn troepen de zee over en viel Carthago aan. Hannibal werd teruggeroepen. Vanwege het acute gevaar moest hij zijn geoefende troepen achterlaten en moest hij het in Afrika met een bijeengeraapt zootje tegen Scipio met een geoefend leger opnemen. In 202 werd Hannibal bij Zama verslagen en hij vluchtte. Carthago moest Spanje aan Rome afstaan, een groot deel van haar vloot opgeven, een grote krijgsschatting betalen en mocht niet buiten medeweten en zonder instemming van Rome een oorlog voeren. Scipio kreeg de bijnaam Africanus en later, toen zijn kleinzoon Carthago had verwoest, ook nog het toevoegsel Maior: Scipio Africanus Maior.

Zo heeft Rome het westen van de Middellandse Zee veroverd.

Met de twee grote helden van de 2e Punische oorlog liep het triest af. De Romeinen hebben er alles aangedaan Hannibal in handen te krijgen. Zo eisten ze na de definitieve nederlaag van Hannibal en Carthago bij Zama, de uitlevering van Hannibal. Hannibal was namelijk na die nederlaag nog politiek actief in Carthago. Toen Hannibal doorhad dat hij uitgeleverd zou worden, is hij naar het oosten gevlucht op zoek naar machthebbers die hij kon opzetten tegen de Romeinen. Zo is hij aan het eind van zijn vlucht bij Prusias, koning van Bithynia, terechtgekomen. Daar pleegde hij in 183 zelfmoord. Hierover schrijft Nepos in zijn biografie van Hannibal.

Plaatsbepalingen

De locativus en de ablativus loci: te

Het zou voor de hand liggen, dat je altijd de ablativus zou gebruiken eventueel met het voorzetsel 'in' om aan te geven dat je ergens bent. Immers de ablativus gebruik je voor bijwoordelijke bepalingen. Toch is dat niet altijd zo. In sommige gevallen wordt een oude naamval gebruikt: de **locativus** met de uitgang -i.

Soms noemt men deze naamval ook wel de genitivus locativus, omdat hij op de genitivus lijkt. Deze locativus komt maar in bepaalde gevallen voor.

1. bij namen van steden en kleine eilanden van de 1^e en 2^e declinatie singularis: Romae/ Corinthi/Deli sum. Ik ben in Rome, Corinthe, op Delos
2. Carthagini – te Carthago (ondanks het feit dat Carthago van de 3^e is)
3. ruri – op het platteland, domi – thuis, belli – in oorlog

In alle andere gevallen gebruik je bij namen van plaatsen en kleine eilanden de ablativus zonder het voorzetsel 'in'.

1. Delphis, Athenis – te Delphi, te Athene
2. Carthagine – te Carthago (naast de locativus)

De ablativus separativus: vanaf

Wil je aan geven bij plaatsen en namen van kleine eilanden dat je er vandaan komt, dan gebruik je de ablativus van scheiding zonder voorzetsel: vanaf:

1. Roma, Athenis, Delo, Carthagine venio.
2. domo, rure venio

De accusativus regionis/van richting: naar.

In dezelfde gevallen als hierboven gebruik je alleen de accusativus om aan te geven dat je ergens naartoe gaat.

1. Romam, Delphos, Carthaginem eo.
2. Domum, rus eo.

NB:

1. Bij bijstellingen bij deze plaatsbepalingen gebruikt men wel een prepositie:
Romam, ad urbem aeternam naar Rome, de eeuwige stad
Roma, ex urbe aeterna vanuit Rome, de eeuwige stad

Romae, in urbe aeterna in Rome de eeuwige stad

2. bij de ablativus separativus wordt wel een voorzetsel gebruikt

- bij vertrek uit de buurt van de plaats en niet uit de plaats zelf
Abeo a Roma. Ik vertrek uit de omtrek van Rome.
- in geval van tegenstellingen
A Roma in castra eo. Ik ga van Rome naar het kamp.
- bij longe en procul
Procul a Roma sum. Ik ben ver van Rome

3. bij de woorden locus en totus in de ablativus loci gebruik men normaal geen 'in'. Toto orbe terrarum homines vivunt. Op de hele wereld leven mensen.

Opdracht 6

Vertaal de volgende zinnen.

1. Exsules non Romae, sed Delphis sunt.
2. A Roma coronam in Fregellas ferunt.
3. Nihilo setius Sulpicius Romae bona eius publicavit.
4. A Fregellis Romam pecuniam remisit.
5. A Fregellis pecuniam remisit.
6. Fregellis pecuniam remisit.
7. Domi Romae in urbe pia deis gratias egit.
8. Hoc loco montem ascendit.
9. Suscepit ut exsules Corinthi, in urbe Graecia, comprehenderet.
10. Munera Athenas fert.

Het gerundivum.

We hebben al eerder kennis gemaakt met bijvoeglijke naamwoorden die gemaakt zijn van werkwoorden: de participia. Daarnaast bestaat het gerundivum. Dit kan makkelijk van een werkwoord gemaakt worden door achter de stam van het praesens **(e)ndus/a/um** te zetten. Je raadt het al: het wordt dan verbogen als bonus/a/um.

laudare	laudandus	geprezen moetende worden, prijzenswaardig
videre	videndus	gezien moetende worden, zienswaardig
regere	regendus	bestuurd moetende worden, besturenswaardig
audire	audiendus	gehoord moetende worden, horenswaardig
capere	capiendus	genomen moetende worden, nemenswaardig

Gebruik.

1. als naamwoordelijk deel.

Het gerundivum wordt vaak gebruikt in combinatie met een vorm van esse. Dan moet het met 'moeten worden' vertaald worden.
Hannibal timendus est. Hannibal moet gevreesd worden.

Door wie er gevreesd moet worden, wordt aangegeven door een **dativus van de handelende persoon/auctoris**: Hannibal Romanis timendus est. Hannibal moet door de Romeinen gevreesd worden.

Als er een ontkenning bij gerundivum + esse staat of het woordje 'vix' moet je het vertalen met 'kunnen/hoeven worden'.
Hannibal vix/non Romanis timendus est. Hannibal hoeft niet/nauwelijks door de Romeinen gevreesd te worden.

2. als bijvoeglijke bepaling.

Het gerundivum wordt zelden of nooit als zuiver bijvoegelijk naamwoord gebruikt: laudandus vir – een prijzenswaardige man, een man die geprezen moet worden.

Meestal wordt het gerundivum dominant gebruikt; het gaat dan niet zozeer om het naamwoord waarbij het gerundivum staat maar om het werkwoord in het

gerundivum. Je vertaalt het dan als volgt: naamval – het + infinitivus - van + het naamwoord.

Voorbeelden:

- **genitivus**: cupidus + gen. – begerig naar: Cupidus Hannibalis vincendi sum. ik ben verlangend naar het overwinnen van H. → Ik verlang ernaar H te overwinnen

gen. + causa/gratia – wegens: Gentis Romanae vincendae causa Hannibal Alpes transiit.

Wegens het overwinnen van de Romeinen is Hannibal de Alpen overgetrokken. → Hannibal is de Alpen overgetrokken om de Romeinen te overwinnen.

- **ablativus**: Sociis oppugnandis Hannibal Romanos vincere vult.
- Door het aanvallen van de bondgenoten/door de bondgenoten aan te vallen wil Hannibal de Romeinen overwinnen.

- **accusativus**: Ad Romanos vincendos in Italiam venit. Hij is naar Italië gekomen naar het overwinnen van de R/om de R te overwinnen.

Bij werkwoorden als dare, permittere, curare:

Eis captivos custodiendos dedit.

Hij heeft het bewaken van de gevangenen aan hen gegeven/opgedragen. Hij heeft hen opgedragen de gevangenen te bewaken

Urbem muniendam curat.

Hij zorgt voor het/hij laat de stad versterken

Villam aedificandam locat.

Hij besteedt het bouwen van een landhuis aan. Hij laat ..

- **dativus**:

- praeesse + dativus aan het hoofd staan van
Castris defendendis praees.

Hij staat aan het hoofd van het verdedigen van het kamp.

- **dativus finalis/van doel**: tot/om:

creat dictatorem rei publicae servandae.

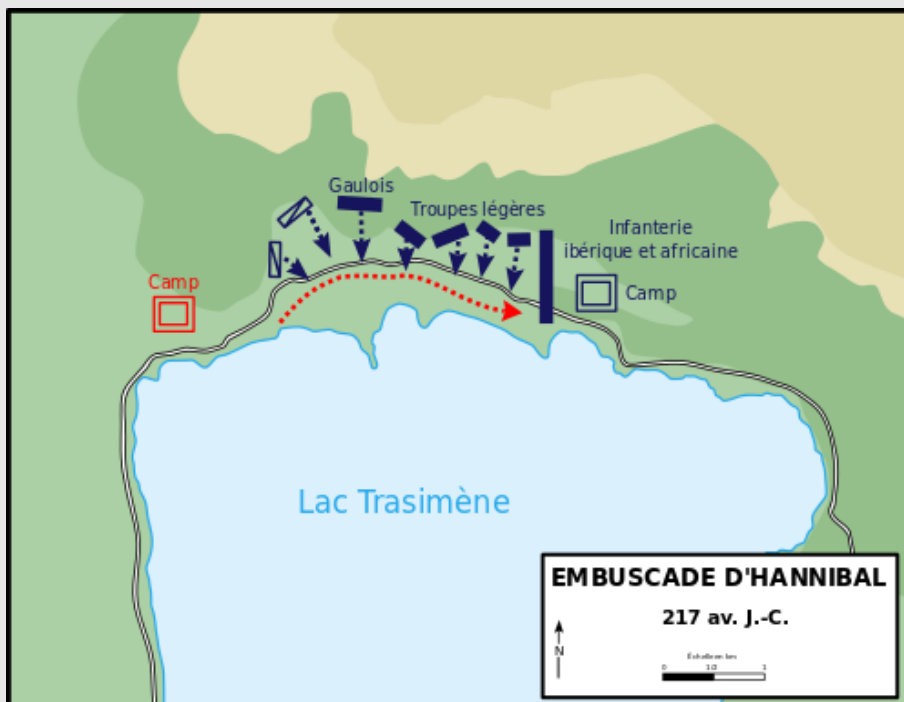
Hij stelt een dictator aan om de staat te redden.

Opdracht 7

Vertaal onderstaande zinnen. De woorden komen uit tekst 17.1.

1. Captivos reddendos suscipit.
2. Nomina Hannibali cognoscenda erant.
3. Navis vix ei ascendenda est.
4. Pecunia reddenda effecit, ut captivi Carthaginem remitterentur.

5. Navis ascendendae causa Roma venit.
6. Ad navem ascendendam Romam it.
7. Captivi reddendi Romae non sunt.
8. Villam Romae aedificandam curat.
9. Carthaginiensibus comprehendendis rure operam dat.
10. Bona Hannibalis senatui publicanda sunt.
11. Ad coronam auream dandam me Roma Cartaginem miserunt.
12. Me coronae aureae dandae domo miserunt.
13. Carthaginienses regem bello componendo Carthagini creaverunt.
14. Captivi reddendi Hannibali sunt.
15. Palam pecunia hostibus non pendenda est.
16. Obsidibus comprehendendis praesum.
17. Exsules Roma remittendos curavi.
18. Magistratibus Romae creandis praeerat.
19. Hannibali inimicos iudicandos do.
20. Vectigalia pendenda suscipio.
21. De corona componenda cognosoco.

Slag bij het meer van Trasumeno.

Opdracht 8 Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 17.1

Onderstaande tekst begint op het moment dat Hannibal door de Romeinen verslagen is. Hij is op de vlucht en bezig zijn troepen weer te verzamelen.

[7] Cum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo setius exercitui postea praefuit resque in Africa gessit usque ad P. Sulpicium C. Aurelium consules. 2 His enim magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui 5 populoque Romano gratias agerent, quod cum iis pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent simulque peterent, ut obsides eorum, qui Fregellis essent, captivique redderentur. 3 His ex senatus consulto responsum est: munus eorum gratum acceptumque esse; obsides eo loco, quo rogarent, futuros esse; captivos non remissuros, 10 quod Hannibalem, cuius opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiamnum cum imperio apud exercitum haberent itemque fratrem eius Magonem. 4 Hoc responso Carthaginienses Hannibalem domum et Magonem revocarunt. Huc ut rediit, rex factus est, postquam praetor fuerat, anno secundo et 15 vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. 5 In eo magistratu pari diligentia se Hannibal praebuit ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur. 6 Deinde [anno post 20 praetoram] M. Claudio L. Furio consulibus Roma legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal putavit sui exposcendi gratia missos esse et priusquam iis senatus daretur, navem ascendit clam atque in Syriam ad Antiochum profugit. 7 Hac re palam facta Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent, miserunt, bona eius publicaverunt, 25 domum a fundamentis disiecerunt, ipsum exulem iudicaverunt.

aerarium	schatkist
annuus	voor één jaar
apparare	zich gereed maken
ascendere 3, <i>ascendi, ascensus</i>	
	beklimmen
aureus	gouden
bona <i>n.pl.</i>	goederen
captivus	krijgsgevangen
Carthaginiensis	Carthager
cognoscere 3, -novi, notus	vernemen
componere 3, -posui, -positus	
	beslechten
comprehendere 3, -ndi, -nsus	
	grijpen arresteren
corona	krans
creare	aanstellen, kiezen
diligentia	nauwgezetheid
disicere, -ieci, -iectus	uiteen gooien
donare	begiftigen
efficere 5, -feci, ut + <i>coni.</i>	ervoor zorgen
	dat
etiamnum	ook nu
exul, exulis	balling
foedus, -eris	verdrag
Fregellae, ārum <i>f stad in het gebied v.d.</i>	
<i>Volsci aan de rivier de Liris ten Z. v. Rome;</i>	
<i>abl. loci</i>	
gratias agere 3	danken
gratus	welgevallig
huc	hierheen
inimicus + <i>dat.</i>	vijandig aan
iudicare	(ver)oordelen
magistratus 4	magistraat
munus, -erus	geschenk

navis	schip
nihilo setius	toch, niettemin
nomen, -inis	naam
ob + <i>acc</i>	wegens
obses, -sidis	gijzelaar
opera	werk, inzet
<i>P. Sulpicius en C. Aurelius consuls van 200 v.Chr.</i>	
palam	openlijk, openbaar
par ... ac ..	dezelfde ... als ...
par 3e	gelijk
pecunia	geld
pendere 3, <i>pependi, pensus</i>	betalen
praeesse + <i>dat.</i>	aan het hoofd staan van
publicare	verbeurd verklaren
quotannis	jaarlijks
reddere 3, <i>reddidi, redditus</i>	teruggeven
remittere 3, -misi, -missus	
reponere 3, -posui, -positus	terugzetten
se praebere 2, -bui, -bitus	zich betonen
secundus	tweede
senatus 4 ^e	de senaat
senatum dare	toegang tot de senaat
geven	
senatus consultum	senaatsbesluit
suscipere 5, -cepi, -ceptus	op zich nemen
usque ad	(geheel) tot
ut ..., sic ..	zoals .., zo ...
vectigal <i>n. 3</i>	belasting (<i>ab.sg. vectigali, nom./acc.pl. vectigalia, gen.pl. vectigalium</i> ; zo ook <i>animal – levend wezen, dier</i>)
vicesimus	20 ^e

Opdracht 9

Leer de oude vertaling en leerwoorden van tekst 17. 1

Opdracht 10

Beantwoord onderstaande vragen.

1. in apparando r 1. Welk lijdend voorwerp moet je bij apparando denken?
2. De woorden 'nihilo setius' r 2 geven verwondering aan. Waarom is die verwondering begrijpelijk?
3. Waaraan staat de opmerking usque .. consules r 3 in onze tijd gelijk?
4. In geval van 'magistratibus' r 4 kun je spreken van variatio. Laat dat zien.
5. Benoem en verklaar 'agerent' r 5
6. Het gezantschap dat door Carthago naar Rome gestuurd wordt, heeft drie opdrachten. Welke?
7. Welk van de in vraag drie genoemde opdrachten is natuurlijk voor Carthago het belangrijkste? licht je antwoord toe.
8. Wat wil Livius aangeven met de toeging ex senatus consulto r 7/8?
9. r.9 captivos non remissuros. Wat is de reden hiervan?
10. Toch heeft de senaat wel een politiek verantwoord antwoord gegeven met de woorden 'cuius opera bellum susceptum foret' r 10. Laat dat zien.
11. De Carthagers roepen dan wel Hannibal terug r. 13-4, maar het resultaat zal niet zijn waarop ze gehoopt hebben. Leg dat uit.
12. Leg het gebruik van de tijd van creabantur uit in r 16.
13. De ablativus pari diligentia in 17 is bijzonder gebruikt. Hoe noem je dit gebruik?
14. In de relatieve bijzin quae r 18 staat een coniunctivus. Leg uit waarom hier een coniunctivus moet staan.
15. Benoem en verklaar: Romae 15, Carthagine 16, esset 18, Roma 21, exposcendi 22, hac re 23.
16. Waarom gebruikt Livius na priusquam r 22 een coniunctivus.

Opdracht 11

Vertaal tekst 17.2

Tekst 17.2

De Romeinen blijven Hannibal opjagen Uiteindelijk komt hij terecht bij Prusias, koning van Bithynia, zijn laatste halte.

[12] Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flaminium consularem cenarent atque ibi de Hannibale mentione facta ex his unus diceret eum in Prusiae regno esse. 2 Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo
5. numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibi que dederet. 3 His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent; locum ubi esset, facile inventuros. Hannibal
10. enim uno loco se tenebat, in castello, quod ei a rege datum erat muneri, idque sic aedificaverat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, scilicet verens, ne usu veniret, quod accidit. 4 Huc cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos
15. apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. 5 Puer cum celeriter, quid esset, renunciavisset omnisque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum
20. virtutum venenum, quod semper secum habere consuerat, sumpsit.
[13] Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo.

accidere 3, -cidi gebeuren
acquiescere 3, -quievi tot rust komen, sterven
adversus + acc. tegen
aedificare bouwen
aedificium gebouw
alienus vreemd, van een ander
apparere 2 verschijnen
arbitrium beslissing
armatus gewapende
ausus est heeft gedurfd
Bithynia Bithynië
castellum fort
casus toeval
celer snel
cenare dineren
circumdare, -dedi omsingelen
comprehendere grijpen; *coni. bevel*
indirecte rede: dat zij moesten
consuetudo, -dinis gewoonte
consuevi pf. gewoon zijn
consularis oud consul
dare muneri ten geschenke geven
dedere 3 overgeven
deferre, -tuli, -latus berichten
dimittere verliezen
diu lang
existimare menen
exitus 4 uitgang
fieri worden, gebeuren, gedaan worden
fores pl. deur, ingang
fortuito toevallig
gerere 3, gessi, gestus doen
hospitium gastvriendschap
huc hierheen
ianua deur
inimicus vijandig
insidiae pl.t. hinderlaag
invenire, -veni, -ventum vinden

invenire, -veni, -ventum vinden
ius, iuris n recht
labor inspanning
legatus gezant
memor + gen. denkend aan
mentio f, -ionis melding
multitudo, -dinis menigte
munus, -eris geschenk; *hier dat.*
fin.
negare weigeren
num afh. vraag of
nuntiare berichten
obsidere 2 belegeren
occupare bezetten
ostendere 3, -tendi tonen
pars, partis deel
patres conscripti heren senatoren
perfunctus + abl. voltooid hebbend
posterus volgend
postulare eisen
praeter +acc. meer dan
pristinus oud
propere adv. haastig
prospicere 5 in de verte kijken
Prusia(s) 1e Prusias
recusare weigeren
petere 3 ab vragen aan
regnum koninkrijk
retinere 2 behouden
Romae te Rome
scilicet namelijk
sumere 3, sumpsi, sumptus gebruiken
tenere 2 houden
undique van alle kanten
usu venit het gebeurt **werkelijk;**
dat. finalis
varius verscheiden
venenum vergif
verens vrezend
vivus levend

Opdracht 12

leer de oude vertaling van tekst 17.2 en de leerwoorden.

Opdracht 13

Beantwoord onderstaande vragen.

1. Hoe/in wat voor constructie is 'quae' in r 1 gebruikt?
2. In de eerste zin r 1/2 van tekst 17.2 valt alliteratie op. Laat zien.
3. Wat voor constructie is 'Hannibale vivo' r4?
4. Vertaal 'sine insidiis' in r 5 met één woord.
5. Susceptum in r 10 is een metafoor. Leg dat uit.
6. Verklaar het gebruik van de coni. 'peterent' in r6.
7. Op wie slaat 'suum' in 6 en op wie 'se(cum)' in 7 terug?
8. Waarnaar verwijst 'id' in r.8.
9. Waarom staat er in r 10 niet 'in uno loco'?
10. Waarom staat 'accidit' in r 12 niet in de conjunctivus?
11. In r 12/15 is sprake van een hyperbaton. Laat dat zien.
12. Hoe is 'Qui' in r 15 gebruikt?
13. Benoem en verklaar 'sibi' in r 18.
14. Geef een voorbeeld van zijn 'pristinorum virtutum' r 20.
15. In de r 21/2 is er sprake van een eufemisme. Laat dat zien.

Opdracht 14

Leer de leerwoorden

accidere 3, -cidi	gebeuren	efficere 5, -feci, ut + <i>coni.</i>	ervoor
adversus + <i>acc.</i>	tegen	zorgen dat	
aedificium	gebouw	etiamnum	ook nu
apparare	zich gereed maken	existimare	menen
arbitrium	beslissing	exitus 4	uitgang
ascendere 3, ascendi, ascensus	beklimmen	exul, exulis	balling
		fieri	worden,
aureus	gouden	gebeuren, gedaan worden	
ausus est	heeft gedurfd	fortuito	toevallig
bona <i>n.pl.</i>	goederen	gerere 3, gessi, gestus	doen
captivus	krijgsgevangen	gratias agere 3	danken
Carthaginiensis	Carthager	gratus	welgevallig
casus	toeval	hospitium	gastvriendschap
circumdare, -dedi	omsingelen	huc	hierheen
cognoscere 3, -novi, notus	vernemen	ianua	deur
componere 3, -posui, -positus	beslechten	inimicus + <i>dat.</i>	vijandig aan
comprehendere 3, -ndi, -nsus	grijpen arresteren	insidiae <i>pl.t.</i>	hinderlaag
consuetudo, -dinis	gewoonte	iudicare	(ver)oordelen
consularis	oud consul	ius, iuris <i>n</i>	recht
corona	krans	legatus	gezant
creare	aanstellen, kiezen	magistratus 4	magistraat
dare muneri	ten geschenke	memor + <i>gen.</i>	denkend aan
geven		multitudo, -dinis	menigte
dedere 3	overgeven	munus, -eris	geschenk
deferre, -tuli, -latus	berichten	nuntiare	berichten
diligentia	nauwgezetheid	obsidere 2	belegeren
dimittere	verliezen	occupare	bezetten
disicere, -ieci, -iectus	uiteen gooien	opera	werk, inzet
donare	begiftigen	palam	openlijk,
		openbaar	
		par ... ac ..	dezelfde ... als ...
		par 3e	gelijk
		pars, partis	deel
		patres conscripti	heren senatoren

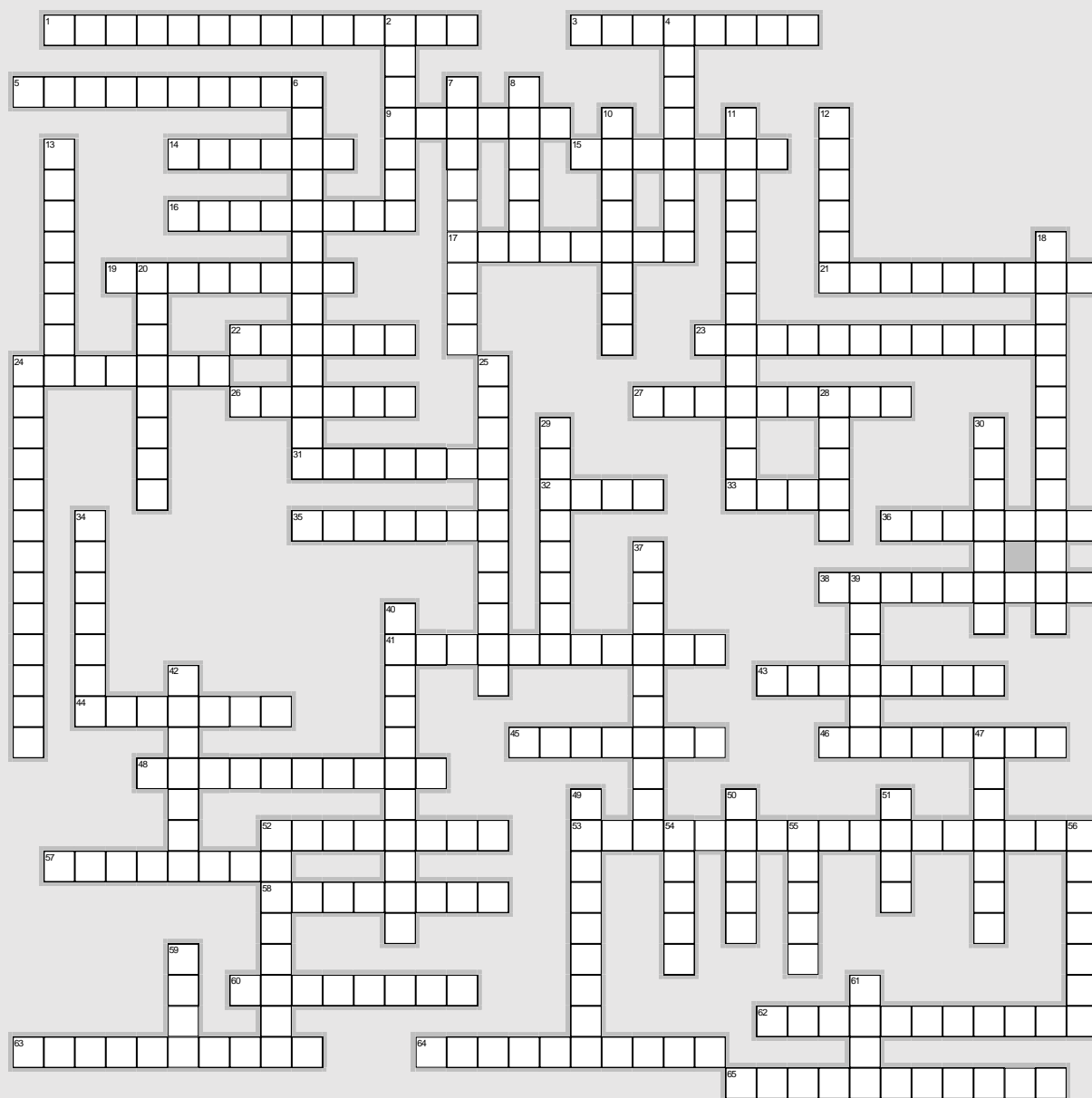
pendere 3, pependi, pensus betalen
 petere 3 ab vragen aan
 posterus volgend
 praeesse + *dat.* aan het hoofd
 staan van
 praeter + *acc.* meer dan
 propere *adv.* haastig
 prospicere 5 in de verte kijken
 recusare weigeren
 reddere 3, reddidi, redditus
 teruggeven
 remittere 3, -misi, -missus
 reponere 3, -posui, -positus
 terugzetten
 retinere 2 behouden
 scilicet namelijk
 se praebere 2, -bui, -bitus zich
 betonen

secundus	tweede
senatum dare	toegang tot de
senaat geven	
senatus 4e	de senaat
senatus consultum	senaatsbesluit
sumere 3, sumpsi, sumptus	
gebruiken	
suscipere 5, -cepi, -ceptus op zich	
nemen	
tenere 2	houden
undique	van alle kanten
usque ad	(geheel) tot
ut ..., sic ..	zoals .., zo ...
varius	verscheiden
venenum	vergif
verens	vrezend
vivus	levend

De puzzel

Opdracht 13

Maak onderstaande puzzel na de leerwoorden geleerd te hebben.

EclipseCrossword.com

Horizontaal

1. aan de menigtes (14)	(10)
3. ik zal uiteengooien (8)	9. voor inzet (6)
5. hij zal worden teruggestuurd	14. van de gezant (6)

15. wij geven over (7)	41. van weigerenden (11)
16. overgegeven moetende worden
f.acc.sg. (8)	43. voor de volgenden (8)
17. door hinderlagen (8)	44. van de denkenden (aan) (7)
19. jullie zullen teruggeven (8)	45. vreemde f acc.pl. (7)
21. bezet object pl.m. (9)	46. beklommen n.acc.sg. (8)
22. van toevallen (6)	48. dat jij hebt leren kennen (10)
23. omsingelenden subject (12)	52. jij neemt op je (8)
24. van de krijgsgevangene m. (7)	53. dat wij hadden gegrepen (17)
26. namen nom. (6)	57. hangend abl.sg. (8)
27. van de oud consul acc.sg.n. (9)	58. voor hen die gekozen moeten
worden (8)
31. op zich genomen te worden (7)	60. tegen (8)
32. met recht (4)	62. voor de magistraat (11)
33. houd (4)	63. dat ik begiftigd had (10)
35. door een vrezende m. (7)	64. de dingen die verloren moeten
worden; object (10)
36. door vergif pl. (7)	65. van gastvrienschappen (11)
38. van het gebouw (9)	

Verticaal

2. van de goederen (7)	37. veroordeeld moetende worden
acc. n. sg. (10)
4. vijandig f acc.pl. (8)	39. uitgangen; object (6)
6. dat we hadden behouden (13)	40. zij zullen in de verte kijken (11)
7. teruggezet acc.pl. m. (9)	42. kransen nom. (7)
8. deuren object (6)	47. wat gebruikt moet worden
acc.pl. (7)
10. jij hebt gedaan (8)	49. het gebeurde (9)
11. dat ze hadden bericht (13)	50. jij dineert (5)
12. door het berichte sg (6)	51. dat het gebeurt (4)
13. beslissingen object (8)	52. van de tweede f. (8)
18. van de gewoonte (13)	54. ik zal vragen (5)
20. jij zult ervoor zorgen (8)	55. met de balling (5)
24. dat ik omsingeld heb (13)	56. voor de senaat (7)
25. dat het werd belegerd (11)	59. met dezelfde (4)
28. door een gouden m (5)	61. van een levende m. (4)
29. mee (8)	
30. van het geschenk (7)	
34. gijzelaar object (7)	

Gezegdes

Opdracht 14

Vertaal onderstaande gezegdes.

Hannibal ad portas.

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.

Fortes fortuna iuvat.

De grammatica van les 17

De coniunctivus in de hoofdzin

streefzinnen (ne): zinnen waarin aangegeven wordt dat iets bereikt wil worden:

• aansporing	adhortativus	laten
• verbod	prohibitivus	moeten
• wens	optativus	mogen

zegzinnen (non): zinnen, waarin gewoon een mededeling gedaan wordt, al dan niet met zekerheid.

• twijfel	dubitativus in vragen	moeten/zullen
• mogelijkheid	potentialis	wel zullen
• irreële situatie	irrealis	zou

Adhortativus:

ontkenning: ne

vertaling: laten

Rem publicam restituamus! Laten we de republiek herstellen!

Prohibitivus (verbod): coni. perf. of praesens 2e persoon: ne

Ne eum audias!

Laat jij niet naar hem luisteren/Je moet niet naar hem luisteren!

Optativus (wens): ne

1. **reële (vervulbaar geachte) wens:** coniunctivus praesentis vaak met het woordje 'utinam' (och) ingeleid

Ita me dei adiuvent. Zo waarlijk mogen de goden mij helpen

Utinam dei nos iuvent. Och, mogen de goden ons helpen

2. **irreële (onvervulbaar geachte) wens:** ingeleid door 'utinam'

Utinam amicus noster hic adesset

Och, mocht onze vriend hier aanwezig zijn/waas onze vriend hier maar aanwezig.

irreële wens van het heden: coniunctivus imperfecti gebruikt (Och, imperfectum maar ..).

irreële wens van het verleden: coniunctivus plusquamperfecti (Och, had/was maar ge...)

Utinam Caesar Brutum necavisset.

Ach, had Caesar Brutus maar gedood.

Dubitativus (van twijfel): in een vraagzin, non

van het heden: coniunctivus praesens (zullen/moeten)

Romam eamus an hic maneamus? Moeten we naar Rome gaan of hier blijven?

dubitativus van het verleden: coni. imperfecti (moest/zou)

Quid facerem? Wat moest ik doen?

Potentialis: non

geeft een mogelijke, of waarschijnlijke handeling of gebeurtenis en bescheiden mening weer.

1. potentialis van het heden: coniunctivus praesentis/perfecti

Quis hoc dubitet!

Wie zou hieraan kunnen twijfelen!

Wie zal hieraan wel twijfelen?

Wie kan hieraan twijfelen?

Vaak wordt de potentialis voorafgegaan door een si-zin:

Si Marcus aeger sit, domi maneat.

Stel dat/Als Marcus ziek is, zal hij wel thuis blijven.

2. potentialis van het verleden: de coniunctivus imperfecti meestal 2e s. in versteende uitdrukkingen gebruikt.

Videres/dicere, pitares Romam a Gallis occupatam esse.

Je had kunnen zien/zeggen/denken dat Rome door de Galliërs bezet was.

Plaatsbepalingen

De locativus/de genitivus locativus:—i. Deze locativus komt voor in de volgende gevallen:

- bij namen van steden en kleine eilanden van de 1^e en 2^e declinatie singularis:
Romae/ Corinthi/Deli sum. Ik ben in Rome, Corinthe, op Delos
- Carthagini – te Carthago (ondanks het feit dat Carthago van d 3^e is)
- ruri – op het platteland, domi – thuis, belli – in oorlog

In alle andere gevallen gebruik je bij namen van plaatsen en kleine eilanden de **ablativus loci** zonder het voorzetsel 'in'.

Delphis, Athenis – te Delphi, te Athene

Carthagine – te Carthago (naast de locativus)

De ablativus separativus:

ablativus van scheiding zonder voorzetsel: vanaf

Roma, Athenis, Delo, Carthagine venio. Ik kom van Rome/Athene/Carthago

Domo, rure venio. Ik kom van huis/het land.

De accusativus regionis/van richting: naar.

In dezelfde gevallen als hierboven gebruik je alleen de accusativus om aan te geven dat je ergens naartoe gaat.

Romam, Delphos, Carthaginem eo. Ik ga naar Rome/Delphi/Carthago.

Domum, rus eo. Ik ga naar huis/het land.

NB:

1. Bij bijstellingen bij deze plaatsbepalingen gebruikt men wel een prepositie:

Romam, ad urbem aeternam naar Rome, de eeuwige stad

Roma, ex urbe aeterna vanuit Rome, de eeuwige stad

Romae, in urbe aeterna in Rome de eeuwige stad

2. bij de ablativus separativus wordt wel een voorzetsel gebruikt

- bij vertrek uit de buurt van de plaats en niet uit de plaats zelf

Abeo a Roma. Ik vertrek uit de omtrek van Rome.

- in geval van tegenstellingen

A Roma in castra eo. Ik ga van Rome naar het kamp.

- bij lange en procul

Procul a Roma sum. Ik ben ver van Rome

3. bij de woorden locus en totus in de ablativus loci gebruik men normaal geen 'in'. Toto orbe terrarum homines vivunt. Op de hele wereld leven mensen.

Het gerundivum:

de stam van het praesens +(e)ndus/a/um. Het wordt dan verbogen als bonus/a/um.

laudare	laudandus	geprezen moetende worden, prijzenswaardig
videre	videndus	gezien moetende worden, zienswaardig
regere	regendus	bestuurd moetende worden, besturenswaardig
audire	audiendus	gehoord moetende worden, horenswaardig
capere	capiendus	genomen moetende worden, nemenswaardig

Gebruik.

1. als naamwoordelijk deel + esse: moeten worden

Hannibal timendus est. Hannibal moet gevreesd worden.

Door wie er gevreesd moet worden wordt aangegeven door een **dativus van de handelende persoon/auctoris**: Hannibal Romanis timendus est. Hannibal moet door de Romeinen gevreesd worden.

gerundivum + esse + ontkenning of 'vix': 'kunnen/hoeven worden'.

Hannibal vix/non Romanis timendus est. Hannibal hoeft niet/nauwelijks door de Romeinen gevreesd te worden.

2. als bijvoeglijke bepaling.

laudandus vir – een prijzenswaardige man, een man die geprezen moet worden.

Meestal wordt het gerundivum **dominant** gebruikt: nadruk op het werkwoord in het gerundivum.

Vertaling: naamval – het + infinitivus - van + het naamwoord.

Voorbeelden:

- **genitivus**: cupidus + gen. – begerig naar: Cupidus Hannibalis vincendi sum.
– ik ben verlangend naar het overwinnen van H. → Ik verlang ernaar H te overwinnen
- gen. + causa/gratia – wegens: Gentis Romanae vincendae causa Hannibal Alpes transiit. – Wegens het overwinnen van de Romeinen is Hannibal de Alpen overgetrokken. → Hannibal is de Alpen overgetrokken om de Romeinen te overwinnen.

- **ablativus:** Sociis oppugnandis Hannibal Romanos vincere vult. Door het aanvallen van de bondgenoten/door de bondgenoten aan te vallen wil Hannibal de Romeinen overwinnen.

- **accusativus:** Ad Romanos vincendos in Italiam venit. Hij is naar Italië gekomen naar het overwinnen van de R/om de R te overwinnen.

Bij werkwoorden als dare, permittere, curare:

Eis captivos custodiendos dedit. Hij heeft het bewaken van de gevangenen aan hen gegeven/opgedragen. Hij heeft hen opgedragen de gevangenen te bewaken

Urbem muniendam curat. Hij zorgt voor het/hij laat de stad versterken

Villam aedificandam locat. Hij besteedt het bouwen van een landhuis aan. Hij laat ..

- **dativus:**

praeesse + dativus aan het hoofd staan van Castris defendendis praeesse.

Hij staat aan het hoofd van het verdedigen van het kamp.

dativus finalis/van doel: tot om: creat dictatorem rei publicae servandae.

Hij stelt een dictator aan om de staat te redden.

Les 18

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex en fut. perifr.
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e decl.
5. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
6. adverbia
7. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw
8. rel. aansluiting
9. p.p.a. en ppp, abl.abs., pfa
10. gradus comparationis
11. correlativa
12. aci, nci
13. perf. met praes. betekenis
14. coni. in bijzinnen en hoofdzin
15. plaatsbepalingen
16. het gerundivum

Deze les wordt geleerd:

1. deponentia
2. pronomen indefinitum
3. adiectiva numeralia

Deponentia

Tot op heden heb je werkwoorden geleerd die zowel een actieve als passieve vorm hadden. Daarnaast bestaat er in het Latijn ook een grote groep werkwoorden die bijna alleen passieve vormen kent, maar volledig actief vertaald moet worden. Deze werkwoorden worden de verba **deponentia** (ev: deponens) genoemd.

Deze deponentia komen in alle coniugaties voor:

- 1^e coniugatie: hortari aansporen
- 2^e coniugatie: videri schijnen, lijken
- 3^e coniugatie: loqui spreken
- 4^e coniugatie: experiri proberen
- 5^e coniugatie: aggredi aanvallen

Je kunt zien of een werkwoord een deponens is aan het feit dat er in de woordenlijst de infinitivus passivi genoemd wordt in plaats van de infinitivus activi. Let daar dus goed op. Hieronder volgen de schema's van deze werkwoorden – in feite zijn het dezelfde vormen als die van het passivum.

Hortari (1^e coniugatie)

	indicativus	coniunctivus	infinitivus	participium
praesens	hortor hortaris hortatur hortamur hortamini hortantur	horter horteris hortetur hortemur hortemini hortentur	hortari	hortans hortantis etc.
imperfectum	hortabar hortabaris hortabatur hortabamur hortabamini hortabantur	hortarer hortareris hortaretur hortaremur hortaremini hortarentur		
futurum	hortabor hortaberis hortabitur hortabimur		hortaturus esse	hortaturus

	hortabimini hortabuntur			
--	----------------------------	--	--	--

perfectum	hortatus sum hortatus es hortatus est hortati sumus hortati estis hortati sunt	hortatus sim hortatus sis hortatus sit hortati simus hortati sitis hortati sint	hortatus esse	hortatus
plusquam-perfectum	hortatus eram hortatus eras hortatus erat hortati eramus hortati eratis hortati erant	hortatus essem hortatus esses hortatus esset hortati essent hortati essetis hortati essent		
futurum exactum	hortatus ero hortatus eris hortatus erit hortati erimus hortati eritis hortati erunt			

Vertaling:

hortor/horter

ik spoor aan/dat ik aanspoor

hortabar/hortarer

ik spoorde aan/dat ik aanspoorde

hortabor^[L]_[SEP]

ik zal aansporen

hortatus sum/sim

ik heb aangespoord/ik spoorde aan/ dat ik aangespoord heb

hortatus eram/essem

ik had aangespoord/dat ik aangespoord had

hortatus ero

ik zal hebben aangespoord

hortans

aansporend

hortatus

aangespoord hebbend

hortaturus

zullende aansporen

hortari

aansporen

hortaturus esse

te zullen aansporen

hortatus esse

te hebben aangespoord

^[L]_[SEP] ^[L]_[SEP] ^[L]_[SEP]

Zoals we in de inleiding schreven, kennen de deponentia bijna alleen maar passieve vormen. De enige uitzonderingen op de passieve vormen zijn

œ het **ppa** (*hortans*: aansporend)^[L]_[SEP]

œ de **infinitivus futuri** (*hortaturus esse*: te zullen aansporen)

œ het **pfa** (*hortaturus*: zullende aansporen)

Voor de volledigheid volgen hieronder ook de beknopte overzichten van de andere coniugaties:

	indicativus	coniunctivus	infinitivus	participium
praesens	videor	videar	videri	videns
imperfectum	videbar	viderer		
futurum	videbor		visurus esse	visurus
perfectum	visus sum	visus sim	visus esse	visus
plusquam-perfectum	visus eram	visus essem		
futurum exactum	visus ero			

	indicativus	coniunctivus	infinitivus	participium
praesens	loquor	loquar	loqui	loquens
imperfectum	loquebar	loquerer		
futurum	loquar loqueris		locuturus esse	locuturus
perfectum	locutus sum	locutus sim	locutus esse	locutus
plusquam-perfectum	locutus eram	locutus essem		
futurum exactum	locutus ero			

	indicativus	coniunctivus	infinitivus	participium
praesens	experior	experiar	experiri	experiens
imperfectum	experiebar	experirer		
futurum	experiar experieris		experturus	experturus
perfectum	expertus sum	expertus sim	expertus esse	expertus
plusquam-perfectum	expertus eram	expertus essem		
futurum exactum	expertus ero.			

	indicativus	coniunctivus	infinitivus	participium
praesens	aggredior aggrederis aggreditur etc.	aggrediar aggrediatur etc.	aggredi	aggrediens etc.
imperfectum	aggrediebar	aggredirer		
futurum	aggrediar aggredieris		aggressurus esse	aggressurus
perfectum	aggressus sum	aggressus sim	aggressus esse	aggressus
plusquam-perfectum	aggressus eram	aggressus essem		
futurum exactum	aggressus ero			

Nota bene: ^[SEP] het ppp van een deponens kan vaak gelijktijdig met de hoofdzin vertaald worden. Zo kan *ratus* (ppp van *rerī*, menen) vertaald worden met 'gemeend hebbend' en 'menend', *veritus* (PPP van *vereri*, vrezen) met 'gevreesd hebbend' en 'vrezend'.

Semi-deponentia

Er bestaat naast de deponentia ook een kleine groep van **semi-deponentia** (half-deponentia). Deze werkwoorden hebben allemaal als kenmerk dat de onvoltooide tijden (praesens, imperfectum en futurum) actieve vormen hebben en de voltooide tijden (perfectum, plusquamperfectum en futurum exactum) passieve.

Alle vormen van deze werkwoorden worden actief vertaald.

audere	ausus sum (ik heb gedurfd) ^[SEP]
solere	solitus sum (ik ben gewend geweest)
gaudere	gavisus sum (ik heb me verheugd)
fieri ¹⁰	factus sum (ik ben geworden).

Opdracht 1. Vertaal de onderstaande vormen, die in de lijst der deponentia hieronder staan.

¹⁰ De infinitivus praesentis is passief, terwijl de modi in de onvoltooide tijden wel actief zijn.

1. nasceris 2x
2. auderem
3. loqueris
4. fruentur
5. utar
6. gaudebunt
7. meritis es
8. fit
9. aggredere
10. passus erit
11. solebit
12. questus esse
13. utebar
14. secutus es
15. ratui sumus
16. oriebatur
17. usae simus
18. pollicemini
19. pateris
20. gavisus es

21. sequatur
22. orire
23. obliviscetur
24. fungar 2x
25. rearis
26. obliviscitur
27. soleret
28. queri
29. patietur
30. sequemini
31. soliti erimus
32. loquantur
33. obliviscatur
34. pollicebimini
35. rebitur
36. nascerentur
37. querere
38. merereris
39. pollicebamini
40. oblivisci

41. ortus est
42. aggrediantur
43. functa sim
44. audebo
45. gavisus erunt
46. obliti sumus
47. locutus esset
48. merebuntur
49. mereretur
50. nati essetis
51. fruimini
52. factum erit
53. fungimini 2x
54. ausus ero
55. moreris
56. morieris
57. moriaris
58. fiet
59. aggressa essem
60. fructi eramus

compleet overzicht van de (semi-)deponentia:

praesens	perfectum	betekenis
aggredior 3	agressus sum	aanvallen
audeo 2	ausus sum	durven, wagen (sd)
fio (inf. fieri)	factus sum	worden; gebeuren; gemaakt worden (sd)
fruor 3	fructus sum	genieten van
fungor 3	functus sum	vervullen
gaudeo 2	gavisus sum	blij zijn; zich verheugen over (sd)
loquor 3	locutus sum	spreken
mereor	meritus sum	zich verdienstelijk maken
morior 5	mortuus sum	sterven
nascor 3	natus sum	geboren worden
obliviscor 3	oblitus sum	vergeten
orior 4	ortus sum	ontstaan, beginnen; opkomen (zon)
patior 5	passus sum	verdragen, dulden; toelaten
polliceor 2	pollicitus sum	beloven
proficiscor 3	profectus sum	vertrekken
queror 3	questus sum	(be)klagen
reor 2	ratus sum	menen
sequor 3	secutus sum	volgen
soleo 2	solitus sum	de gewoonte hebben, gewoonlijk doen (sd)
utor 3	usus sum	gebruiken
vehor 3	vectus sum	varen, rijden
vereor	veritus sum	vrezen
vertor 3	versus sum	(zich) draaien, keren

De ondergang van de republiek.

De Gracchen

Nadat de Romeinen Hannibal verslagen hebben, hebben ze het westelijk deel van de Middellandse Zee in handen. In de tweede eeuw maken zij zich heel makkelijk door de tactiek van 'divide et impera' meester van het Griekse oosten. Die verovering heeft grote gevolgen voor de Romeinse wereld gehad. Op de eerste plaats komen ze hard in contact met de Griekse wetenschappen en literatuur. Velen, zoals Scipio, zijn zwaar onder de indruk en anderen, zoals Cato, wilden niets afweten van die nieuwlichterij. Natuurlijk was de verlichting niet tegen te houden. Daarnaast betekende de verovering van het oosten dat de leidende laag steeds rijker werd en dat de gewone burger achterbleef. Zij waren voor hervorming en stieten op heftige tegenstand o.a. van de grootgrondbezitters.

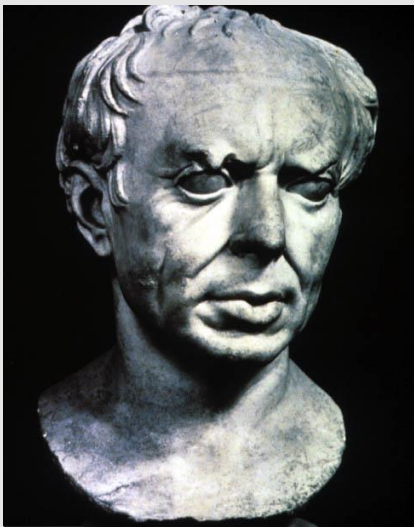

de Gracchen

De ambtsadel werd steeds rijker, omdat zij zich verrijkte ten koste van de provincies. Nadat iemand uit de nobiles praetor of consul was geweest, werd hij vaak aangewezen als gouverneur van een provincie i.p.v. een consul of praetor (pro consule, pro praetore). Tijdens dit gouverneurschap verrijkten velen zich en kochten met dat geld grond in Italië aan. Het gevolg was dat de nobiles steeds meer grond kregen, maar dat de gewone boeren van hun land beroofd werden en als echte proletariërs naar de stad gingen en daar het plebs vormden. Dit plebs van Rome was natuurlijk zeer ontevreden, hetgeen zeer gevaarlijk voor de staat was. Een kleinzoon van Africanus Maior, Tiberius Gracchus zag dat in. Hij liet een akkerwet aannemen (lex agraria, 133 v.Chr.), waarin bepaald werd dat men niet meer dan een bepaalde hoeveelheid staatsgrond mocht hebben en dat wat meer was aan de landlozen werd toegewezen. De nobiles zagen, dat dit op den duur hun

macht beperkte en lieten Tiberius met 300 aanhangers vermoorden. Tien jaar later zette zijn broer Caius zijn werk voort. Om aan land voor de landlozen te komen wilde hij kolonies stichten. Om aan grond te komen moest hij grond van bondgenoten krijgen. Om dit te bereiken bood hij hun het Romeinse of **Latijnse burgerrecht** aan. Dit ging alle partijen te ver. De senaat richtte zich tegen hem en zijn aanhangers; in een regelrecht gevecht met de troepen van de consul werden velen van zijn aanhangers gedood. Caius zelf liet zich door een slaaf doden.

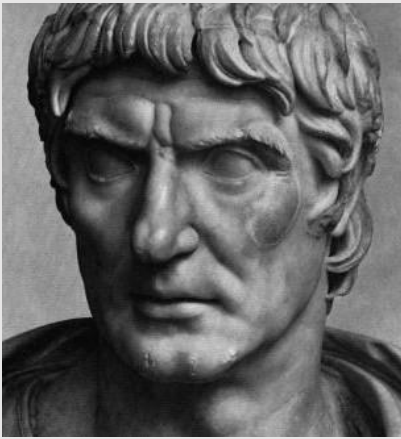
Marius.

Marius

Intussen was de macht van de senaat/nobiles wel verzwakt, hetgeen blijkt uit het feit, dat een oorlog met de Numidiërs in Noord-Afrika zeven jaar duurde van 112 tot 105. Aan deze oorlog werd uiteindelijk snel een einde gemaakt door **Marius**. Deze was als plebejer, een niet-nobilis, een homo novus, tot consul gekozen. Zijn quaestor Sulla was wel een nobilis. Door zijn militaire successen is hij 6 keer in successie tot consul gekozen, geheel in strijd met de gewoonte. Normaal liet men tussen de consulaten een aantal jaren voorbij gaan. Hij versloeg niet alleen de Numidiërs in Afrika maar ook versloeg hij binnendringende Germanen in het noorden van Italië. Als belangrijkste bestuurlijke daad van Marius kan worden opgemerkt de verandering die hij had aangebracht in de formatie van het leger. Tot die tijd was het leger altijd gelicht uit de boeren. Door de lange duur van die oorlogen en de grote afstand kon dat niet langer. Dus recruteerde hij uit het plebs een beroepsleger. Zo was kwaliteit en continuïteit gewaarborgd. Vanwege zijn militaire successen verwachtte het volk in Rome, nadat alle vijanden verslagen waren, ook politiek van Marius wonderen en wel dat de macht van de senaat verder werd beperkt, maar hij bleek geen begaafd politicus te zijn. Toen hij de politiek van de Gracchen wilde voortzetten en dit tot botsingen tussen de volkspartij en de senaat leidde, koos hij partij voor de senaat tegen zijn eigen mensen. Intussen wilden de bondgenoten in Italië zelf het Romeinse burgerrecht. Toen het hun geweigerd werd, kwamen ze in opstand: de bondgenotenoorlog (91-2). Uiteindelijk ging

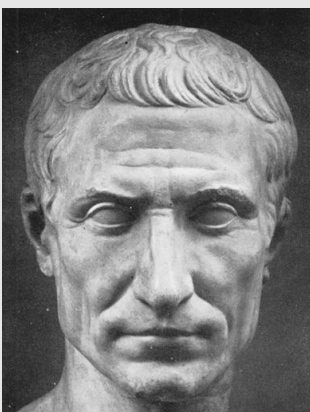
de senaat door de knieën. Alle staten, die zich binnen 60 dagen zouden onderwerpen kregen het burgerrecht.

Sulla

De burgerlijke wrijvingen, die zich al ten tijde van Gracchen hadden voorgedaan, staken opnieuw de kop op na de bondgenotenoorlog. Rome werd in het oosten bedreigd door Mithridates, koning van Pontus. Hij had bijna alle gebieden rond de Zwarte Zee veroverd. Verder had hij de bewoners van Klein Azië toegestaan alle Italiërs (minimaal 80.000) op 1 dag te vermoorden. De Italiërs waren zeer gehaat, omdat ze heel Klein-Azië leegroefden en afpersten. De aristocraat en dus senaatsaanhanger Sulla was als consul (88) gekozen. De volkspartij schoof echter Marius naar voren. Dit leidde tot een eerste burgeroorlog, die Sulla won. Marius vluchtte, maar ontelbare Marianen werden gedood. Sulla ging naar Griekenland, waar intussen Mithridates was, en versloeg in een drie jaar durende oorlog Mithridates. Intussen waren de Marianen in Rome weer de baas en Marius voor de 7e keer consul. De leiders van de aristocratie liet hij doden. Onverwacht stierf Marius echter en zijn aanhangers werden door Sulla verslagen en verdreven. Nadat Sulla snel de orde had hersteld, liet hij zich tot dictator (82-79) benoemen en trof hij maatregelen om het bestaan van de republiek te waarborgen. Zo introduceerde hij de proscriptielijsten: namen van tegenstanders van de senaatsregering liet hij op lijsten zetten; hij liet hen vermoorden en hun vermogen kwam de staat toe of werd onder zijn aanhangers verdeeld. Verder maakte hij wetten om de macht aan de senaat terug te geven, maar het rijk was te groot geworden om door een senaat geregeerd te worden. Er was één sterke man nodig.

Caius Iulius Caesar

Iulius Caesar

In 79 trad Sulla af. Een jaar later stierf hij. Inmiddels werd het rijk weer door oorlogen geteisterd met name weer door Mithridates. Om een einde aan die oorlogen te maken werd Pompeius, een

vroegere aanhanger van Sulla, aangesteld tot commandant met onbeperkte macht. Hij wist uiteindelijk in 62 de vrede in het rijk te herstellen.

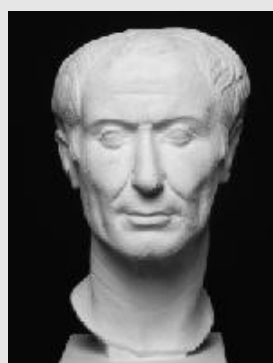
In Rome probeerden inmiddels twee mannen van de volkspartij de macht tot zich te trekken: Crassus, een rijke handelaar en Caesar, een begaafd politicus.

Pompeius

Crassus

Caesar

Toen Pompeius terugkwam en om land voor zijn veteranen vroeg, weigerde de senaat dat. Caesar begreep, dat hij nu Pompeius, die door de senaat teleurgesteld was, aan zijn kant kon krijgen. Pompeius' hulp had hij ook nodig. Hij was voor 59 tot consul gekozen, maar verwachtte weerstand van de senaat. Ook Crassus won hij voor zich. De drie mannen sloten het eerste driemanschap (60-55, triumviraat), waarin zowel politiek inzicht als ook geld en militaire ervaring verenigd waren. Na het consulaat van Caesar bleven Pompeius en Crassus te Rome om de orde te handhaven. Caesar vertrok naar Gallia Cisalpina en Narbonensis als stadhouder, proconsul. Het was zijn bedoeling op den duur heel Gallia Transalpina, het huidige Frankrijk, België en Limburg, te veroveren om zo zelf een geoefend leger te krijgen en land voor de Romeinse boeren. Caesar heeft de Galliërs pas in 50 definitief kunnen verslaan. In 56 werd het driemanschap vernieuwd voor de jaren 55-50. Pompeius en Crassus werden in 55 voor de tweede keer consul en daarna zou Pompeius proconsul van Spanje worden en Crassus van Syrië. Caesar bleef proconsul van Gallia. Pompeius echter bleef na zijn consulaat in Rome. Crassus vertrok wel naar Syrië. Hier hoopte hij evenveel roem te vergaren als Caesar en Pompeius in een oorlog tegen de altijd krijgszuchtige Parthen. De Parthen waren gevreesde krijgers, die te paard van de vijanden afrijdend omgedraaid pijlen op de achtervolgende vijand afschoten. Hij huurde met zijn enorme kapitaal een geweldig leger, maar werd door de Parthen in de woestijn vernietigend verslagen en gedood.

Door de dood van Crassus was het evenwicht tussen Pompeius en Caesar weg.

Pompeius en de senaat werden bang voor Caesars continue successen in Gallië en toen zijn proconsulaat in 50 afliep riepen zij hem terug naar Rome, maar dan wel zonder leger. Caesar vermoedde onraad en eenmaal bij de rivier de Rubicon, waar hij zijn legioenen moest achterlaten, besloot hij met zijn troepen de rivier over te steken en hier sprak hij de beroemde woorden: ***Alea iacta est***. In Rome brak paniek uit. De senaat en Pompeius vluchtten. Caesar achtervolgde Pompeius tot in Egypte. Hier werd Pompeius

bij zijn landing door een minister van de koning vermoord. Hij hoopte zo Caesars gunst voor de koning te winnen. Deze was in een troonstrijd gewikkeld met zijn zuster Cleopatra. Caesar echter, onder de indruk van Cleopatra, zette haar op de troon. Dit geschiedde tegen de zin van de bevolking hetgeen uitliep op een opstand van de bevolking: de Alexandrijnse oorlog. Hierbij ging de grootste bibliotheek van de oudheid in vlammen op.

Cleopatra

Hierna trok Caesar nog door Klein-Azië om de in opstand gekomen zoon van Mithridates te verslaan. Hij onderwierp Klein-Azië zo snel, dat hij de beroemde woorden **Veni, vidi, vici**. gesproken zou hebben. Pas in 46 versloeg Caesar de gevluchte senaatspartij in Afrika. Nu had Caesar alle tegenstanders verslagen. Dit betekende het definitieve einde van de republiek. Caesar eigende zich alle macht toe en alle daarbij behorende titels: dictator voor het leven, imperator (opperbevelhebber), consul en pontifex maximus. Hij voelde zich als eerste Romein hoofd van de staat. Tegenover zijn vijanden was hij vergevingsgezind. Toch konden velen zijn houding en macht niet accepteren. Hij riep zijn ondergang over zich uit, toen hij al te duidelijk uit was op de macht van rex. Met name onder de oude adel was het regnum bijzonder gehaat. Toen duidelijk werd, dat men zich niet al te zeer ertegen zou verzetten, als Caesar rex werd, heeft een groep van de oude adel, onder wie met name Brutus en Cassius, Caesar tijdens een senaatsvergadering op de Iden van maart (15 maart) van 44 bedolven onder een regen dolksteken.

Pronomina indefinita.

De onbepaalde voornaamwoorden zijn gemaakt van oude bekenden, het vragend en betrekkelijk voornaamwoord quis, quid en qui, quae, quod. Het ligt dus voor de hand dat ze ook zo verbogen worden. Zoals de naam al zegt, geven deze woorden onbepaalde personen of zaken aan. De Latijnse voornaamwoorden zijn:

- I. **aliquis** - iemand
aliquid- iets
verbogen als quis/quid
zelfstandig

Bijvoeglijk:

aliqui/qua/quod – een of andere; pl. sommige
verbogen als qui, quae, quod, maar fem.nom.s. en n. nom./acc. pl.
aliqua en niet aliquae

N.B. na si, nisi, num en ne en ook na relativa verliest (bijna altijd) aliquis etc. ali-
Si quis id dicat, eum puniam.

- II. **quidam, quaedam, quoddam** – een zekere, bepaald, **pl.** sommige
verbogen als qui, quae, quod

- III. **quisquam, quicquam** – iemand, iets
in zinnen met ontkenning of met negatieve strekking
Nescio quemquam, qui id faciat.

- IV. **quisquis, quidquid/quicquid** – ieder, welk/wat ook maar

Opdracht 2. Vertaal. Er komen ook woorden uit tekst 18.1 in deze oefening voor

1. Aliquis corripitur.
2. Alquam curam experiamur.
3. Si quis deformitatem calvitii exprbret, Caesar id inique ferat.
4. Ne cui ioco obnoxius sit.
5. Coronam lauream cuidam trademus.
6. Puer quidam eius capillus tondere solitus est.
7. Moneo, ne quemquam exterreas.
8. Si quem obtrectatorem times, deos implores.
9. Quodam honore utimur.
10. Quibusdam honoribus fruimur.
11. Res suas agere quisque solebit.
12. Imperavi ne quisquam quid exprobraret.

13. Ne hoc cuiquam exprobres.
14. Id cuique honori est.
15. In quoque itinere multa videmus.
16. Si quae verba dixeris, te puniemus.
17. Utinam, ne quemquam exterreres.
18. Quendam deum experiebar
19. Ne hoc cuiquam dicatis.

De pronomina adiectiva numeralia

Deze bijvoeglijke telwoorden hebben, hoewel ze van de 1e en 2e declinatie zijn, evenals de demonstrativa, het relativum en de vragende voornaamwoorden een gen.s. op **-ius** en dat.s. op **-i**. Inhoudelijk hebben ze met elkaar gemeen, dat ze allemaal een variant op het getal **1** vormen.

unus	één, slechts, alleen
solus	alleen, slechts
ullus	enig
nullus	geen
totus	geheel
alter, -tra, -trum	de één, de ander (van twee = -ter)
uter, -tra, -trum	wie van beiden
uterque, utraque, utrumque	ieder van beiden
neuter, -tra, -trum	geen van beiden
alius	een ander (van drie of meer)

Opdracht 3. Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 18.1 Suetonius Liber I. Divus Iulius.25

Als bron over Caesar hebben we naast zijn eigen werk misschien wel vooral de biograaf Suetonius. Deze heeft een werk geschreven 'De vita Caesarum', dat natuurlijk met Iulius begint. Suetonius geeft in zijn werk een beschrijving van Iulius.

[45] Fuisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, valitudine prospera, nisi quod tempore extremo repente animo linqui atque etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas 5. correptus est. Circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter ac raderetur, sed velleretur etiam, ut quidam exprobraverunt, et ut calvitii vero deformitatem iniquissime ferret quia eam saepe obtrectatorum iocis obnoxiam esse expertus erat. Ideoque et deficientem capillum revocare a vertice adsueverat et ex omnibus 10. decretis sibi a senatu populoque honoribus non aliud aut recepit aut usurpavit libentius quam ius laureae coronae perpetuo gestandae.

adsuescere, -suevi zich eraan gewennen
agere doen, bedrijven
calvitium kaalheid
candidus wit
capillus hoofdhaar
corona laurea lauwerkrans
corripere 5, -ripui, -reptus aantasten
cura zorg
decernere 3, -crevi, -cretus besluiten
deficere 5 afnemen
deformitas, -tatis lelijkheid
diligenter nauwkeurig
excelsus rijzig
experior, expertus ervaren
exprobrare verwijten
exterrere 2 hevig bang maken
gestare dragen
honor, honoris eer(bewijs)
inique ferre zich ergeren aan
iocus grap
ius, iuris *n.* het recht
linquere 3 = relinquere
membrum lid

morbus comitalis verkiezingsziekte,
epilepsie (*deze ziekte werd beschouwd als slecht voorteken en leidde tot het afbreken v.d. verkiezingsprocedure*).
morosus kieskeurig
niger, -gra, -grum zwart
nisi quod afgezien van het feit dat
obnoxius + *dat.* onderhavig aan
obtrectator jaloerse kritikaster
oculus oog
os *n.*, oris gezicht
perpetuo adv. eeuwig
plenus vol
prosperus gunstig, voorspoedig
radere 3 scheren
radere 3 scheren
repente plotseling
revocare terugroepen
solere gewoon zijn, solitus
statura gestalte
tradere 3 overleveren
teres, teretis slank
tondere 2 scheren, knippen

usurpare
valetudo, -dinis
vegetus

gebruiken
gezondheid
energiek, levendig

vellere 3
vertex, verticis

uittrekken
kruin

Opdracht 4. Leer de oude vertaling en woorden van tekst 18.1 en beantwoord onderstaande vragen.

1. Met welk woord geeft Suetonius aan Caesar niet persoonlijk gekend te hebben? Geef uitleg.
2. Hoe legt Suetonius nadruk op het feit dat Caesar al dood is?
3. In dit stukje van Suetonius zitten, zoals bij ieder Latijns fragment meerdere stijlmiddelen, zoals:
 - a. asyndeton: zinnen, zinsdelen aan elkaar verbonden zonder voegwoorden zoals en, maar, want, of;
 - b. een enumeratio: opsomming;
 - c. een polysyndeton: het gebruik maken van juist wel verbindende voegwoorden;
 - d. repetitio: herhalen van hetzelfde woord;
 - e. alliteratie: woorden beginnen met dezelfde medeklinkers.Geef uit dit fragment van ieder van bovenstaande stijlmiddelen een voorbeeld.
4. Benoem en verklaar: colore candido 1, paulo 2, tempore 3, animo 3, agendas 4, tonderetur 6, diligenter 6, calvitii 7, expertus 8, libentius 11.

Tekst 18.2

In moderne tijden is Iulius vooral bekend door zijn verslag van de oorlog in Gallië (58-52): De Bello Gallico. Dit verslag was een soort rapportage voor de senaat in Rome, die hij op het gemak wilde stellen. Opvallend is juist, dat Suetonius hierover opvallend kort is, terwijl het werk van Caesar uitgebreid is. Hieronder volgt het fragment in Suetonius' werk over de Gallische oorlog:

[25] Gessit autem novem annis, quibus in imperio fuit, haec fere. Omnem Galliam, quae saltu Pyrenaeo Alpibusque et monte Cebenna, fluminibus Rheno ac Rhodano continetur patetque circuitu ad bis et tricies centum milia passuum, praeter socias ac bene meritas civitates, in provinciae formam redegit, eique CCCC in singulos annos stipendii nomine inposuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato adgressus maximis adfecit cladibus; adgressus est et Britannos ignotos antea superatisque pecunias et obsides imperavit; per tot successus ter nec amplius adversum casum expertus: in Britannia classe vi tempestatis prope absumpta et in Gallia ad Gergoviam legione fusa et in Germanorum finibus Titurio et Aurunculeio legatis per insidias caesis.

absumere 3, -sumpsi, -sumptus	vernietigen	continere 2	begrenzen
ad + <i>getal</i>	ongeveer	experiri, expertus	ervaren
adficere 5, -feci, -fectus + <i>abl.</i>	treffen, aandoen	fabricare	maken
met		fere	ongeveer
adversus	ongunstig	fines <i>pl.</i>	gebied
agredi, -gressus	aanvallen	flumen, minis <i>n</i>	rivier
als		forma	vorm, hoedanigheid
amplius	meer	fundere 3, fudi, fusus	verslaan
antea	voorheen	gerere 3, gessi, gestus	doen
bene merere 2	zich verdienstelijk maken	Gergovia	Gergovia, <i>stad</i>
bis	twee maal	igbotus	onbekend
caedere 3, cecidi, caesus	vellen	imperare	bevelen, opleggen
casus	geval, gebeurtenis	imponere 3, -posui, -positus	opleggen
CCCC sc. sestertium: 400 x 100.00 sestertiën		incolere 3	wonen
Cebenna	de Cevennen	insidiae	hinderlaag
circuitus 4	omtrek	milia + <i>gen.part, n.pl</i>	duizendtallen
civitas, -tatis	burgerij, staat	nomen	naam, nomine:
clades, cladis	nederlaag	obses, -sidis	gijzelaar
classis	vloot	passus 4	pas

patere 2	open staan, zich	singuli, -ae, -a	ieder afzonderlijk
uitstrekken		socius	bevriend
per + acc.	gedurende	stipendium	belasting
pons, pontis m.	brug	successus 4	succes
praeter + acc.	afgezien van, behalve	superare	overwinnen
prope	bijna	tempestas, -tatis	storm
redigere in + acc., -egi, -actus	terugbrengen tot	ter	drie keer
Rhenus	Rijn	Tirurius en Aurunculeius: namen	
Rhodanus	de Rijn	trices	30 maal
saltus Pyrenaeus	Pyrenaeïsch bergwoud	vis, vim, vi	geweld

Tekst 18.3 De Bello Gallico I.1

Bovenstaand stuk van Suetonius is duidelijk gebaseerd op de teksten van Iulius zelf. Dat kun je al zien bij het lezen van het eerste hoofdstuk van boek I. Als gymnasiast moet je in ieder geval dat van Caesar gelezen hebben.

[I.1] Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

abesse	verwijderd zijn	extremus	uiterst
appellare	noemen	Garumna	Garonne
Aquitani	de Aquitaniërs (<i>in het zuiden van Gallia</i>)	Helvetius	<i>Gallische volksstam in het oosten van Gallia, achter het Jura-gebergte</i>
attingere 3 ab + <i>abl.</i>	grenzen aan	humanitas	beschaving
Belga	Belg	incolere 3	bewonen
commeare	geregeld gaan	inferior	lager
contendere 3 cum + <i>abl.</i>	slag leveren met	institutum	gewoonte, instelling
continenter	ononderbroken	initium	begin
continere 2	omvatten, begrenzen	lex, legis	wet
cotidianus	dagelijks	lingua	tong, taal
cultus 4	levenswijze	longe <i>adv.</i>	ver
differre + <i>abl.</i>	verschillen	Matrona	de Marne
dividere 3 ab + <i>abl.</i>	scheiden van	mercator	koopman
dividere 3, -visi, -visus	verdelen	minime	geenszins
effeminare	verwekelijken	obtinere 2	bezetten

occasus 4	ondergang	septentriones	het noorden (<i>de zeven dorsossen, de Grote Beer</i>)
omnis	ieder, elk, in zijn geheel	Sequana	de Seine
oriri ab + <i>abl.</i>	beginnen bij	Sequani en Helvetii:	<i>Keltisch stammen in het middenoosten van Gallia</i>
pertinere ad + <i>acc.</i>	betrekking hebben op	sol, solis	zon
praecedere 3 + <i>acc.</i> + <i>abl.</i>	iemand overtreffen in	spectare	kijken, gelegen zijn
prohibere + <i>abl.</i>	afhouden van	vergere 3 ad + <i>acc.</i>	zich uitstrekken naar
propterea	hierom		
proximus + <i>dat.</i>	het dichtst bij		

Opdracht 3. Vertaal de volgende verba. Ze komen uit tekst 2 en 3.

1. absitis	18. prohibebis	35. expertis
2. attincti estis	19. caedetis	36. spectavistis
3. comees	20. imperetis	37. diviserant
4. effeminarent	21. contendistis	38. imponetis
5. differes	22. obtinuisses	39. gererent
6. ceciderint	23. appellarer	40. incolebatur
7. verges	24. distuli	41. fabricetis
8. caesorum	25. redacti sumus	42. effeminavisse
9. aficies	26. impositorum	43. dilatus eras
10. incoli	27. afureritis	44. commeavistis
11. continentis	28. experiemut	45. pertineant
12. orti estis	29. contenti sumus	46. contendatur
13. pertinerent	30. oriris	47. continerent
14. aggressi essemus	31. incoluerant	48. fudisse
15. dividemur	32. superavistis	49. attingentur
16. absumaris	33. gessereant	
17. appellemur	34. paterem	

Opdracht 4. Noem naaval en vertaal.

1. Belgis	9. finium	17. sole
2. casibus	10. tempestati	18. Rheno
3. cultui	11. civitatum	19. singularum
4. Garumnae	12. milium	20. mercatori
5. septentrionibus	13. nominis	21. cladem
6. Helvetio	14. obsidi	22. omni
7. successu	15. flumine	23. occasuum
8. insidiis	16. initii	

Les 19.

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex en fut. perifr.
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e decl.
5. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
6. adverbia
7. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw, indefinita
8. rel. aansluiting
9. p.p.a. en ppp, abl.abs., pfa
10. adiectiva, gradus comparationis, adiectiva numeralia
11. correlativa
12. aci, nci
13. perf. met praes. betekenis
14. coni. in bijzinnen en hoofdzin
15. plaatsbepalingen
16. het gerundivum
17. deponentia

Geleerd worden:

- gerundium
- fieri, fit ut, fore etc
- de indirecte rede

Het gerundium

Zoals de naam al doet vermoeden, lijkt het gerundium erg op het gerundivum, maar is het toch compleet anders. Het is zaak gerundium en gerundivum goed te begrijpen en te leren. Beide worden veel gebruikt in het Latijn.

Wel, ter zake. Wanneer in het Latijn de infinitivus onderwerp of lijdend voorwerp is geeft dat geen problemen. Je gebruikt gewoon die infinitivus.

Voorbeeld:

1. Ridere bonum est.
2. Volo ridere.

In alle andere gevallen dus in bijwoordelijke (abl, dat., acc. na *ad*), bijvoeglijke (gen.) bepalingen gebruikt men het **gerundium**. Hiervan moet je drie dingen weten:

1. dit is een onzijdig zelfstandig naamwoord,
2. van de 2^e declinatie singularis
3. gemaakt van het werkwoord met actieve betekenis, dus absoluut niet te verwarren met het gerundivum (bijv. naamw. en pass.).

Vorming:

Stam + (e) + **nd** + **uitgang**

casus	gerundium	betekenis
nom.	-----	--
gen.	laudandi	van het prijzen
dat.	monendo	aan/voor/tot het waarschuwen
acc.	regendum	het besturen (na <i>ad</i>)
abl.	audiendo capiendo	door/met/vanaf het horen/nemen

Gebruik.

Het gerundium wordt alleen volgens strakke regels gebruikt. Overigens gebruiken de Romeinen liever het gerundivum dan het gerundium.

Genitivus:

1. na substantiva: ars scribendi = de kunst van het schrijven
2. na adiectiva begerig (cupidus), ervaren (peritus) en gedachtig (memor). Cupidus canendi sum. Ik verlang te zingen.
3. **Voor** causa en gratia. Canendi causa venio.

Dativus:

1. hoofdzakelijk in vaste uitdrukkingen: solvendo esse. Ik ben tot betalen in staat.
2. Na studere, operam dare (= zich erop toeleggen). Studeo canendo. Ik leg me toe op het zingen.
3. Na praeesse (aan het hoofd staan van), praeficere (aan het hoofd stellen van): muniendis castris praesum. Ik sta aan het hoofd van het aanleggen van het kamp.
4. na adiectiva als geschikt (aptus) en nuttig (utilis). Locus aptus pugnando.

Accusativus:

1. alleen na **ad**. Venio ad canendum. Ik kom om te zingen.

Ablativus:

1. Als het aangeeft het middel **waarmee**, of de manier **waarop**. Canendo gaudeo. Door te zingen ben ik blij.
2. Na de voorzetsels **ab, de, ex, in**: De canendo narro. Ik vertel over het zingen.

N.B.

1. Bij het gerundium kan alleen een lijdend voorwerp indien het gerundium in de gen., of abl. gebruikt wordt zonder voorzetsel: Eum necando gaudeo. Ik ben blij door hem te doden.
2. Het gerundium houdt zijn eigen naamval. Captivis parcendo eos amicos facit. Door de krijgsgevangenen te sparen maakt hij hen tot vrienden.

Oefening. Vertaal de volgende zinnen. Er staan ook woorden van tekst 1. in

1. Ars dicendi pulcherrima est.
2. Oppugnando vincetis.
3. Urbem oppugnando vincitis.
4. Ad imperandum genus Romanum natum est.

5. Mundo imperandi causa genus Romanum natum est.
6. Colosseum videndo felix sum.
7. Caesarem necando Brutus putabat se mundum malo maximo liberare.
8. Urbe oppugnanda vicistis.
9. Suos hortando patriam servavit.
10. Ad conspirandum venistis.
11. Non semper occasio adoriendi est.
12. Scribere scribendo disces et dicere dicendo.
13. Nihil agendo nobis vita transit.
14. Fama crescit eundo.
15. Nihil faciendo nihil invenies.
16. Cupido Gallos vincendi me cogit eis bellum indicere.
17. Persequendi imperitus sum.
18. Amor pugnandi Romanos potentissimos fecit.
19. Exstruendi memores sumus.

Opdracht 2. Vertaal onderstaande verba uit Tekst 19.1.

1. abstinence	8. volitabunt	15. volitet
2. cavet	9. deicieris	16. conlapsus sim
3. conlabaris	10. detegitis	17. profers
4. patescite	11. se inferat	18. reperiri
5. persequeris	12. scrutabar	19. sepelevisse
6. cuncter	13. edictum esset	20. inventum est
7. reperiris	14. vindices	21. patesce
22. inveniunt	30. profertur	36. denuntiatem
23. discerpissent	31. confodiet	erit
24. persequatur	32. disicerentur	37. deducam
25. conscribit	33. vindicaret	38. invenient
26. excipias	34. persecutis	39. edicatur
27. immoles	35. sepultae	40. inveniamur
28. illucescat	essemus	41. immolantur
29. sepultis		

Opdracht 3. Vertaal de nomina. Denk aan de naamval. Ook de nomina komen uit Tekst 19.1

1. aditui	18.pabulis	35.adituum
2. auctore	19.quieti	36.gremiis
3. senatu	20.genere	37.principe
4. volucris	21.vacula	38.nemore
5. suffragio	22.nubium	39.ossi
6. vasculi	23.senatum	40.manibus
7. custodem	24.principum	41.custodibus
8. foribus	25.nemora	42.operibus
9. monumenta	26.greges	43.suffragia
10.manui	27.quiete	44.ossum
11.tribibus	28.manu	45.auctores
12.gregem	29.ossa	46.haruspicum
13.gremio	30.pabuli	47.opera
14.monumenti	31.comitiis	48.avium
15.avi	32.generum	49.generi
16.suffragiis	33.ramulorum	
17.haruspicis	34.nubis	

Tekst 19.1 Een gewaarschuwd man ...

Conspiratum est in eum a sexaginta amplius, Gaio Cassio Marcoque et Decimo Bruto principibus conspiracy. Qui primum cunctati sunt utrumne in Campo Caesarem per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus divisus e ponte deicerent atque exceptum trucidarent, an in Sacra via vel in aditu theatri adorirentur; postquam senatus Idibus Martiis in Pompei curiam edictus est, facile tempus et locum praetulerunt.

[81] Sed Caesari futura caedes evidentibus prodigiis denuntiata est. Paucos ante menses, cum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad extruendas villas vetustissima sepulcra disicerent idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiabant, tabula aenea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuae sepultus, inventa est conscripta litteris verbisque Graecis hac sententia: quandoque ossa Capyis detecta essent, fore ut illo prognatus manu consanguineorum necaretur magnisque mox Italiae cladibus vindicaretur. Cuius rei auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Caesaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traiciendo Rubiconi flumini consecrarat ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere ubertimque flere. Et immolantem haruspex Spurinna monuit, caveret periculum, quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianae curiae se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutae ibidem discerpserunt. Ea vero nocte, cui inluxit dies caedis, et ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Iove dextram iungere; et Calpurnia uxor imaginata est conlabi fastigium domus maritumque in gremio suo confodi; ac subito cubiculi fores sponte patuerunt.

abstinere 2 + <i>abl.</i>	zich onthouden van
ac	en
aditus 4	toegang
adoriri	aanvallen
aeneus	bronzen
alias	een andere keer
aliquantus	vrij veel
amplius + <i>getal</i>	meer dan
antiquus	oud
auctor	zegsman
avis	vogel
caedes	moord
Campus (Martius)	Marsveld
Capua	Capua, stad in
Campania	
cavere 2	oppassen voor
clades	rampen
colonia	kolonie
comitia <i>n.pl.</i>	verkiezingen
comperire, comperi,-pertus	vernemen
conditor	stichter
confodere 5	doorboren
conlabi 3, -lapsus	instorten
consacrare	wijden
consanguineus	bloedverwant
conscribere 3	schrijven
conspirare in + <i>acc.</i>	samenzweren tegen
conspiratio, -ionis	samenzwering
cunctari	talmen
Curia Pompei: <i>vergaderzaal van Pompeius</i>	
custos, custodis	wacht
deducere 3, -duxi, -ductus	wegleiden
deicere 5	naar beneden gooien
denuntiare	aankondigen
detegere 3	ontbloten
dextram (manum) iunger 3 de	rechterhand geven
disicere	vernietigen
discerpere 3, -cerpsi	kaal plukken, verscheuren
edicere 3	afkondigen
eo + <i>comp.</i>	des te
evidens	duidelijk
excipere, -cepi, -ceptum	opvangen
exstruere 3	bouwen

facile <i>adv.</i>	gemakkelijk
familiaris	goede bekende
flere	wenen
fores <i>pl.</i>	de deuren
genus, generis	soort
grex, gregis	kudde
haruspex	ingewandschouwer
illucescere	beginnen te schijnen,
dag worden	
imaginari	zich verbeelden
immolare	offeren
interdum	soms
invenire, -veni, -ventu	vinden
laureus	van een laurier
lex Iulia	een wet van Iulius
manus 4 <i>f.</i>	hand
maritus	echtgenoot gremium
Idus Martiae	de Iden van Maart, 15
maart	
monimentum	gedenkteken
<i>-ne: leidt vraag in zonder betekenis; indien afhankelijke vraag: of</i>	
nemus, nemoris	woud
nubes, nubis	wolk
opus	productie
os, ossis <i>n.</i>	bot
pabulum	groenvoer
patescere 3, patui	open gaan
per + <i>acc.</i>	door tijdens wegens
persequi, persecutus	achtervolgen
pertinax	halsstarrig
Pompeianus	van Pompeius
praeferre, -tuli, -latus	verkiezen
pridie + <i>acc.</i>	de dag voor
princeps, -cipis	leider
prodigium	voortken
proferre	uitstellen
prognatus + <i>abl.</i>	afstammeling van
quandoque	wanneer
quies, quietis	rust, slaap
ramulus	takje
regaliolus	winterkoninkje
reperire	vinden
Rubico, -conis	de Rubicon

scrutari	doorzoeken,	trucidare	doden
onderzoeken		ubertim	overvloedig
se inferre + dat.	zich begeven in	ultra + acc.	voorbij
senatus 4	senaat(svergadering)	utrum .., an ..	<i>tweeledige vraag: ...,</i>
sententia	betekenis	of ..	
sepelire, sepelevi, sepultus	begraven	vagus	dolend
sepulcrum	graf	varius	verscheiden
sponte	uit eigen beweging	vasculum	vaas
studiosus	ijverig	vel	of
suffragium	stemming	vetus	oud
supra + acc.	boven	via Sacra: weg over het forum langs de	
tabula	tafel, bord	heiligdommen	
theatrum	theater	vindicare	wreken
traicere 5	overzetten	volitare	vliegen
tribus 4 f	tribus, kiesdistrict	volucris	vogel

de indirecte rede (oratio obliqua)

Vergelijk de onderstaande zinnen:

A Ik vraag: "wat doe je?"

B Ik vraag wat je aan het doen bent.

Voorbeeld A bevat een **directe** rede: wat doe je? Je stelt deze vraag rechtstreeks aan iemand. In voorbeeld B stel je de vraag niet direct maar met een inleidende zin (een soort omweg):

inleidende zin: ik vraag

indirecte rede: wat je aan het doen bent

Voor de **indirecte** rede zijn in het Latijn strakke regels:

- zegzinnen (mededelingen) komen in een aci
- alle bijzinnen en afhankelijke vragen staan in de coni. (**coniunctivus obliquus**)
- bevelen komen in de coni. te staan.

Voorbeelden:

Zegzinnen.

directe rede:

Caesar dicit: Gallos victurus sum.

Caesar zegt: De Galliërs ga ik overwinnen.

Indirecte rede:

Caesar dicit se Gallos victurum esse.

Caesar zegt, dat hij de galliërs gaat overwinnen.

Bijzinnen en afhankelijke vragen:

1. <i>Te rogavi cur id faceres.</i>	Ik vroeg jou waarom je dat deed.
2. <i>Cognoscere vult, quis urbem incenderet</i>	Hij wil weten wie de stad in brand stak.
3. <i>Eos rogavi num mecum irent.</i>	Ik vroeg hen of zij met mij meegingen.
4. <i>Nescitis in qua hora Dominus veniat.</i>	Jullie weten niet wanneer de Heer komt.
5. <i>Caesar dixit Gallos, quos vicisset, se dedere.</i>	Caesar zei dat de Galliërs, die hij overwonnen had, zich overgaven.
6. <i>Caesar dixit Gallos Romanos timere, quod fortiores essent.</i>	Caesar zei, dat de Galliërs de Romeinen vreesden, omdat zij sterker waren.

Bevel komen in de coniunctivus:

Dixit abirem.	Hij zei, dat ik weg moest gaan.
---------------	---------------------------------

Woorden die vaak voorkomen bij een oratio obliqua zijn woorden als *cur* (waarom), *quis* (wie), *quid* (wat), *num* (of), *utrum...an* (of...of).

Opdracht 3.

- Haal de gevallen van indirecte rede uit tekst 1 en 2.
- Geef aan of je met aci's (zegzinnen), afhankelijke vragen, bijzinnen met coniunctivus of indirecte bevelen te maken hebt.

Tekst 19.2. Caesars aarzeling.

Ob haec simul et ob infirmam valitudinem diu cunctatus an se contineret et quae apud senatum proposuerat agere differret, tandem Decimo Bruto adhortante, ne senatores frequentes ac iam dudum eum opperientes destitueret, quinta fere hora progressus est libellumque insidiarum indicem ab obvio quodam viro porrectum libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit. Dein pluribus hostiis caesis, cum litare non posset, introiit curiam spreta religione Spurinnamque irridens et ut falsum arguens, quod sine ulla sua noxa Idus Martiae adessent: quamquam is venisse quidem eas diceret, sed non praeterisse.

adhortari	aansporen	litare	gunstige
arguere	beschuldigen	voortekens krijgen	
commiscere 2	mengen	noxa	schade
cunctari	aarzelen	ob + acc.	wegens
destituere 3, -stitui	in de steek laten	obvius	tegemoet komend
differre	uitstellen	opperiri	wachten
falsus	leugenachtig	porrigere 3, -rexi, -rectus	aanbieden
fere	ongeveer	praeterire	voorbij gaan
frequens	talrijk	progredi, -gressus	naar buiten gaan
hostia	offerdier	proponere 3, -posui	voorstellen
iam dudum	allang	quamquam	hoewel
index, -dici + gen.	die verklikt	quasi + part.	alsof
infirmus	zwak	religio	religie
introire	binnegaan	se continere 2	thuis blijven
irridere 2	bespotten	spernere, spreui, spretus	verachten,
libellus	briefje	minachten	
		ut	als

Tekst 19.3 De moord.

[82] Caesarem assidentem conspirati specie officii circumsteterunt, ilicoque Cimber Tillius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit renuentique et gestu in aliud tempus differenti ab utroque umero togam adprehendit: deinde clamantem: 'ista quidem vis est!' alter e Cascis aversum vulnerat paulum infra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit conatusque prosilire alio vulnere tardatus est; utque animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus et viginti plagis confossus est uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito, etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: καὶ οὐ τέκνον; Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu iacuit, donec lecticae impositum, dependente brachio, tres servoli domum rettulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere, sed metu Marci Antoni consulis et magistri equitum Lepidi destiterunt.

accedere, accessi	naderen	conari	proberen
actum	handeling, besluit	confodere 5, -fodi, -fossus	doorboren
adprehendere 3 –prehendi	grijpen	crus <i>n</i> , cruris	been
aliquamdiu	vrij lang, enige tijd	dependere 2	naar beneden
animdavertere, -verti	bemerken	hangen	
arripere 5, -ripui, -reptus	grijpen	desistere 3, destiti	ervan afzien
assidere 3	plaast nemen	differre	uitstellen
avertere 3 –verti, -versus	afwenden	diffugere 5	uiteenvluchten
bona <i>n.pl.</i>	goederen	edere 3, edidi, editus	uiten
brachium	arm	etsi	ookal
Casca: <i>de broers Caius en Publius Servilius</i>		exanimis	ontziend
Casca, <i>eigenlijk vrienden van Caesar</i>		existimare	menen
circumsistere 3 + acc.	gaan staan om	gestus 4	gebaar

graphium	griffel	plaga	klap, steek
honestus	eervol	prope	dichtbij
ictus 4	treffer	prosilire	naar voren
ilico	onmiddellijk	springen	
inferior, imus	lager, laagst	publicare	verbeurd verklaren
infra + acc.	beneden	pugio, pugionis	dolk
irruere 3	afstormen op	quo + comp. + coni.	opdat daardoor
iugulum	keel	des te	
lectica	draagstoel	renuere 3	weigeren
letalis	dodelijk	reperire, repperi, repertus	vinden
<i>M. Antonius was Caesars collega.</i>		rescinder 3	opheffen,
magister equitum: onder de magister		vernietigen	
populi/dictator stond deze ritmeester		servolus	slaafje
metus 4	angst	sinus 4	bozemkleed
mihi animus est	ik ben van plan	species	het mom, de schijn
modo	slechts	stringere 3, strinxi, strictus	trekken
obvolvere 3, volui, volutus omwikkelen		tardare	ophouden
occidere 3, -cidi, -cisis doden		tricere 5, -ieci, -iectus	doorboren
officium	taak	umerus	schouder
pars	deel, rol, taak	undique	van alle kanten
suscipere 5, -cepi, ceptus op zich nemen		velare	omhullen
paulum	een weinig	vulnus, -eris	wond
pectus, -oris	borst		

Fieri.

Fieri is een onregelmatig werkwoord dat deels (alleen infinitivus) een deponens is.

Fieri, fio, factus:

1. worden
2. gebeuren
3. gemaakt worden als passivum van facere

Nota bene:

fit, ut + coni. Het gebeurt dat

praesens	indicativus	coniunctivus	infinitivus
	fio	fiam	fieri
	Fis		
	Fit		
	Fimus		

	Fitis		
	fiunt		
imperfectum	fiebam	fierem	
futurum	fiam		
	fies		
perfectum	factus sum	factus sim	factus esse
Plus.perf.	factus eram	factus essem	
Fut. ex.	factus ero		
Fut. perifracticum	futurus sum/fore		

Tekst 19.4 De crematie

[84] Funere indicto rogos extructus est in Martio campo iuxta Iuliae tumulum et pro rostris aurata aedes ad simulacrum templi Veneris Genetricis collocata; intraque lectus eburneus auro ac purpura stratus et ad caput tropaeum cum veste, in qua fuerat occisus. Praeferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, praeceptum, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in Campum. Inter ludos cantata sunt quaedam ad miserationem et invidiam caedis eius accommodata

Laudationis loco consul Antonius per praeconem pronuntiavit senatus consultum, quo omnia simul ei divina atque humana decreverat, item ius iurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant; quibus perpauca a se verba addidit. Lectum pro rostris in forum magistratus et honoribus functi detulerunt. Quem cum pars in Capitolini Iovis cella cremare pars in curia Pompei destinaret, repente duo quidam gladiis succincti ac bina iacula gestantes ardentibus cereis succenderunt confestimque circumstantium turba virgulta arida et cum subselliis tribunalia, quicquid praeterea ad donum aderat, congegit. Deinde tibicines et scaenici artifices vestem, quam ex triumphorum instrumento ad praesentem usum induerant, detractam sibi atque discissam iniecere flammae et veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant; matronae etiam pleraeque ornamenta sua, quae gerebant, et liberorum bullas atque praetextas.

In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quaeque more lamentata est praecipueque Iudaei, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.

accommodare	aanpassen
aedes	tempel
ardere 2	branden
aridus	droog
astringere 3	verplichten
auratus	verguld, met goud
versierd	
bullae	knop, medaillon
bustum	brandstapel
cantare	zingen
celebrare	in grote getale
bezoeken	
cella	kamer, waar het
<i>goden beeld in de tempel stond</i>	
cereus	fakkel
circulatio	in groepen
collocare	plaatsen
conferre	ijlings
conferre, -gessi, -gestus	bijeen brengen
continuus	aaneengesloten
cuncti, ae, a	alle(n)
deferre, -tuli, -latus	overbrengen
destinare	besluiten, van plan zijn
detrahere 3, -traxi, -tractus	aftrekken
discindere 3, -cidi, -cissus	verscheuren
divinus	goddelijk
donum	geschenk
eburneus	van ivoor
excultus	getooid
exstruere 3, -struxi, -structus	oprichten
exter, -tera, -terum	buitenlands
frequentare	druk bezoeken
funus, -eris	begravenis
gens, gentis	volk
gestare	dragen
gladius	zwaard
honor, -oris	ereambt
humanus	menselijk
iaculum	speer
indere 3, -dui	aantrekken
indicere 3	aankondigen
iniciere 5, -ieci, -iectus + dat.	werpen in
instrumentum	kleding

intra	binnen
invidia	nijd
item	evenzo
iter, itineris n	weg
Iudaei	de Joden
Iulia, de dochter van Iulius en echtgenote van Pompeius	
ius iurandum	eed
iuxta + acc.	naast
lamentsarii	weeklagen
Laudatio	lofprijzing
lectus	baar, bed
legionarii	legioensoldaten
loco met voorafgaande gen.	als
luctus 4	rouw
ludus pl.	spelen
matrona	familiemoeder
miseratio	medelijden
mos, moris, m	gewoonte
multitudo, -tudinis	menigte
munus, muneris	geschenk
omittere, -misi, -missus	achterwege laten
ordo m. ordinis	rij, volgorde
ornamentum	uitrusting, sieraad
per pauci	heel weinig
praecipere 5, -cepi, ceptus	voorschrijven
praecipue adv.	vooral
praeco, -conis	heraut
praeferre	aanbieden
praesens	van dat moment
praeterea	bovendien
praetexta (toga): toga met purperen zoom	
pro + abl.	voor
pronuntiare	bekendmaken
publicus	openbaar
purpura	purper
repente	plotseling
rogus	brandstapel
rostra n.p.	de rostra,
spreekgestoelte	
scaenicus artifex	acteur
senatus consultum	senaatbesluit
simulacrum	beeld
sternere 3, stravi, stratus	bedekken

subsellium	bank
succendere 3, --cendi in brand steken	
succingere 3	omgorden
sufficere 5, -feci, -fectum voldoende zijn	
tibicen, -cinis	fluitspeler
tribunal <i>n.</i>	platform
triumphus	triomftocht
tropaeum	zegeteken

tumulus	tombe
turba	menigte
usus 4	gebruik
Venus Genetrix: <i>Caesar claimde dat Venus de stammoeder der Iulii was</i>	
vestis	kleding
virgulta <i>n.pl.</i>	struikgewas

Woordenlijst

a, ab + *abl.* vanaf 5; door 4 (*bij passiva mensen, abstracta, dieren*)
 abesse a + *abl.* verwijderd zijn van 14
 abire weggaan 4
 abstinere 2 + *abl.* afblijven van 15
 absumere 3, -sumpsi, -sumptus vernietigen 18
 abundare overvloedig zijn 13
 ac en 19
 accedere 3, accessi naderen 9
 accidere 3, -cidi gebeuren 17
 accipere 5, -cepi krijgen 2, aanvaarden
 accommodare aanpassen 19
 acer, acris, acre fel 12
 acervare ophopen 15
 achterwege laten 15
 acies 5 *f.* slaglinie, scherpste 9
 acquiescere 3, -quievi tot rust komen,
 actum handeling, besluit 19
 ad + *acc.* naar, bij 1
 ad + *getal* ongeveer 18
 adducere 3 ertoe brengen,
 adesse + *dat.* zijn bij, bijstaan 12
 aanwezig zijn 13
 adferre brengen 9
 adficere 5., -feci, -fectus + *abl.* treffen 13,
 aandoen met
 adhaerere 2 + *dat.* zich vastklampen aan
 adhortari aansporen 19
 adhuc nog steeds 9
 aditus 4 toegang 19
 adiungere, -iunxi, -iunctus toevoegen 16
 adiuvare helpen 4

admirans zich verbazend 6
 admiratio, -tionis bewondering 11
 admittere 3, -misi, -missus toelaten 13
 adoriri, -ortus aanvallen 19
 adprehendere 3 –prehendi, -prehensus grijpen 19
 adprobare goed keuren 15
 adscendere 3 omhoogklimmen 15
 adsuescere, -suevi, -suetus zich eraan gewennen
 adsuetus + *dat.* gewend aan 15
 adsumere 3 sibi zich toeëigenen 12
 adveni-re bereiken 1
 adversus + *acc.* tegen 17
 adversus ongunstig 9
 aedes *f pl.* huis 15
 aedes, aedis *f* tempel 19
 aedificare bouwen 2
 aedificium gebouw 17
 Aeneas, Aeneas; Aeneae van Aeneas 1
 aeneus bronzen 19
 Aeolus Aeolus, *god van de wind*
 aequare evenaren 7
 aequus billijk 13
 aerarium schatkist 17
 aestus 4 hitte 15
 aetas, -tatis leeftijd 16
 aeternus eeuwig 4
 afferre, attuli, allatus brengen naar 15
 afficere 5, -feci, -fectus treffen 13
 Africa Africa 2
 ager, agri gebied, akker 6
 agere 3, egi, actus doen 1
 agitare opzwepen 12

agnus	lam 1
agredi, -gressus	aanvallen 18
ala	vleugel 15
albus	blond 12
alere 3, alui, alitus	voeden 13
Alexandria	Alexandrië, <i>stad in Egypte</i> ; Alexandriae: <i>locativus</i> : te .. 13
alias	een andere keer 19
alienus	andermans, vreemd, van een ander 2
alii alios	elkaar 15
alimenta <i>n.pl.</i>	voedsel 13
aliquamdiu	vrij lang, enige tijd 19
aliquantus	vrij veel 19
aliquis	iemand 3
aliter	anders 3
aliud	iets anders 1
alius atque	anders dan 16
alius, alia, aliud	(een) ander 9, rest van 4
almus	mild, zegenrijk 4
Alpicus	Alpenbewoner 16
alter, -era, -erum	de een/ander;
alteri.. alteri <i>m.pl.</i>	sommige..andere 5
altus	hoog 9
amare	houden van, beminnen 2
ambo	beide 9
amica	vriendin 13
amicitia	vriendschap 16
amicus <i>adi.</i>	vriendelijk 16
amicus	vriend 4
amittere 3, -misi, -missus	verliezen 3
amor, amoris	liefde 3
amplius (<i>bij getallen</i>)	meer (dan) 16
angelus	engel 14
angor	benauwdheid 15
animadvertere 3, -veerti, -versus	opmerken 9
animadvertere in + <i>acc.</i> 3	straffen 15
animal <i>n 3e</i>	levend wezen, beest;
<i>abl.s. -i, nom.acc.pl. -ia, gen.pl. -ium</i> 11	
animum attendere in + <i>acc.</i> 3	bezig zijn 14
animum sumere 3	moed krijgen 12
annos natus	.. jaren oud 16
annus	jaar 1
annuus	voor één jaar 17
anser, -eris	gans 15

ante + <i>acc.</i>	voor, ... geleden, meer
ante <i>adv.</i>	eerder 13
antea	voorheen 18
antenna	ra 13
antiquus	oud 19
anulus	ring
aper, apri 2	ever 7
aperire, aperui, apertus	openen 14
apparare	zich gereed maken 17
apparere 2	verschijnen 13
apparet	het is duidelijk 14
appellare	aanspreken, noemen 11
appellere 3, <i>appuli, appulsus</i>	duwen naar, doen landen 6
applicare + <i>dat.</i>	aanleggen in 13
approbare	goedkeuren 13
appropinquare + <i>dat.</i>	naderen 3
apud + <i>acc.</i>	bij 15
aqua	water 1
aquila	arend 4
Aquitani	de Aquitaniërs (<i>in het zuiden van Gallia</i>) 18
ara	altaar 16
araneum	spinnenweb 9
arbitrium	beslissing 17
arbor <i>f</i> , arboris	boom 11
Ardeae <i>locativus</i>	in Ardea 15
ardere 2	branden 19
arguere 3	beschuldigen 19
aridus	droog 19
armamenta <i>n.pl.</i>	tuigage 13
armatus	gewapend 5
arripere 5, -ripui, -reptus	snel grijpen 15
arx, arcis	burcht 5
ascendere 3	beklimmen 17
Asia	Asia, Klein-Azië 2
asper, -era, -erum	ruw, hard
aspicere 5, aspexi, aspectus	kijken naar, aanschouwen 6
assidere 3, -sedi, -sessum	plaats nemen 19
assumere 3, -sumpsi, sumptus	tot zich nemen 14
astare + <i>dat.</i> , astiti	staan bij 14
astringere 3, strinxi, -strictus	verplichten 19
atque	en 16

Atrium Vestae het Atrium Vestae (*huis van de Vestaalse maagden*) 8
 attingere 3 ab + *abl.*, -*tigi*, -*tactus* grenzen aan 18
 attollere verheffen 13
 attribuere , -tribui, -tributus3
 toekennen 13
 auctor zegsman 19
 audax, audacis vermetel 11
 audere 2, ausus sum durven 11
 audire luisteren naar, horen 3
 auferre, abstuli, ablatu weg halen 4
 augur, auguris vogelwichelaar 11
 augurium capere 5, cepi, captus de vogels raadplegen
 auratus verguld, met goud
 aureus gouden 6
 aurum goud 8
 ausus est hij heeft gedurfd 17
 aut of 13
 autem maar 13
 auxilium hulp 3
 avertere 3 –verti, -versus afwenden 7
 avis vogel 19
 avunculus oom (*van moeders kant*) 7
 baculum stok 11
 Barensis van Bari, *stad in het*
 beatus gelukkig 7
 beeld in de tempel stond
 behalve 11
 beide 15
 Belga Belg 18
 bellum gerere 3 oorlog voeren 5
 bene accipere, -io goed ontvangen 4
 bene merere 2 zich verdienen stelijk maken
 beneficium weldaad 15
 benigne *adv.* welwillend 13
 bestia beest 11
 bevelen, opleggen 18
 bevelhebber 6
 bewaren 16
 bibere 3, bibi drinken 7
 bis twee maal 4
 Bithynia Bithynië 17
 bona *n.pl.* goederen 17

bondgenoot 3
 bonum bezit 3, kwaliteit 2
 bonus, melior, optimus 13
 bōs, bovis *m en f (gen. plur. boum, arch. bovm; dat. en abl. bōbus en būbus)*
 rund 7
 bovine *n abl.* –vili runderstal 9
 brachium arm 19
 brevis 3e kort 4
 bubulcus koeherder 9
 bulla knop, medaillon 19
 bustum brandstapel 19
 caecus blind 9
 caedere 3, cecidi, caesus vellen, doden 9
 caedes moord, dood 9
 caelestis hemels 14
 caelum hemel 11
 calvitium kaalheid 18
 Campus (Martius) Marsveld 19
 candidus wit 18
 canis, canis *m* hond 3
 cantare zingen 19
 capella geitje 3
 capere 5, cepi, captus krijgen, ontvangen 1
 capillus hoofdhaar 12
 Capitolinus (collis) het Capitool 8
 Capitolinus van het Capitool 15
 Capitolium het Capitool 8
 captivus krijgsgevangen 13
 Capua Capua, *stad in Campania*
 caput, capitis *n* hoofd 4
 caro, carnis *f* vlees 3
 carpentum wagen 12
 carpere 3, carpsi, carptus plukken 6
 Carthaginem naar Carthago 3
 Carthagini in Carthago 6
 Carthaginiensis Carthager 17
 Carthago, -ginis Carthago 2
 Casca: *de broers Caius en Publius Servilius Casca, eigenlijk vrienden van Caesar* 19
 castellum fort 17
 castra movere het kamp opbreken 14
 castra *n.pl. 2e* kamp 1
 casus 4 toeval 15
 catulus jong, welpje 7

cautus voorzichtig 7
 cavere + *dat.* zorgen voor 4
 cavi, cautus oppassen voor 19
 caverna holte 7
 cavum holletje 7
 Cebenna de Cevennen 18
 cedere 3, cessi + *dat.*, *cessum* wijken voor,
 toegeven aan 7
 celare verbergen, geheim
 celebrare in grote getale bezoeken
 celer, celeris, celere snel 6
 cella kamer, *waar het goden*
 cena maaltijd 4
 cenare dineren 17
 centum *indecl.* 100
 cereus fakkel 19
 cervus hert 3
 cessare dralen 4, verslappen,
 ceterus overig 15
 Charon: *de veerman* 6
 christianus christen 12
 cibus eten 4
 ciere, cii, citus oproepen 15
 cinis *m* as 15
 circa + *acc.* rondom 5
 circuitus 4 omtrek
 circulatim in groepen 19
 circumdare, -dedi, datus omsingelen 17
 circumire aan om/rond 14
 circumsistere 3 + *acc.*, -steti gaan staan
 om 19
 citare oproepen 15
 cito snel 12
 civis *m* burger 11
 civitas, -tatis burgerij, staat 16
 clades, cladis ramp, nederlaag 19
 clamitans, -antis luid roepend 4
 clamor, -oris geschreeuw 15
 clandestinus heimelijk 16
 clangor-oris gekrijs, gegak 15
 clarus beroemd 4
 classicum trompetsignaal 15
 classis vloot 18
 cluere 3 heten 3
 coepi *pf.*, coeptus begonnen zijn 4
 cogitare (be)denken 1,

cognomen bijnaam 12,
 cognoscere, -novi, notus vernemen 12
 herkennen 13
 colere, colui, cultus 3 verzorgen, vereren,
 collig-e-re, -o, collegi, collectus
 verzamelen 1
 collis, collis *m.* heuvel 8
 collocare plaatsen 19
 collum nek 4
 colonia kolonie 19
 comitia *n.pl.* verkiezingen 12
 commeare geregeld gaan 15
 commemorare vermelden 16
 commiscere 2, -*miscui*, *mixtus* mengen 19
 comparare verwerven 16
 comperire, -peri, -pertus vernemen 16
 complere 2, -*plevi*, -*pletus* vullen 8
 componere, -posui, -positus beslechten
 comprehendere 3, -*prehendi*, -*prehensus*
 grijpen arresteren 17
 comprobare goedkeuren 16
 conari, conatus proberen 19
 concidere 3, -cidi, -cisis neervellen 16
 concilium vergadering 15
 concurrere 3, -curri, cursum te hoop
 rennen 12
 condere 3, -didi, ditus verbergen, stichten
 2
 conditor stichter 19
 conferre, -tuli, -latus bijeenbrengen 15
 confestim ijlings 19
 confidentia vertrouwen 12
 confligere 3, -flici, -flictum slaags raken
 confodere 5, -fodi, -fossus doorboren 19
 congerere, -gessi, -gestus bijeen brengen
 congregare verzamelen 15
 conicere 5 in + *acc.*, -*ieci*, -*iectus*
 samenwerpen op 15
 coniugium huwelijk 7
 coniungere 3, -*unxi*, -*iunctus* verbinden 12
 conlabi 3, -lapsus instorten 19
 conloquium gesprek 15
 consacrare wijden 19
 consanguineus bloedverwant 19
 conscribere 3, -scipsi, scriptus
 consensus 4^e instemming 15

consentire, -sensi, -sensus het eens worden 9	cos <i>f</i> , cotis slijpsteen 11
considerate <i>adv.</i> voorzichtig 9	cotidianus dagelijks 18
considerare 3, -sedi, -sessus zich neerlaten 6	cotidie dagelijks 7
consiliator adviseur 4	creare voortbrengen 6,
consilium plan, advies, besluit, intrige 3	credens + <i>dat.</i> vertrouwend 4
consistere 3, -stiti halthouden 9	credere 3 + <i>dat.</i> , credidi, creditus geloven 5
consors, -sortis compagnon 3	crepitus 4 <i>e</i> lawaai 15
conspicere 5, -spexi, -spectus zien 7	crescere 3, crevi groeien 11
conspirare in + <i>acc.</i> samenzweren tegen	cruciatu 4 foltering 12
conspiratio, -ionis samenzwering 19	crudelis, -le wreed 6
constituere 3, -stitui, -stitutus beslissen 12	crus <i>n</i> , cruris been 19
consuetudo, -dinis gewoonte 17	cubile <i>n</i> , cubilis leger 8
consuevi <i>pf.</i> gewoon zijn 17	culpa schuld 15
consularis oud consul 17	cultus 4 levenswijze 18
consulere 3, -sului, -sultus raadplegen 11	cum + <i>abl.</i> (samen) met
consulere ut + <i>coni.</i> maatregelen treffen,	cum suis met de zijnen 1
consumptus uitgehongerd 8	cum voegw. wanneer, toen 4
contemnere 3, -tempsi, -temptus verachten 2	Cumae Cumae 6
contendere 3 cum + <i>abl.</i> , -tendi, tentus slag leveren met	cumulus hoop 15
contentus tevreden 2	cunctari talmen, aarzelen 9
conficere 5, -feci, -fectus tot stand brengen 16	cuncti, ae, a alle(n) 19
continenter ononderbroken 18	cupere 5, cupivi, cupitus verlangen 2
continere 2, -tinui, -tentus omvatten, begrenzen 18	cupiditas, -tatis begeerte 16
continuus aaneengesloten 19	cupido, dinis verlangen 3
contra + <i>acc.</i> tegenover 9	cupidus + <i>gen.</i> verlangend naar 7
contubernium medebewoners 8	cur waarom 1
contumelia schande 2	cura zorg 18
convenire + <i>acc.</i> , -veni, -ventus ontmoeten 6	curae esse <i>dat.fin.</i> tot zorg zijn 14
convocare bijeenroepen 9	Curia Pompei: vergaderzaal van Pompeius
corcodillus krokodil 7	curia senaatsgebouw 12
cornu <i>n.</i> 4 <i>e</i> horen, vleugel 14	currens rennend 7
corona krans 17	currere 3, cucurri rennen 7
corona laurea lauwerkrans 18	currus 4 wagen 5
corpus, -oris lichaam, lijk 3	custodire bewaken 7
corripere 5, -ripui, -reptus aantasten 18	custos, -todis <i>m</i> wachter 15
corrumpere 3, -rupi, ruptus 16 verpesten, omkopen 16	cutis huid 7
corruptus verzwakt 9	dapes maaltijd 8
	dare muneri ten geschenke geven 17
	dare, dedi, datus geven 2
	datus bepaald 16
	de + <i>abl.</i> vanaf, over
	dea godin 2
	debere 2 + <i>dat</i> + <i>acc.</i> iets aan iem.
	verschuldigd zijn, moeten 2

decem tien 5
 decernere 3, -crevi, -cretus besluiten 18
 decet + *acc.* het past iem. 14
 decidere 3, decidi uitvallen 2
 decurrere, -rro, decurri, -cursum naar beneden rennen 5
 dedecus, -oris schande 9
 dedere 3, dedidi, deditus overgeven 15
 deditio, -ionis overgave 15
 deducere 3, -duxi, -ductus wegleiden 19
 deesse ontbreken 9
 defatigatus vermoeid 9
 defendere 3 ab +*abl.* verdedigen tegen
 defendi, defensus verdedigen 4
 deferre, -tuli, -latus overbrengen
 deficere + *dat.* tekort schieten aan 13
 deficere 5, -feci, -fectus opraken, afnemen 15
 deformitas, -tatis lelijkheid 18
 deicere 5, -ieci, deiectus naar beneden werpen 12
 deinde daarna, vervolgens 2
 delere 2 vernietigen 1
 demonstrare tonen 3
 denuntiare aankondigen 19
 depellere 3, -puli, pulsus verdrijven 12
 dependere 2 naar beneden hangen 19
 deplorare bejammeren 4
 derepere 3, -repsi naar beneden sluipen 8
 deridere 2, -risi, -risus uitlachen 7
 descendere 3 afdalen 6
 describere 3 beschrijven, trekken 11
 desiderare ab +*abl.* verlangen van 4
 desidere 2, -sedi/sidi niets zitten doen 8
 desinere 3, desii, sesitus ophouden 14
 desistere 3, destiti ervan afzien 19
 despicere 5, -io, -spexi, -spectus verachten 12
 destinare besluiten, van plan zijn
 destituere 3, -stitui, -stutus in de steek laten
 destruere 3, -struxi, -structus vernietigen 14
 detegere 3, -texi, -tectus ontbloten 19
 deterrere 2 afschrikken 15

detrahere 3, -traxi, -tractus aftrekken 19
 deturbare naar beneden storten 15
 deus god 1
 devoratus verslonden 4
 dextram (manum) iungere 3 de rechterhand geven 19
 dicere, -o zeggen 3
 diem de die van dag tot dag 15
 dies 5 *m* dag 7
 differre (+ *abl.*), distuli, dilatus verschillen(in) 18
 difficilis moeilijk 11
 diffugere 5, -fugi, -fugitum uiteenvluchten 19
 dilectus 4 lichting 15
 diligenter nauwkeurig 18
 diligentia nauwgezetheid 17
 dimittere, -misi, -missus wegzenden, laten
 discerpere 3, -cerpsi, -cerptus kaal plukken,
 discindere 3, -cidi, -cissus verscheuren
 disicere, -ieci, -iectus uiteen gooien,
 distribuere, distribui, distributus verdelen 13
 diu *adv.* lange tijd 7
 dividere 3, -visi, -visus verdelen; + *abl.* scheiden van 18
 divinus goddelijk 13
 divus goddelijk 4
 dolere 2 verdrietig zijn 11
 dolor pijn 4
 dolosus listig 8
 dominus heer, meester 9
 domum *acc. regionis* naar huis 12
 domus *f.* huis 13
 donare begiftigen 15
 donum geschenk 5
 door, tijdens wegens 19
 dormi-re slapen 1
 dubitare betwijfelen 11; + *inf.* aarzelen 16
 dubium twijfel 14
 dubium est quin + *coni* het is twijfelachtig
 dubius twijfelachtig 15
 ducere 3 leiden, brengen 4
 dum terwijl 3

duo, duae twee 9
 durus hard 11
 dux, ducis leider 4, generaal
 e, ex + *abl.* uit 1
 eburneus van ivoor 19
 ecce kijk 3
 ecclesia kerk 13
 ecqui, -quae, -quod of enig 15
 edere 3, edi, esus eten 4
 edere 3, edidi, editus uiten 19
 edicere 3 afkondigen 19
 Eegberet Egbert, onverbuigbaar 12
 effeminare verwekelijken 18
 efficere 5, ut + *coni.*, -feci, -fectus
 tot stand brengen dat
 effodere 5, -fodi, -fossus
 opgraven 11
 egregius uitmuntend 15
 ei *dat.s. m.f.n.* voor hem/haar/het
 eis daarmee 2
 eius van hem/haar 2
 eligere 3, -legi, electus ukiezen 13
 emanare opwellen 14
 enim immers 9, 12
 eo + *comp.* des te 19
 equitatus 4 ruitery 11
 ergo dus 11
 eripere 5, -ripui, -reptus eruit trekken,
 afpakken 2
 erit hij zal zijn 4
 errare een fout maken 12
 erumpere 3, -rupi, -ruptus uitbreken 9
 esse + *dat. finalis* strekken tot 15
 est (hij, zij, het) is 1
 et en, ook 1
 etiam zelfs, ook 5
 etiamnum ook nu 17
 etsi ookal 19
 eum hem 1
 evadere, -vasi, -vasus
 omhoogklimmen 15
 evertere 3, -verti vernietigen 8
 evidens duidelijk 19
 exactor ontvanger 13
 exanimis ontzield 19
 excelsus rijzig 18

excidium vernietiging 5
 exciere 2, -cii, citus opwekken,
 excipere, -cepi, -ceptum opvangen 19
 excitare opwekken, wakker
 exclamare uitroepen 9
 excultus getooid 19
 exemplum voorbeeld 2
 exercitus 4 leger 1, 11
 exi-re weggaan 1
 existimare menen 17
 exitus 4 uitgang 17
 exornare versieren 2
 experiri, expertus ervaren 13
 explere 2 verzadigen 8
 explicare uit de doeken doen 11
 explorare verspieden 14; *de + abl.*
 onderzoek doen naar 16
 exprobrare verwijten 18
 expugnare veroveren 8
 extruere 3, -struxi, -structus oprichten,
 exter, -tera, -terum buitenlands 19
 exterrere 2 hevig bang maken 18
 extra + *acc.* buiten 5
 extrahere 3 uittrekken 4
 extremus uiterst 18
 exul, exulis balling 17
 fabella verhaaltje 3
 fabricare maken 18
 facere 5, feci, factus maken, doen 1
 facile *adv.* makkelijk 14
 facinus, -oris daad 15
 factum daad 2
 fallere 3^e, fefelli bedriegen 15
 falsus leugenachtig 19
 fama gerucht 12
 fama roem, gerucht 5
 fames, famis *f* honger 13
 familia slaven 9
 familiaris goede bekende 19
 fas est het is geoorloofd 6
 fatigatio, ionis vermoeidheid 13
 fatum lot 2, lotsbeschikking 4
 fauces *f*, -cis keel 4
 fautor aanhanger 1
 fecisti jij hebt gemaakt 1
 fecit (hij) heeft gemaakt 1

feles, felis	marter 8
femina	vrouw 2
fere	ongeveer 18
ferox, -ocis	woest 12
ferre 3, tuli, latus	brenghen, dragen 12
ferus	woest 9
fessus	vermoeid 15
fetus 4	jong 8
fidelis	trouw 6
fidelissimus	trouwst 3
fides f 5	erewoord, trouw, 7
fieri	worden, gebeuren,
filius	zoon 1
fines pl.	gebied 18
finis, finis	einde 3
fiunt	(zij) worden 11
flens	wenend 4
flere	wenen 19
fluere 3	stromen 14
flumen, -minis n	rivier 14
foederatus	door een verdrag verbonden
foedus,-a,-um	afschuwelijk 15
foedus, foederis	verdrag 13
fons,-ntis m.	bron 7
foras	naar buiten 8
fore = futurum esse	16
fores pl.	deur(en), ingang 17
forma	vorm, hoedanigheid 11
fortiter bijw.	dapper 5
fortuito adv.	toevallig 17
fortuitus adi.	toevallig 8
fortuna	lot, geluk 7
Franci p	de Franken 12
frater	broer 2
fraus, faudis	bedrog 8
Fregellae, ārum f	stad in het gebied v.d. Volsci aan de rivier de Liris ten Z. v. Rome;
abl. loci 17	
frequens	talrijk 19
frequentare	druk bezoeken 19
Fresia	Friesland 12
Fresius	Fries 12
frigus, -oris	koude 15
frons, frondis	loof 9
fructus	vrucht, voordeel 7

frustra	tevergeefs 16
frux, frugis	vrucht 11
fugare	verjagen 14
fug-e-re, -io	vluchten 1
fundere 3, fudi, fusus	verslaan 18
funis	touw 4
funus, -eris	begrafenis 19
Furiae: de Furiën, de wraakgodinnen, die optreden bij verwantenmoord 12	
furtim	heimelijk 11
futurus	toekomstig 6
galea	helm 9
Gallus	Galliër 13
Garumna	Garonne 18
gaudens	blij 9
gaudere 2	blij zijn 11
gaudium	vreugde 6
gemitus 4	gezucht 5
gens, gentis	volk 3
genus, generis n.	geslacht 2, afkomst 4, soort, ras
gerere 3, gessi, gestus	dragen, doen 8
Gergovia	Gergovia, stad 18
gestare	dragen 18
gestus 4	gebaar 19
gladius	zwaard 9
gloria	roem 6
graculus	kauw 2
gradus 4	trede, pl. trap 12
Graecus	Grieks, Griek 1
Graius	Grieks, de Griek 16
graphium	griffel 19
gratias agere, egi	3 dank betuigen, danken
gratus	welgevallig 17
gravis	zwaar 11
graviter adv.	ernstig 9
grex, gregis	kudde 19
gruis f	kraanvogel 4
gula	keel 4
habere, -eo	hebben 2
habitare	wonen 2
hae nom.pl.f.	deze 6
haec terra	dit land 3
haerere 2, haesi	vast blijven zitten 4
haruspex	ingewandschouwer 19
hasta	lans 5

haud	helemaal niet 15
haurire, hausi	putten 7
Helvetius	<i>Gallische volksstam in het oosten van Gallia, achter het Iuragebergte</i> 18
heros, -ois	held 5
Hesperia	het Avondland 4
Heu	ach 5
hic	hier 9
historia	verhaal 4
hoc <i>n.</i>	dit 2
hoc <i>nom./acc.s.</i>	dit 3
hodie	vandaag 16
homo, hominem	mens 1
honestus	eervol 19
honor, honoris	eer(bewijs) 5
honor, -oris	ereambt 19
horreum	graanschuur 13
hospes, -pitis	gastvriend 4
hospitium	gastvrijheid,
hostia	offerdier 11
hostilis	vijandig 3
hostis	vijand 13
huc	hierheen 17
humanitas	beschaving 18
humanus	menselijk 11
iacere 2	liggen 7
iacere 5, icipi, iactus	werpen 11
iactare	herhaaldelijk werpen 15
iaculum	speer 19
iam dudum	allang 19
iam	nu, reeds, eindelijk
laniculus	de Ianiculus 13
ianua	deur 17
ibi	daar 1
icere 5, icio, ictus	slaan, treffen 15
ictus 4	treffer 19
id	dit 4
identidem	herhaaldelijk 15
ideo	daarom 2
idolatria	afgoderij 12
Idus Martiae	de Iden van Maart, 15
igitur	dus 7
ignotus	onbekend 3
ilico	onmiddellijk 19
ille <i>nom.s. m.</i>	die daar, hij 4

illuc	daarheen 13
illucescere	beginnen te schijnen,
imaginari	zich verbeelden 19
immolare	offeren 16
impell-e-re, -o	voortdrijven 1
imperare + <i>dat.</i>	heersen over 6
imperator	keizer 13
imperitus	onervaren 14
imperium	gezag, rijk, macht 3
impetus 4	aandrang, aanval 9
implere 2, -plevi	vullen 12
imponere 3, -posui, -positus	opleggen 18
improbis	slecht 3
imprudens	onverstandig 16
impune <i>adv.</i>	ongestraft 4
imus	onderst 8
imus	stroomafwaarts 1
in + <i>acc.</i>	naar, in 1
in animo habere	van plan zijn 5
in matrimonium	dare ten huwelijk geven
in vicem	beurtelings 15
incendere, -cendi, census	in brand steken
incendium	brand 15
incipere 5, incepti	beginnen 11
inclinare	buigen 14
incola	bewoner 16
incolere 3	(be)wonen 18
incontentus	ontevreden 12
inde = deinde	15
indensus	onverdedigd 14
indere 3, -dui	aantrekken 19
index	aanwijzer 13
index, -dicis + <i>gen.</i>	die verkleit 19
indicere 3	aankondigen 19
indigne ferre	erover verontwaardigd zijn 13
indignus	onwaardig 4
induere 3, indui	aantrekken 9
indutiae	wapenstilstand 15
inedia	het niet eten 8
inermis	ongewapend 15
inexorabilis	onverbidelijk 6
infesta re	onverrichter zake 13
infelix	ongelukkig 9
inferior,	lager 18
inferre + <i>dat.</i>	brengen naar 16

<i>infirmus</i>	zwak 15	<i>invenire, -veni, -ventu</i>	vinden 6
<i>inflare</i>	opblazen 7	<i>invidia</i>	jaloerie, nijd 7
<i>influere</i> 3	stromen in 14	<i>invidiosus</i>	jaloers 7
<i>infra + acc.</i>	beneden 19	<i>invidus</i>	jaloers 14
<i>ingens, ingentis</i>	enorm 6	<i>invitare</i>	uitnodigen 4
<i>ingratus</i>	ondankbaar 4	<i>iocus</i>	grap 18
<i>inhumanus</i>	onmenselijk 13	<i>ipse, ipsa, ipsum</i>	zelf 4
<i>inicare</i> 5, -ieci, -iectus (+ <i>dat.</i>)	inwerpen, inboezemen 12	<i>iratus (+ dat.)</i>	boos (op) 1
<i>inimicus + dat.</i>	vijandig aan 17	<i>ire</i>	gaan 3
<i>inique ferre</i>	zich ergeren aan 18	<i>irridere</i> 2, -risi, -risus	bespotten 19
<i>iniquus</i>	ongelijk, te zwaar 15	<i>irruere</i> 3	afstormen op 19
<i>iniuria</i>	onrecht 13	<i>ita</i>	zo 3
<i>inlicere</i> 5	verlokken 4	<i>itaque</i>	dus 3
<i>innocens</i>	onschuldig (persoon) 1	<i>item</i>	evenzo 19
<i>inopia</i>	gebrek 15	<i>iter n. itineris</i>	reis, tocht, mars 14
<i>inops</i>	machteloos	<i>iterum</i>	weer 6
<i>inquit</i>	..., zei hij, 8	<i>iubere</i> 2, <i>iussi, iussus</i>	bevelen 1
<i>inridere</i> 2, -risi	bespotten 4	<i>iudaei</i>	de Joden 19
<i>insanus</i>	waaninnig 5	<i>iudex, iudicis</i>	rechter 6
<i>insidiae pl.t.</i>	hinderlaag 17	<i>iudicare</i>	(ver)oordelen 17
<i>insolens, -ntis</i>	brutaal 15	<i>iugulum</i>	keel 19
<i>inspicere, -io</i>	bekijken 5	<i>lulia, de dochter van lulius en echtgenote van Pompeius</i> 19	
	instantie 13	<i>luno, -onis</i>	luno 2
<i>instituere</i> 3-stituivan	plan zijn 16	<i>Iuppiter, Iovis</i>	7
<i>institutum</i>	gewoonte, instelling 18	<i>iurare per + acc.</i>	zweren bij 9
<i>instrumentum</i>	kleding 19	<i>iurare</i>	een eed afleggen 16
<i>insula</i>	eiland 5	<i>ius iurandum</i>	eed 16
<i>intellegere</i> 3, <i>intellexi</i>	begrijpen 1	<i>ius, iuris n.</i>	recht 13
<i>intendere</i> 3	spannen 7	<i>iussum</i>	bevel 3
<i>intentus</i>	oplettend 15	<i>iustus</i>	rechtvaardig 12
<i>interdum</i>	soms 19	<i>iuvare, iuvi</i>	helpen 1
<i>interea</i>	intussen 9	<i>iuvenis</i>	jong, jonge man 13
<i>interficere</i> 5, -feci	doden 5	<i>iuventus -tutis f.</i>	weerbare jeugd 14
<i>interim</i>	intussen 14	<i>iuxta + acc.</i>	naast 19
<i>interior</i>	intiemer 16	<i>laudare</i>	prijzen 7
<i>interregnum</i>	interregnum 12	<i>labor, -oris</i>	werk, inspanning 3
<i>interrogare</i>	vragen, ondervragen 4	<i>lacrima</i>	traan 13
<i>interscindere, -scidi</i>	doorsnijden 11	<i>lacrimare</i>	huilen 6
<i>intervallum</i>	afstand 9	<i>laedere</i> 3, <i>laesi</i>	kwetsen 13
<i>initium</i>	begin 18	<i>laetus</i>	blij 4
<i>intolerabilis</i>	ondragelijk 9	<i>lambere</i> 3	likken 7
<i>intra</i>	binnen 19	<i>lamentari</i>	weeklagen 19
<i>intrare</i>	binnenkomen 5	<i>lapis, lapidis m</i>	steen 11
<i>introire</i>	binnegaan 19	<i>largus</i>	rijkelijk 8
<i>invadere</i> 3, -vasi in + <i>acc.</i>	aanvallen 5	<i>latibulum</i>	schuilplaats 9

latior	breder 7
Latium	Latium, <i>streek van het latere Rome</i> 6
latrare	blaffen 1
laudatio	lofprijzing 19
laureus	van een laurier 19
laus	lof 13
Lavinius	Lavinisch 8
lectica	draagstoel 19
lectus	baar, bed 19
legatus	gezant 13
legionarii	legioensoldaten 19
leo, -onis	leeuw 3
letalis	dodelijk 19
lex Iulia	een wet van Iulius 19
lex, legis <i>f</i>	wet 11
libellus	briefje 19
libens	graag 16
liber, -era, -erum	vrij 13
liberatio	bevrijding 13
liberi <i>pl.2e</i>	kinderen 7
libertas, -tatis	vrijheid 13
licet + <i>dat.</i>	het staat vrij aan; ..mag 6
ligare ad + <i>acc.</i>	vastbinden aan 5
lignum	hout 4
lingua	taal, tong 11
linquere 3 = relinquere	18
lis, litis	ruzie 5
litare	gunstige voortekens
loco met <i>voorafgaande gen.</i>	als 19
locus	plek 3, plaats 9
locus, loca <i>pl. n.</i>	plaats, <i>pl.</i> gebied 14
longe <i>adv.</i>	ver 18
longitudo, -dinis	lengte 4
longus	lang 4
lorica	pantser 9
luctus 4	rouw 19
ludus <i>pl.</i>	spelen 19
lupus	wolf 1
lux, lucis	licht, daglicht 6
magis	meer 13
magister equitum:	ritmeester; deze stond
onder de magister populi/dictator	15
magistratus 4	magistraat 17
magnificus	groots, grootmoedig 13
magnitudo, -dinis	grootte 7

magnus	groot 3
maior	groter 7
malum	ellende 4
malus	slecht 9
mane-re, -eo	wachten op 1
manes <i>pl.f.</i>	schimmen (<i>der gestorvenen</i>) 6
manus 4 <i>f.</i>	hand 19
mare <i>n.</i> , maria (<i>abl. mari, gen.pl. marium</i>)	zee 11
maritus	echtgenoot <i>gremium</i> 2
marmoreus	marmeren 14
Matrona	de Marne 18
matrona	familiemoeder 19
maturus	vroegtijdig 12
maxime <i>bijw.</i>	het meest 2
me <i>acc.</i>	me 1
mecum = cum	me 6
medius	middelst, het midden
mehercules	bij Hercules 7
melodia	melodie, lied 14
membrum	lid 14
memor + <i>gen.</i>	denkend aan 17
memoria	herinnering 15
mens, mentis	geest, instelling 15
mensis, -sis	maand 7
mensura	maat 13
mensuratus	afegemeten 13
mentio <i>f</i> , -ionis	melding 17
mercator	koopman 18
merces <i>f</i> —edis	loon, prijs 15
merito <i>adv.</i>	terecht 3
meritum	verdienste 4
metuere 3	vrezen 8
metus 4	angst 19
meus, mea, meum	mijn 3
mihi animus est	ik ben van plan 19
mihi <i>dat.</i>	aan/voor mij 3
miles, militem	soldaat 1
milia + <i>gen.part, n.pl</i>	duizendtallen
militaris	van de soldaten 15
mille	1000 14
minime	geenszins 18
minister	dienaar 13
minor	bij getal: minder dan 16
minoratio	vermindering 13

Minos; *Griekse acc. Minoa; legendarische koning van Kreta en rechter in de onderwereld.* 6

miraculose *adv.* wonderbaarlijk 13

Mireus van Myra 14

mirus wonderbaarlijk 12

miser, era, -erum ongelukkig 3

miseratio medelijden 19

misericordia erbarmen 13

missilis werp- 15

mittere 3, misi, missus zenden 4, 12

modius schepel, 8,75 liter 13

modo slechts 9, zojuist 4

modus wijze 7

mollis zacht 11

monachus monnik 14

mond, bek 4

monimentum gedenkteken 19

mons, montis *m* berg 11

mora uitstel, oponthoud 6

morbus comitalis verkiezingsziekte, epilepsie (*deze ziekte werd beschouwd als slecht voorteken en leidde tot het afbreken v.d. verkiezingsprocedure*). 18

morbus ziekte 15

morosus kieskeurig 18

mors, mortis de dood 6

mortem obire sterven 12

mortuus dood, gestorven 5

mos, moris, *m* gewoonte 19

movere 2, movi, motus bewegen 15

mox spoedig 1

mulcatus mishandeld 2

mulier, mulieris vrouw 11

multitudo, -dinis menigte 12

multus veel 1

mundus de wereld 6

munire aanleggen 16

munus, -eris geschenk

mutare veranderen 11

mutatio, -tionis verandering 11

nam want 11

narrare vertellen 4

natare drijven 14

natura natuur 2

natus + *abl.* zoon van 6

natus geboren 1, kind 7

nauta zeeman 13

navis, navem schip 1

ne .. quidem zelfs niet 15

-ne: *leidt vraag in zonder betekenis; indien afhankelijke vraag: of* 6

neca-re doden 1

necessitas, -tatis *f* noodsituatie 15

necopinus 't niet verwachtend 4

negare ontkennen, 'nee' zeggen

neglegenter *adv.* zorgeloos 14

nemo, neminis niemand 6, 9

nemus, nemoris woud 8

nepos, -potis kleinkind 6

nex, necis gewelddadige dood 9

Nicolaus Nicolaas 13

nidus nest 8

niger, -gra, -grum zwart 12

nihil *n.* niets 11

nihilo setius toch, niettemin 17

Nilus de Nijl 7

nimum *bijw.* te 4

nisi als niet, tenzij 6

nisi quod afgezien van het feit dat

nobilis aanzienlijk 13, adellijk 13

nobis aan/voor ons 4

nocere 2 + *dat.* schaden 3

nocturnus nachtelijks 15

nog een 3

nomen, -inis *n.* naam, nomine: als 2

non iam niet meer 7

non solum ..., niet alleen .., 2

non solum ..sed niet alleen maar ook 15

nonne? Niet? Toch wel? 12

nonnulli *m.pl.* sommige 5

noster, -tra, -trum ons, onze 5

notare opmerken 15

notus bekend 4

novacula scheermes 11

november negen 7

novi *perf.* ik weet; *perf. met praes. betekenis* 11

novus nieuw 1

nox, noctem nacht 1

noxa schade 15

nubes, nubis *f* wolk 11

nullus	geen 13
num <i>afh. vraag</i>	of 17
numen, numina	goddelijke macht 11
numquam	nooit 3
nunc	nu 1
nuntiare	berichten 12
nuntius	bode 6
nuper	onlangs 9
nusquam	nergens 13
ob + <i>acc.</i>	wegens 4
obicere 5	voorhouden 15
obire	sterven; <i>als ire</i> 15
obitus	de dood 16
obiurgare	terecht wijzen 4
obnoxius + <i>dat.</i>	onderhavig aan 18
obruere 3	bedelven 15
obscure <i>adv.</i>	onaanzienlijk 15
obses, -sidis	gijzelaar 13
obsidere 2, -sedi, -sessus	beleggen 13
obsidio, -ionis	belegging 13
obtinere 2	bezetten 18
obtrectator	jaloerse kritikaster 18
obviam ire + <i>dat.</i>	tegemoet gaan 4
obviam + <i>dat.</i>	tegemoet aan 14
obvius	tegemoet komend 19
obvolvere 3, volui, volutus	omwikkelen 19
occasio, -ionis	gelegenheid 9
occasus 4	ondergang 18
occidere 3, -cidi	sneuvelen 12
occidere 3, -cidi, -cisis	doden 9
occupare	bezetten 17
oculus	oog 9
oculus	oog 9
odium	haat 16
	of 16
officium	plicht, taak 7
oleum	olie 14
olim	ooit 4
omittere, -misi, -missus	loslaten,
omnes (<i>mv</i>)	alle 11
omnipotens	almachtig 6
omnis (<i>ev</i>)	ieder, elk, geheel 11
	<i>pl.</i> alle
onustus	beladen 13
	opdat 15
opera	werk, inzet 17

operam dare	moeite doen 16
oportet	het behoort 13
opperiri	wachten 19
oppidum	vestingstad 13
oppressus	in het nauw gebracht 4
oppugnare	aanvallen 2, bestormen 8
opus, opera	werk, productie 12
ora	kust 1
oraculum	orakel 11
orbis, orbis <i>m</i>	cirkel 11
ordo <i>m. ordinis</i>	rij, volgorde 19
oriri ab + <i>abl.</i>	beginnen bij 18
ornamentum	uitrusting, sieraad 19
ortus <i>ppp</i>	opgekomen 15
os, oris <i>n</i>	gezicht 11
os, ossis <i>n</i>	bot(je) 4
ostendere 3, -tendi, -tentus	tonen 11
otium	rust 7
ovis	schaap 3
pabulum	groenvoer 19
pactio, -ionis	voorwaarde 15
pactus	afgesproken 4
paganus	heiden 12
palam <i>adv.</i>	openlijk, openbaar 12
Palatinus	de Palatijn 8
panis <i>m</i>	brood 15
par ... ac ..	dezelfde ... als ... 17
par 3 ^e	gelijk, opgewassen 15
paratus	klaar, gereed 8
parcere 3 + <i>dat.</i>	sparen 3
parere 2 (+ <i>dat.</i>)	gehoorzamen aan 3
parere 5, peper	voortbrengen, baren,
Parnassus	de Parnassus, <i>berg in</i>
<i>Griekenland van Apollo</i>	11
pars, partis	deel, rol, taak
parum + <i>gen.</i>	te weinig 9
parvus	klein 7
passer	mus 4
passus 4 ^e	pas 14
patefacere 5, -feci, -factus	openen 16
pater	vader 1
patere 2	open staan, zich
patescere 3, patui	open gaan 19
patres conscripti	heren senatoren 17
patria	vaderland 1

pauci, ae, a	weinige, een paar 4
paucus	weinig 1
paulatim	langzaam 12
paulum	een weinig 19
pavo, pavonis	pauw 2
pavor, -oris	angst 8
pax, pacis	vrede 13
peccare	een fout begaan 4
pectus, -oris	borst 19
pecunia	geld 2
pellere 3, pepuli,	pulsus drijven, duwen 4
pellis	huis 7
pendere 3	betalen 17
per-	heel, zeer 14
per + acc.	over ..heen, gedurende,
percutere 5, -cussi	hevig treffen 9
perdere 3 operam	vergeefse moeite doen
peregrinus	buitenlander 4
perficere 5, -feci	voltooien 13
perfunctus + abl.	voltooid hebbend 17
pergere, perrexi	verder gaan 14
periclitari	gevaar lopen famulus dienaar 13
periculose adv.	gevaarlijk 4
periculum	gevaar 6
perire	te gronde gaan 7
permissus 4	toestemming 15
permittere 3, -misi	toestaan 12
perniciēs 5	ondergang 8
perpauci	heel weinig 19
perpetuo adv.	eeuwig 18
persequi, persecutus	achtervolgen 19
persuadere 2, persuasi, -suasus	overtuigen
persuasus	overreed 4
pertinax	halsstarrig 19
pertinere ad + acc.	betrekking hebben op,
pervenī perf., perventum	13
pervenī-re (ad + acc.)	bereiken 1
pes, pedis	voet 4
pestilentia	pest 15
petere	gaan naar 9
petere 3 (ab + abl.)	(op)zoeken vragen 3,
petivi, petitus	aanvallen 9, vragen aan 13
petulanter bijw.	brutaal 4
pinna	slagveer 2

Pippinus	Pepijn, koning der Franken, die toen ook Friesland had 12
pius	vroom, toegewijd 1
plaga	klap, steek 19
plebeius	van het volk, voks- 3
plenus (+ abl.)	vol (van) 15
plerique, pleraeque, pleraque	de meeste
plorare	huilen 11
plus	meer 3
poena	straf 9
poeta	dichter 2
Pompeianus	van Pompeius 19
	pond (ruim 327 gram) 15
pondo indecl.	bij telwoorden 14(Rom.)
pondus, -eris	gewicht 15
ponere 3, posui, positus	plaatsen 5
pons, pontis m.	brug 18
pontus	zee 1
populus	volk 13
porrigere 3, -rexi, -rectus	aanbieden 19
portare	dragen 14
portare	dragen, meenemen 3
portus 4	haven 13
poscere 3, poposci	eisen 13
positus	gelegen
posse	kunnen 2
possibilis, -le	mogelijk 11
possum	ik kan 1
post + acc.	na 5, achter 11
postea	daarna 5
posteaquam	nadat 16
posterī pl.m.	nageslacht 6
posterus	volgend 17
postquam	nadat 6
postremo	tenslotte 5
postulare	eisen 15
postulatio	eis 13
potens, -entis	machtig 3
potestas, -tatis	macht 12
praecedere 3 + acc. + abl.	iemand
praeceps n.-cipis	afgrond 15
praecipere 5, -cepi, ceptus	voorschrijven
praecipue adv.	vooral 8
praeco, -conis	heraut 19
praeda	buit 3
praedium	landgoed 7

praeesse + *dat.* aan het hoofd staan van
 praeferre, -tuli, -latus vekiezen, aanbieden
 praemittere 3, -misi, -missus vooruit sturen
 praesaepē *n* ruif 9
 praesens van dat moment 19
 praeter + *acc.* meer dan, afgezien van,
 praeterea bovendien 19
 praeterire voorbij gaan, passeren
 praetexta (toga): toga met purperen zoom
 praetorium veldheerstent 5
 pratum weiland 7
 pravus slecht 7
 prehendere 3 grijpen 11
 presbyterus priester 12
 pretium beloning 4
 prex, precis gebed 11, smeekbede 4
 pridie + *acc.* de dag voor 19
 primo aanvankelijk, in eerste
 primum *adv.* eerst 9, ten eerste 4
 primus eerste 3
 princeps, -cipis eerste, vorst, prins,
 pristinus oud 17
 priusquam voordat 14
 pro + *abl.* in plaats van, voor 13
 probare aanvaarden 13
 procedere 3, -cessi voortgaan 9
 procul van ver 5
 prodere 3 verraden 4
 prodigium voorteken 19
 prodire tevoorschijn komen 8
 proditio, -ionis verraad 8
 profecto inderdaad 13
 profectus vertrokken 14
 proferre uitstellen 19
 proficiscens vertrekkend 16
 proficisci *inf. praes.* vertrekken 16
 profluere, -fluxi tevoorschijn stromen 14
 prognatus + *abl.* afstammeling van 19
 progredi, -gressus naar buiten gaan 19
 prohibere + *abl.* afhouden van 16
 proles *f* kroost 8
 promisce *adv.* door elkaar 15
 promittere 3, -misi beloven 8
 pronuntiare aankondigen, bekend
 prope + *acc.* dichtbij 9
 prope *adv.* bijna, nabij 11

prope bijna 15
 propellere 3, -puli, -pulsus voortdrijven 13
 propere *adv.* haastig 17
 propinquus naburig 14
 proponere 3, -posui voorstellen 19
 propositum thema, hoofdgedachte 3
 proprium eigen bezit 3
 proprius eigen 2
 propterea hierom 18
 Proserpina: vrouw van Pluto, god van de
 onderwereld 6
 prosilire naar voren springen 19
 prospectare uitkijken naar, bekijken
 prosperus gunstig, voorspoedig 18
 prospicere 5 op de uitkijk zitten
 protinus onmiddellijk 14
 proturbare voortjagen 15
 prout + *coni.* al naar gelang 15
 provincia provincie 13
 proximus + *dat.* dichtst bij, eerst
 Prusia(s) *1e* Prusias 17
 psalmus psalm 14
 publicare verbeurd verklaren 17
 publicus openbaar 19
 pudor schaamte 7
 puella meisje 13
 puerulus jongetje 16
 pugio, pugionis dolk 19
 pugna slag, gevecht 9
 pugnare vechten 5
 pugnator strijder 9
 pulcher, chra, chrum mooi 3
 pulvi, pulveris *m* stof 15
 Punicus Punisch, Phoenicisch 2
 punire straffen 3
 purpura purper 19
 putare menen, denken 3
 qua waarlangs 15
 quacumque waarlangs ook maar 16
 quae die, dat, welke
 (*betr.vnw*) 5
 quaerere, quaesivi, quaesitus (*ab*)
 zoeken vragen aan 3
 qualis hoedanig, zodanig als 13
 quam dan 7
 quamlibet naar believen 7

quamobrem waarom 12
 quamquam hoewel 6
 quandoque wanneer ook maar 19
 quantum voor zover al 15s
 quantus hoeveel 9 groot, zo
 quare waarom?,
 en daarom 16
 quartus vierde 3
 quasi + *part.* alsof 19
 -que = et en; *staat achter het
woord vast gekoppeld;
paterque = et pater* 4
 quercus 4 *f* eik 8
 Qui wie, hij/zij die 3
 qui/quae/quoddam een zekere (persoon)
 quia omdat 1
 quicquam iets 9
 quicumque welke ook maar 15
 quid = aliquid *na si, nisi, num en ne.* 16
 quid waarom 4
 quid wat 4
 quidem weliswaar 3, echter 16
 quies, quietis rust, slaap 15
 quilibet welke ook maar 13
 quinque vijf 9
 quis wie 4
 quo + *comp. + coni.* opdat daardoor des te
 quod *voegwoord* dat 7, omdat 2
 quod wat 1
 quondam ooit 2, een keer
 quondam ooit 7
 quoque ook (*staat na woord,
waarvoor het hoort*) 2
 quot indecl. hoeveel, zoveel als
 13
 quotannis jaarlijks 17
 raadplegen 14
 radere 3 scheren 18
 ramus tak 8
 rana kikker 7
 rapere 5, rapui roven 4, meesleuren 5
 rapina roof 8
 receptus ontvangen 13
 recipere 5, recepi, receptus terugkrijgen,
 rectus recht 14
 recusare weigeren, zich verzetten

reddere 3, -didi teruggeven 13
 redigere in + *acc.*, -egi, -actus 18
 terugbrengen tot
 redimere 3 vrijkopen 5
 redire terugkeren 2
 refectio, -onis herstel 4
 referre, rettuli, relatus rapporteren 13
 reficere 5, refeci herstellen 4
 regaliolus winterkoninkje 19
 regere 3 ab vragen aan 17
 regia paleis 4
 regius koninklijk 1
 regnare koning zijn 12
 regnum koningschap, koninkrijk 2
 regulus koninkje 15
 religio, -ionis geloof 12
 relinquere 3, -liqui, -lictus verlaten 1
 reliquum de rest 15
 reliquus overig 16
 rem gerere 3 oorlog voeren 14
 remittere 3, -misi, -missus terugsturen 7
 remove 2, -movi, -motus verwijderen 16
 renuere 3 weigeren 19
 repellere 3 terugdrijven 2
 repente plotseling 18
 reperire, repperi, repertus vinden 19
 repeterere 3 terugvragen 13
 reponere 3 terugzetten 17
 repulsa afwijzing 2
 res 5 zaak, ding 7
 res publica de staat 14
 rescindere 3 opheffen, vernietigen 19
 resistere, -stiti + *dat.* weerstand bieden
 aan 5
 respondere 2, -spondi antwoorden 4
 resudare zweten 14
 retinere 2 behouden 17
 reus de aangeklaagde 15
 revenire, -veni terugkeren 13
 revocare terugroepen 11
 rex, regis koning 3, 11
 Rhenus Rijn 12
 Rhodanus de Rhône 18
 ridere 2, risi lachen
 ripa oever 14
 rogare + *acc.* iem. vragen 4

rogus	brandstapel 19	securus	zorgeloos 4
Romae <i>locativus</i>	in Rome 14	sed etiam ..	maar ook .. 2
Romam <i>acc. regionis</i>	naar Rome 14	sed	maar 1
Romanus	Romeins, Romein 2	sedare	tot rust brengen 15
rostra <i>n.p.</i>	de rostra,	sedere 2	zitten 12
ruber, -bra, -brum	rood 16	sedes	zetel 12
Rubico, -conis	de Rubicon 19	segregare	scheiden 16
rudens	kabel 13	seiungere 3	scheiden 16
rugosus	rimpelig 7	sella	zetel 12
ruina	ineenstorting, ondergang 4, de val 5	semen	zaad 13
rumpere 3, rupi	verbreken 13	semianimus	halfdood 4
ruptus	gebarsten, gebroken 4	senator, -toris	senator 11
rursus	weer, opnieuw 7	senatum dare	toegang tot de senaat
rusticus	boer 9	senatus 4	senaat(svergadering) 19
Sabinus	Sabijn(s) 8, 11	senatus consultum	senaatsbesluit 17
sacer, -cra, -crum + <i>gen.</i>	gewijd aan 15	senex, senis	oud, oude man 12
sacerdos, -dotis	priester 5	sententia	betekenis 1
sacrificare	offeren 16	sentire	menen 16
sacrificium	offer 14	sentire, sensi, sensus	menen 14
sacrum	offer 9	sepelire, sepelivi, sepultus	begraven 5
saltem	tenminste 13	septriones	het noorden (<i>de zeven dorsossen, de Grote Beer</i>) 18
saltus 4	bergwoud 16	sepulcrum	graf 19
Saltus Pyrenaeus	Pyreneeën (bergwoud)	sepultus	begraven 9
salus, salutis <i>f.</i>	heil, redding 8	Sequana	de Seine 18
salvus	behouden 9	Sequani en Helvetii: <i>Keltisch stammen in het middenoosten van Gallia</i> 18	
sanctus	heilig 12	seremo, -onis <i>m</i>	uitspraak 11
sapiens	wijs 11	serpens, -ntis	slang 5
satelles, -litis	handlanger 12	serva	slavin 12
saxum	steen, rots 15	servare	redden 11
scaenicus artifex	acteur 19	servolus	slaafje 19
scandere 3	klimmen 8	si	als 3
sceleratus	misdadig 12	sibi <i>dat.</i>	voor zich 4
scelus <i>n</i>	misdaad 12	Sibylla	Sibylla 6
	schijn 4	sic	zo 3
scientia	kennis 11	signum	teken 9
scilicet	namelijk 17	silentium	stilte 15
scrutari	doorzoeken,	silva	bos 6
se <i>acc.</i>	zich 2	similis	gelijk 7
se continere 2	thuis blijven 19	similitudo	gelijkenis 13
se inferre + <i>dat.</i>	zich begeven in 19	simul	tegelijk 13
se praebere 2	zich betonen 17	simulacrum	beeld 3
se recipere 5, -cepi, -ceptus	zich	simulare	voorwenden 8
secum = cum se	12	sine + <i>abl.</i>	zonder 4
secundum + <i>acc.</i>	volgens 11	sinere 3	toestaan 15
secundus	tweede 3		

singuli, -ae, -a ieder apart 4
 sinister, -tra, -trum links 14
 sinus 4 bozemkleed 19
 sitire dorst hebben 1
 societas verbond 3
 socius bevriend 18
 sol, solis zon 18
 solere, solitus gewoon zijn 18
 sollicitare verontrusten 14
 sollicitus allert 15
 solus alleen 2
 solvere 3, solvi inlossen 9
 somnus slaap 5
 soror, -oris zus 2
 species *f.* uiterlijk, het mom, de schijn
 spectaculum schouwspel 9
 spectare kijken, gelegen zijn 18
 spectator toeschouwer 9
 sperare in + *abl.* mijn hoop stellen in 14
 sperare hopen op 9
 spernere, spreui, spretus verachten,
 spes *f.* 5^e hoop, verwachting 7
 spiritus 4^e adem, geest 14
 sponte uit eigen beweging 19
 stare staan 1
 statim onmiddellijk 1
 statio, -ionis wachtpost, wachtlopen
 statua beeld 13
 statura gestalte 18
 sternere 3, stravi, stratus tegen de grond
 slaan 17
 stipendium belasting 18
 stramentum stro 9
 strepitus 4 gekletter, lawaai 9
 stringere 3, strinxi, strictus trekken 19
 studiosus ijverig 19
 stultus dom 4
 stupefactus verbijsterd 4
 stupere 2 verbaasd staan 11
 Styx, Stygis: rivier in de onderwereld 6
 suadere 2 advies geven 11
 subigere, -egi, -actus onderwerpen 16
 subinde herhaaldelijk 9
 subito plotseling 5
 sublevare optillen 15

sublimis hoog 8
 sublustris schaars verlicht 15
 subridere 2 glimlachen 11
 subvenire + *dat.* te hulp komen 13
 succedere + *dat.* opvolgen 14
 successus 4 succes 18
 sufficere, -feci
 sufficere, -feci, -fectus voldoende zijn 13,
 in de plaats kiezen
 suffragium stemming 19
 sum ik ben 1
 sumere 3, sumpsi, sumptus gebruiken 17
 summa het totaal 16
 summus uiterst, hoogste 3
 super + *acc.* over ... heen 9
 superare overwinnen 18
 superbia hoogmoed 12
 superbis trots, hoogmoedig 2
 superesse overzijn 11
 superior stroomopwaarts 1
 supplex smekend 9
 supra + *acc.* boven 19
 suscipere 5, -cepi, -ceptus op zich nemen
 suspensus voorzichtig 8
 suspicere 5 vermoeden,
 suspicio, -ionis verdenking 16
 sustuli, verwijderen 9
 suus zijn, haar, hun (*eigen*) 1
 tabula tafel, bord 19
 tacere 2 zwijgen 13
 tactus aangeraakt 7
 talis zodanig 13
 tam zozeer 4
 tamen toch 4, uiteindelijk 9
 tamquam + *coni.* alsof 16
 tandem uiteindelijk 13
 tantum slechts 5
 tantus zo groot 7
 tardare ophouden 19
 Tartarus Tartarus 6
 te wachten staan 3
 tegere 3 bedekken 11
 telum (aanvals)wapen 15
 tempestas, -tatis storm 13
 templum tempel 11
 temptare proberen 5

tempus *n., -oris* tijd 6
 tendere 3, tetendi richten 11
 tenere 2 houden 13
 ter drie keer
 teres, teretis slank 18
 tergum rug 11
 terra aarde, land 3
 terrere 2 bang maken 1
 terribilis verschrikkelijk 9
 territus bang 3
 tertius derde 3
 theatrum theater 19
 Tiberis, -is Tiber 14
 tibi *dat.* aan, voor jou 3
 timere 2 vrezen 1
 timidus bedeesd 12
 timor, timoris angst 2
 Tirurius en Aurunculeius: *namen* 18
 tollere 3 optillen 11
 tondere 2 scheren, knippen 18
 torridus droog 15
 tot zo veel 13
 totus geheel 3
 tradere 3, -didi, -ditus overhandigen,
 trahere 3, traxi, tractus trekken 12
 traicere 5 overzetten 19
 tranare overzwemmen 13
 trans + *acc.* over 6
 transfigere 3, -fixi doorboren 5
 transigere, -egi, -actus afhandelen 15
 transire voorbijkomen 9
 transitus 4 overtocht 16
 trepidare in paniek zijn 15
 tres, tria drie 9
 tribunus militum militair tribuun 15
 tribunus tribuun 15
 tribus 4 *f* tribus, kiesdistrict 19
 traicere 5, -ieci, -iectus doorboren 19
 tricies 30 maal 18
 triennium periode van 3 jaren 15
 trigemini *pl.* drieling 9
 tristis bedroefd, treurig
 stemmend 12
 triticum tarwe 13
 Troia Troje 1
 Troianus Trojaans, Trojaan 1

trucidare afmaken, doden,
 tum *adv.* toen, dan 2
 tumba tombe 14
 tumultus 4 opschudding 9
 tumulus graftombe 15
 tunc *adv.* toen 9
 turbare verwarren 15
 turbulentus troebel 1
 Turci de Turken 14
 turpis schandelijk 13
 turpiter *adv.* schandelijk 7
 tutus veilig 8
 tuum est het is van jou; het is jouw
 zaak/plicht 6
 tuus jouw 1
 Tyrus Tyrus, *stad* 2
 ubertim overvloedig 9
 ubi waar 4, op welk moment
 ullus enig 11
 ultimum voor de laatste keer 6
 ultimus laatste 9
 ultra + *acc.* voorbij 19
 ultra *adv.* langer 15
 ultro uit eigen beweging 9
 umbo, -onis knop 15
 umbrosus schaduwrijk,
 umerus schouder 19
 umor vocht 15
 undique van alle kanten 19
 universi alle tezamen 15
 unus één 2
 urbs, urbis stad
 urere 3, ussi, ustus verbranden 15
 urgere 2 in het nauw brengen 15
 usque ad (geheel) tot 17
 usque continu 14
 usu venit het gebeurt werkelijk
 usurpare gebruiken 18
 usus 4 gebruik 13
 ut + *coni.* (op)dat, dat, om te,
 ut + *ind.pf.* zodra als 8
 ut ..., sic .. zoals .., zo ... 17
 ut hoe, zoals, als 3
 uterque, utraque, utrumque ieder van
 beide
 utpote namelijk, immers 16

utrimque	aan beide kanten 15	vester, -stra, -strum (van) jullie 4
utrum .., an ..	<i>tweeledige vraag</i> : ..., of ..	vestigium spoor 15
uxor, -oris	vrouw, echtgenote 6	vestis, vestis kleren 4
vacca	koe 3	vestrum van jullie 13
vadere 3	gaan 11	vetus, veteris oud 13
Vae + <i>dat</i> .	Wee aan14	vexare kwellen 13
vagus	dolend 19	via weg 12
valde <i>bijwoord</i>	zeer 3	via Sacra: <i>weg over het forum langs de heiligdommen</i> 19
valere 2	kunnen 3, vermogen	vicesimus 20 ^e 17
valere dicere	vaarwel zeggen 6	victor winnaar 9
valetudo, -dinis	gezondheid 18	victoria overwinning 9
validus	krachtig 13	victus overwonnen 4
vapor	rook, hitte, damp 15	victus 4 ^e levensonderhoud 13
varius	verscheiden 17	vicus dorp 12
vasculum	vaas 19	videre 2, vidi zien 4
vastus	enorm 3	vigil 3 ^e , vigilis wacht 15
vates	zieneres 6	vigilia nachtwaken 15
vectigal <i>n.</i> 3	belasting 17	vilicus beheerder 9
vegetus	energiek, levendig 18	villa landgoed 9
vehere 3	vervoeren 6	Villibrord <i>indecl.</i> Willibrord, 12
Veii 2 ^e <i>p.</i>	Vei, <i>stad in Etruria, in de buurt van Rome</i> 15	villicus dorpeling 12
vel	of 15	vincere 3, vici, victus overwinnen 9, 15
velare	omhullen 19	vindicare wreken 19
vellere 3	uittrekken 18	vir, viri 2e man 4
velocitas <i>f</i>	snelheid 4	virga tak 6
velum	zeil 4	virgo, virginis maagd, meisje 7
venator	jager 9	virtus, -tutis <i>f</i> voortreffelijkheid, deugd, dapperheid 13
venenum	vergif 17	vis <i>f</i> , vim, vi <i>abl.</i> geweld 5, macht, kracht 11
veni-re	komen 2	vis je wilt 3
ventus	wind 1	visitare bezoeken 6
Venus, Veneris	Venus 3	vita leven 9
	verbonden 16	vitare vermijden 8
verbum	woord 4	vivere 3 leven 4
verens	vrezend 17	vivus levend 9
vergere 3 ad + <i>acc.</i>	zich uitstrekken naar 18	vix nauwelijks 13
veritas, -tatem	waarheid 1	vocare roepen noemen 7
	vernietigen 17	volare vliegen 6
vero	echter	volgare verspreiden, bekend
vertere 3, verti	wenden, keren 9	volitare vliegen 19
vertex, verticis <i>m</i>	top 11	volucris vogel 19
verus	waar 13	volunt ze willen 7
vesper, vesperi	avond 4	voluntas, -tatis wil, gezindheid 4
Vestalis virgo, -ginis	Vestaalse maagd 14	
vestalis, -le	vestaals, van Vesta 7	

votum	gelofte 9
vox, vocis	stem 11
vulneratus	gewond 9
vulnus, -eris	wond 9
vult	hij/zij/het wil 2